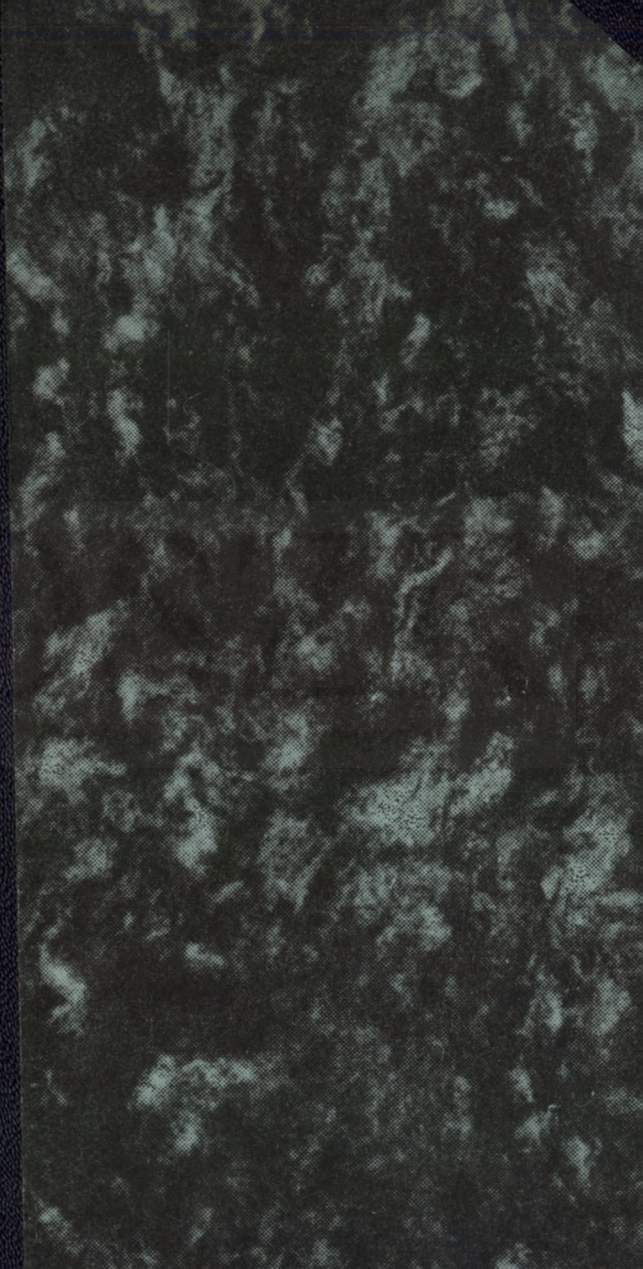
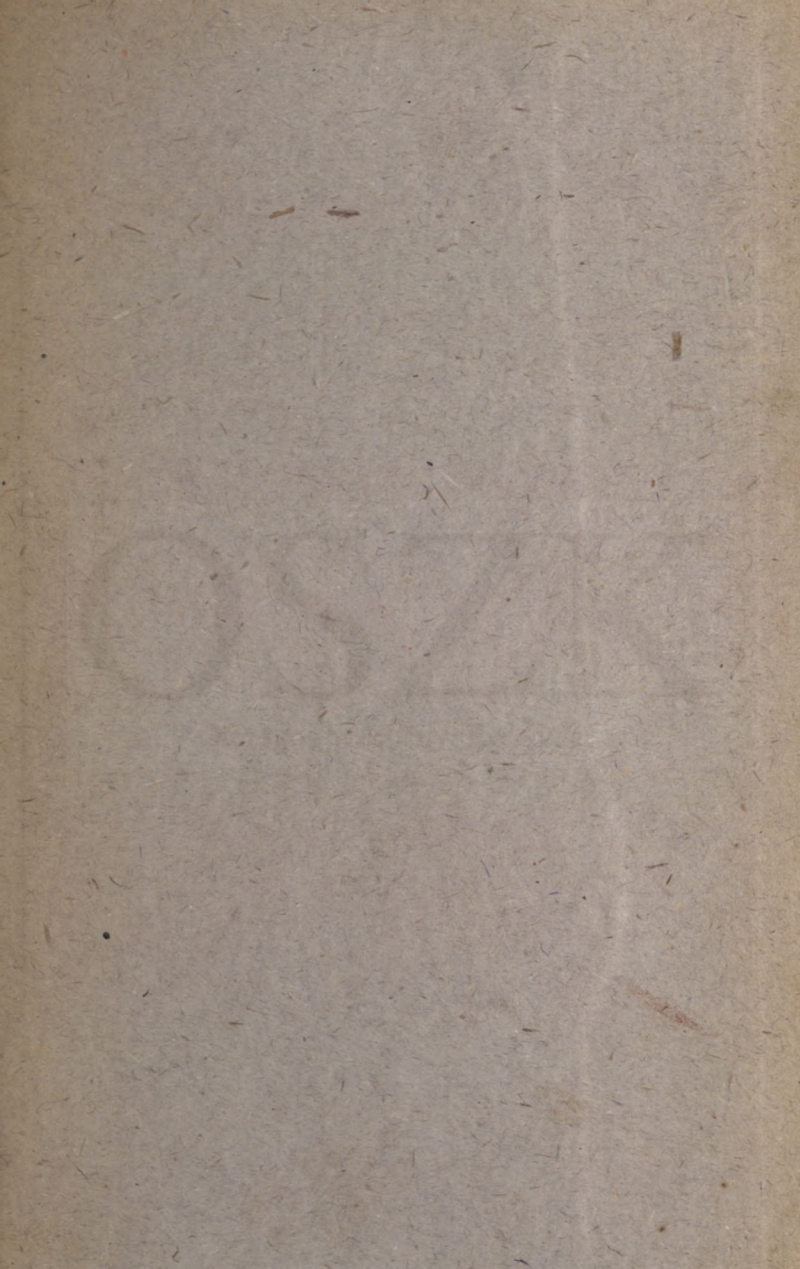
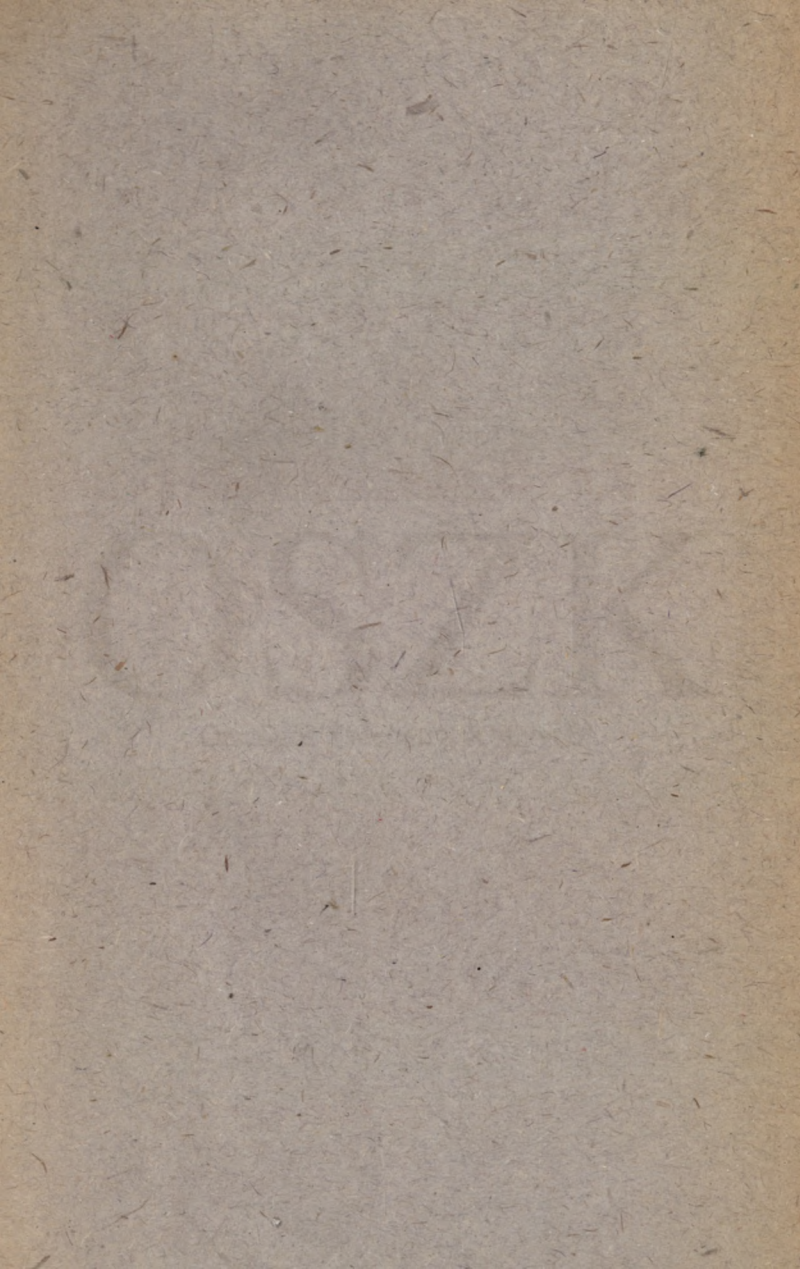
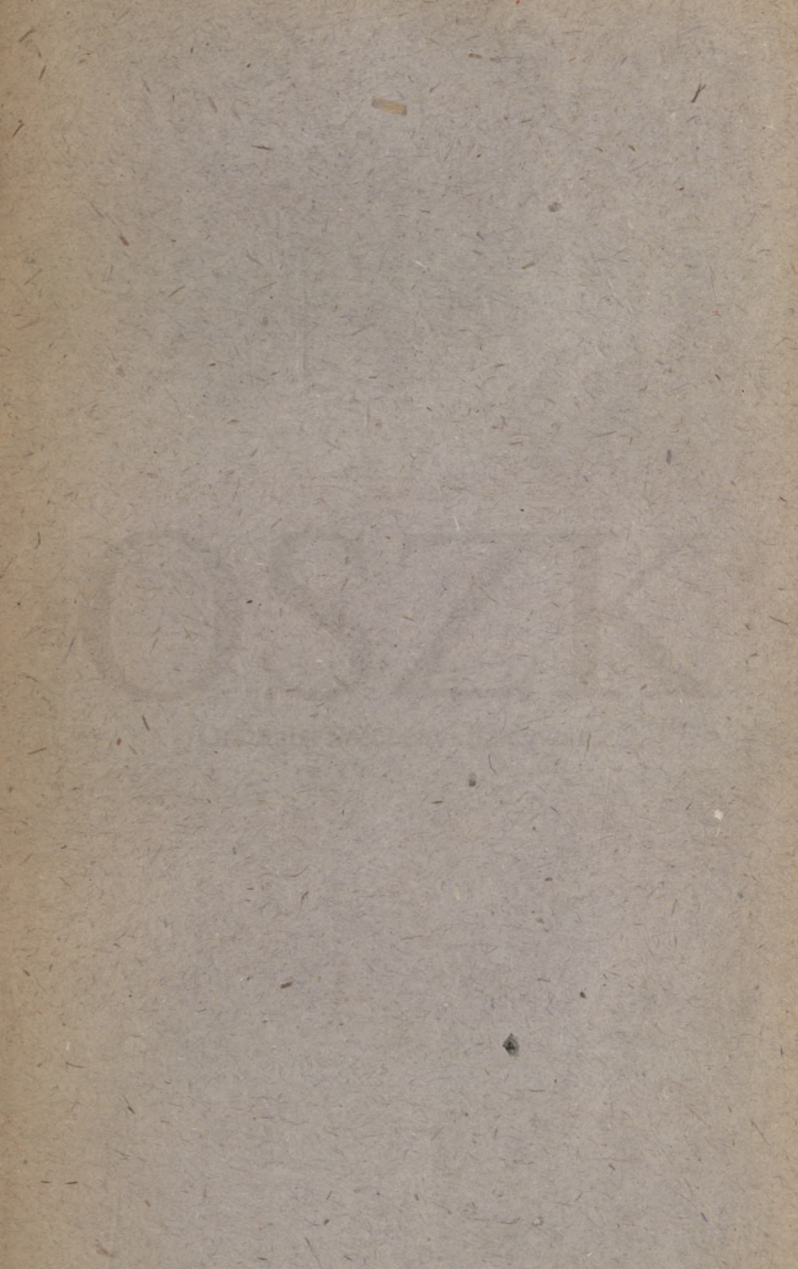

61.720

61.120

PAN MEGVÁLTÁSA

IRTA
RITÓÓK EMMA

15

PAN MEGVÁLTÁSA

MISZTERIUMJÁTÉK

IRTA
RITOÓK EMMA

BUDAPEST, 1929

„ÉLET” IRODALMI ÉS NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
I., HORTHY MIKLÓS-ÚT 15.

61720

~~P. S. hang~~

~~4613~~

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Növédokaapló
192 9 év. 284 sz.

ELŐSZÓ.

Ihr naht euch wieder schwankende Gestalten.

Mint nagyok nagyját az imbolygó árnyak,
Csüggedt költőjét egy szétmarrt országnak
Felveri bánatából a vigasztaló,
Rég álmodott mese — már csaknem elhaló . . .
Magányos, árva
Szobám éjféli csöndjébe zárva
Látlak megint, most boldog álmodó.

A béke kapuja nyugatra tárva . . .
Járok ismét az enyhülést adó
Kék ég alatt s fehérén ragyogó
Márványok és színes élet között;
A vérrel öntözött
Zord idő elsüllyedt a sohase-voltba . . .
Sebem tüzét Lethe lehelettel oltva,
Lobbanó fáklyával régi úton vezet
És újra mámorossá tesz a képzelet . . .
Kikkel találkoztam, ha zárdák ívei
Hajoltak át felettem: a multak lelkei
Élőre verjenek fel minden ó palotát —
És páncélok és selymek, színes brokát ruhák,
Gyönggyel átfont hajú szép szőke asszonyok,
Tudástól ittasan
Bíbor lelkű, bíbor palástú zsarnokok,
Kik élni, ölni tudtak — szeretni is nagyon,

— Mindez olyan messze és mégis oly rokon:
 Kettős lelkű ember szédülve szirtfokon —
 Mind jöjjetek megálmodottak,
 Álomélettől halványabbak
 Uj életváráson át;
 Vagy tán az élő élet szenvedése
 A mult vakult tükrére véste
 Saját korom nyomát?
 Ó jöjjetek, kiket szerettelek! . . .
 S míg idézem a ködlő,
 Uj leget, életet, vért váró tömeget,
 Méreg, tör, árulás, plátói lakoma,
 Imádkozó szent, vak koldus rossz tályoga,
 Márvány, bíbor, brokát, tört rántó kéz megett
 Az ember, az ember,
 Az ember, az örökegy titkát keresem.

Ébredjen a mult, míg függőnye gördül,
 A mát hadd feledem!

I.

Lorenzo de Medici villája Fiesolében, 1491 tavaszán. Enyhe este. Az oszlopos loggiában asztal mellett ülnek: *Lorenzo de Medici*, *Giovanni Pico*, Mirandola hercege és *Angelo Poliziano*.

Pico előtt könyv: Platon görög kiadása. Előbb felolvasott, most csönd van, az elmerülés néhány pillanata, — tekintetük a tájon függ: a kéklő égre rajzolt dombok ívein vagy a közelben szálankint ragyogó fű zöldjén. Az olajfák ezüstje áttetszően reszket a naplementében, házak fehérlenek a lombok közt, a levegő párátlan, mint egy toszkán tájképen. Távolban a karrarai hegyek átszínesedett kristálykúpjai, még messzebb halványan sejthető havas szélű vonalak — felhők vagy az Alpok.

A kertben néhány ciprus sötét máglyája féloldalt aranyosra gyúlt és az alsó terraszsárgán izzó kövére veti árnyékát. Az egész környék tele van a fák, virágok, füvek tavaszi illatával.

A loggiából lépcső vezet le az alsó terraszra. A loggia egyik szegletében nagy láda van szalmával és száraz sással tele. — Ugyanazon az oldalon bronz tripós.

Az asztal mellett ülők még mindig hallgatnak. *Lorenzo* sötét arcbőre sápadtan sárgás a szenvedéstől; nagy lapos orra, ragyogó rövidlátó szeme, megdöbbenő homloka, a keskeny száj, a családi jellegű előretolt alsó állkapocs, melynek egyenes vonala keményen vágja le sovány arcán az áll gömbölyűségét — a rúttnak és szellemnek riasztó és mégis babonásan vonzó keveréke. A kemény, diszharmonikus vonalak folytonosan változnak: erélyesen merevek vagy gúnyosan ziláltak — egy mosolygás és megszépülnek. Nagy, finom kezének mozdulata előkelő; sötét prémes kabátja bő újjából a szűk brokát alsó újj kilátszik.

Poliziano keskeny, szép formájú arcának és barna, kissé kancsal szemének kifejezésében bizonytalan mohóság van; megnyúlt sasorra és vastag érzéki ajka mellett a ráncok elmélyülnek, ha szája szarkasztikussá válik. Hosszú haját visel;

nyílt, szép homloka nem vesz részt az arc játékában. Bő, rancos világi ruhája van, nyaka körül keskeny ingfodorral.

Pico fiatal, rendkívüli szépség. Orra görög szoboré, szemének meleg fénye enyhíti tétova tekintetét; hosszan metszett szemnyílása felett homloka feltűnően fehér; szája nagy, finom vonalú. Hullámos szőke haja válláig ér s ha olvasás közben előre hull, keze utánozhatatlan szép mozdulattal simítja hátra. Bár gyakran mosolyog, inkább melankólikus szépség. Ujjatlan, rancos felső zekéjéből az alsó ruha fényes selyem újja egészen leér finom, nőies kezére.

Ez a szép arc most szeretettel fordul a Lorenzo rútsága felé, elmosolyodik és szavaló hangon kezd beszélni:

PICO:

„A nap már deléről lebukva hanyatlik
És nyúlnak az árnyak az alkonyi nyárban;
Tücsökdal a csendből erősbülve hallik,
Ég a világ, mint máglya, a végső sugárban.“

LORENZO:

(Hangja nem kellemes és fáradt.)

Picom, ne rontsd el versemet! Derék
Poliziano, szabj ki büntetést
A vakmerőre.

POLIZIANO:

(Félig tréfásan.)

Irjon szebbet az,
Ki fennhéjázón változtatni mert
A legszebb versen, mit költő dalolt
Phoibos kelő és húnnyó sugaráról!

PICO:

Ó Magnifico, irgalom! Bírád
Kegyetlen és a büntetés nehéz
Szegény jó Marsyasnak!

LORENZO:

Láttad-é
Már szobrát, mely ma érkezett? A fához
Kötözve áll s minden izma remeg

Rút büntetését várva; bronza oly
Nemes, mit antik művészen kívül
Más nem teremthetett.

PICO:

Megjött tehát?
De azt írták, hogy kettőt küldenek!

LORENZO:

Mellette volt a másik is, ne félj!
Talán még szebb, mert előbb még az ércnél
A márvány — vélnéd, hogy kering a vér
Az átlátszó felület kő alatt.

PICO:

Előbb? Bár egyszer élő volna már,
Csak élő és nem előbb — s mondaná
El szóval, mit csak sejtenünk lehet! . . .
S minden baj nélkül érkezett?

LORENZO:

Derék

Fra Giocondóm úgy küldte meg, amint
Hellasból jött meg, érintetlenül.
A szalma s nád, mi kincsünk burkolá,
Közös honuk talajából való,
Kidobni már azért sem engedem;
Nézzétek, ott van az egész halom,
Kegyeletből inkább elégetem,
Szemétre nem való az, ami szent
Hellas földjéről hozzánk eljutott.

POLIZIANO:

Érzéseid méltók e tiszta esthez!

LORENZO:

Ne folytatnánk tovább az olvasást?

PICO:

Sötétedik és mintha lelkem is
Világot vesztett úton tévelyegne,
A külső szépet várja csak, . . . De ha
Kívánod, folytatom, hol elmaradtunk:

(Görögül olvassa.)

„Proton men aei on kai ute gignomenon, ute apollüme-
non, ute auxanomenon, ute fthinon epeita u té men kalon
té aiskhron . . .“

(Szellő támad, Lorenzo végigborzong.)

LORENZO:

Fázom!

PICO:

Oly sokszor fázol mostanában,
Pedig időszakunk meleg.

LORENZO:

Firenze

Tüzemtől megrabolt! S én szívesen
Áadtam mind neki. Nézd a pogány
Örömben hogy lángol — talán sok is!

(Lemutat, hol a dombok alján a városra látni. Az utolsó sugár
még csillog a dóm kupoláján, de az utcák közei elsötétült vo-
nalakká váltak, itt-ott apró felvillanó fényekkel megtörve. Több
helyen fáklyák világa lobbantja fel a már közelgő éjszakát.)

PICO:

Firenze boldog!

LORENZO:

Nem volt más a céloim
És néha mégis rettegek: ki tudja
Meddig? Nem fordulhat meg a kerék?
Egészségem már hűtlen lett s a sors
Kegyenceihez legszeszélyesebb.

POLIZIANO:

És Petrus Avogarius mit írt?

LORENZO:

Sok fontosat, mit bár betartanék!
 Pihenést és purgációt, hogy a
 Bűnös anyag tisztulna általa,
 Titkos virtussal bíró gyógyító
 Heliotrop követ gyűrűmbe tenni
 S augusztusra vöröslő kalcedont.

(Ujra megborzong.)

Menjünk be, tán a kandalló tüze
 Segít. A fáklyákat felgyújtatom,
 Ha késő vendég jönne, lássa útját.
 Marsiliot is várom; bent tovább
 Folytatjuk s meglátjátok kincseim.

(Feláll, bemeegy. Utána Poliziano. — Pico hátramarad és a kő-
 korlát szélén kinéz.)

PICO:

(Elgondolkozva ismétli magában az olvasottat.)

Próton men aei on kai ute gignomenon, ute apollüme-
 non. . .

(Utánuk megy; besötétedik.)

Két szolga jön mécsessel, melyen forgácsot gyujtanak — a
 lépcsőfeljárat két oldalán levő fáklyatartóban levő fáklyákhoz
 érintik; egyik a másik után lobban fel. Lemennek. Nagy csend.

A fáklyák fényétől az éjszaka a loggia szegleteibe húzódik.
 Csöndjéből és mélységéből álig válik ki a tripos mellett álló
 három női alak: a *Moirák*. Sötét fátyoluk teljesen elfedi alak-
 jukat és arcukat.

Az elsőnek fehér keze kinyúlik a fátyol alól és a triposra hinti
 varázsát.

ELSŐ MOIRA:

Betelt az idő!

MÁSODIK:

(Ugyanazzal a mozdulattal.)

És itt van a perc!

(Két öreg kéz és két kar, mint görcsös, szürke mohával benőtt
 ág emelkedik a tripos felébe.)

HARMADIK:

Pan! Pan! Pan!

A triposból felszálló sűrű füst elönti az egész loggiát, ködbe rejti a fáklyák vörös szemét; a szalma és sás a szegletben erősen zörög.

Mire a füst eloszlik, a moirák eltűntek. — A mozaik padlón szétszórva hever a lábában volt szalma és száraz sás; a homályból a szegletben emberi test fehérsége világít; tétovázó, álomtól merev tagok nyujtózknak, — habozó, szinte dadogó beszéd hallik.

Ki hívott... háromszor... nevemmel...?

Ki... kényszerített... szép szavakkal...?

Proton... men... aeí... on...

Az alak karját nagy erővel kitarja, szinte repülésre készen s egyetlen ugrással a fáklyafény körébe jut.

Pan, meztelen mint egy szobor; szédülve támaszkodik a bejárat egyik oszlopához. Mint Praxiteles szatirjának, csak kissé hegyes fülén és ferdén metszett szemén látszik rokonsága az állati léttel. Teste tökéletes szépségét a fej szépsége egészíti ki.

PAN:

(Még mindig tagolva folytatja.)

Kai... ute... apollümenon...

(Körülnéz, megtapogatja karját, testét, felnevet.)

Milyen soká aludtam... este lett...

Olyan soká, hogy nem emlékezem

Mikor volt reggel... és ugyan mikor

Történhetett, hogy így elkóboroltam!

(Megveregeti az oszlopot.)

Te szép márvány, most már az ég veled!

Jó volt, hogy támogattál egy kicsit,

Egy percig mintha ittas lettem volna...

(Ujjongva felkiált, leszalad a lépcsőn, az alsó terrasról leveti magát a kertbe.)

Lent faun-hermák mint kariatidok tartják a terraszt; a fáklyák fényétől levetődő mély árnyékok szántják nevető arcukat.

PAN:

Evoe! Itt egy pár jó ismerős!

(Egyiknek a nyakát átkarolva, felugrik vállára, arcába nevet;
a faun arca komikus vigyorgásra torzul.)

De most maradjanak az istenek

Barátim véletek! Én már megyek!

De szép az éj s én oly ébren vagyok —

Ma a nimfáknak békét nem hagyok!

(Kirohan az éjbe, eltűnik a fák között.)

Egy órával később. Szoba a villában. A falat magasan faburkolat borítja, előtte vörös damaszt székek, felette — szemben a függönyös ajtóval — Robbia-féle színes keramia friz: táncoló gyermekek; a másik oldalon néhány fénylő fayence tál. A szegletben nagy faragott feszület hajlik előre, megfeketedett fája régi mesterre vall. A másik szegletben embermagasságnyi bronz szobor: római gladiátor. — Márványkandalló a Medici címerrel, benne nagy hasábfá ég. Allványon pergamenbe kötött könyvek, tekercsek.

Kandeláberekben vastag viaszgyertyák égnek; a fény a szőnyeggel leterített asztalon álló szobrokra esik és lágyan világítja meg Pant és Marsyasat.

Az asztal körül az előbbieket ülnek, csak *Marsilio Ficino* áll, aki épen most jött. Alacsony, görbe tartású ember, erősen öszülő hajjal; ráncos homloka alatt szeme ragyog, hosszú orra mellett néhány mélyre vājódó, félhold alakú ránc fut le vastag álláig; erős ajka most hangtalan beszédben mozog; szemöldökét gyakran felhúzza. Komoly, melankólikus, de megnyerő arc. Bő, ráncos kabátban van, melyet csattos öv fog le.

Mind a szobrokat nézik.

LORENZO:

Nos? — Nemde szép, kedves Marsiliom?

Vagy már le is csodáltunk róla tán

Minden szépséget, hogy már szólni sem tudsz?

MARSILIO:

Szépségre nincs szavunk és legnagyobb

Hatása Istentől nyert lényegének

A hallgatás, mely ép oly isteni
Eredetű s még a kaosz előtt
Terült el az örök s a végtelen
Egység, az abszolút felett.

LORENZO:

De ez művészet, mely él és beszél!
A végtelen: alaktalan — de ez
A formát nyert tökéletes anyag,
A természet fölött álló: a szépség.

PICO:

Eros fordítá az alaktalan
Sötét angyali szellemet az Isten
Felé, hogy így világosságra lelve,
Az égi s földi szépség anyja légyen.

POLIZIANO:

Ti már túlmentek még Platon hitén is,
Ki nem helyezte ily magas körökbe
A szépet, mit a művészet teremt.

MARSILIO:

Mert minden magyarázat helytelen,
Ha nem az őskelet forrásinak
Szentelt vizében látja tükröződni
Theurgiáját. Hermes Trismegistos,
Zoroaster s Pithagoras az ősök,
Míg kézről-kézre titkos hagyományként
A Platon szelleméig eljutott;
Szellem, mely Isten rejtett szándokából
A lélek két világossága közül
Talán nem vesztette el egyiket sem
Az Ádám bűne által.

POLIZIANO:

Nem lehet
Helyes okoskodásod: Jézusig
Minden ember megváltatlan maradt.

PICO:

Csak úgy találjuk meg nagy szellemek
Titkának nyitját, ha az emberi
Lélek helyét az ég szférán keressük,
Tizenkét síkja legmagaslatán,
Isten világ-szferájának határán.

LORENZO:

Az ember lelkének helyét. De az
Anyag lelkét hová helyezük el?
Mert hogy e szobrok anyagán belül
Hiányoznék a lélek, nem hiszem!

MARSILIO:

Nem is! A harmadik essentiát,
Külön lelket zárnak magukban el,
Melyek bár halhatatlanok, a formán
Belül élnek csak s ott változnak át,
A zodiakus tizenkét jegyének
Tizenkettős sorába felbomolva
És tükröződve minden emberi
Léleknek tiszta mikrokozmoszában.
Másképp miként hathatnának reánk
A kozmosz szellemi, a csillagok,
Kövek, növények, állatok? Miként
Érezhetnénk agát, topáz, opál
Jó s rossz hatását testünk s szellemünkre?
Nem lélek ad szépséget a virágnak,
Vagy a kavicsból nem szikrát csiholsz?
S az adamant csillagként ragyogása
Nem a kő-lélek megnyilatkozása?

PICO:

S e sok lélek megváltatlan maradt?
Nem, nem lehet! Isten van mindenkben
Magasabb vagy alacsonyabb fokon.
A füst felszáll, ha vonzza napsugár,
Nekünk ez a sugár Isten kegyelme;

A tűz boldogsága, hogy létezik,
Az emberé, ha visszatér az Egyhez!

POLIZIANO:

Sok oldalról érhetné cáfolat
Okoskodástokat. Csak egyet említek:
A lélek létezésének kegyelme
Ha a sívár anyagnak juthatott,
A megváltás kegyelmét sem lehetne
Lelküktől elvitatni; már pedig
Megváltásról beszélni ott, ahol
Bűnbe-esésről nem beszélhetünk,
Csak contradictio; mert az anyag
Követhetett-e bűnt el Isten ellen?
Nos Pico, van-e erre cáfolat?

PICO:

Ha az első emberpár bűne által
Egész mindenségünk romlásba jött,
— Mint azt tagadni senki sem meri —
A megváltásból mért ne jutna ki
A részük nekik is? És így az ember
Tökéletesbülése az egész
Világ minden dolgát, lényét viszi
A legfelső szférák s kilenc egük
Csarnokin át a szent empyrion
Felé!

LORENZO:

És Lucifer — a lázadó,
Az elbukott s elítélt angyalok...
És minden alvilági szellemek...?

PICO:

Igen, nekik is részesülni kell
A megváltás kegyéből egykoron!

LORENZO:

És hogyha embertestben itt e Pan
Élő volna s az antik istenek...?

MIND:

Az antik istenek . . . ?

Christoforo Landino lép be hajlott tartással; ősz haja szárazon csüng le az idős tudós arc mellett, melyen a tanár és pedagógus kifejezése az uralkodó. — Korának és a tudásnak közös jellege mindegyik arcon feltűnik, de nála kevesebb az egyéni; nem vegyül bele sem a Pico fanatikus ábrándozása, sem a Marsilio melankólikus meghatottsága, sem a Poliziano tudós udvaronc mosolya. — Köpenyegét karján hozza, sapkáját kezében. Az utána jövő szolga elveszi tőle és kiviszi.

LANDINO:

Jó estét Magnifico! Megbocsáss
Hogy késtem! Jó estét kedves barátim! . . .
Platon beszélgetéstek tárgya, vagy
Az elvont és gyakorlati erények?

LORENZO:

Erényekről beszélni rá sem értünk,
Téged vártunk hozzá. De nézd előbb
Új kincseink szépségét és gyönyörködj!

LANDINO:

Valóban szépek kincseid, Lorenzo,
De mint tudod, ízlésem vonzza inkább
A szépség, mely formát szóban kapott . . .
Régen nem láttalak tudós Ficino;
De mint látásodra, úgy vágyom én,
Hogy Platon fordításod nyomtatását
Kezemben tartsam végre.

MARSILIO:

Nemsokára

Eléred vágyadat. Ébred Platon
Napunk csókjától újabb életére
— Szerencsésebben, mint Orpheus, kinek
Le kellett szállani Eurydiké
Miatt a sűrke alvilágba is —
Firenzében, hogy új hazát találjon
Filozofus uralkodó alatt . . .

LORENZO:

Ficino, jó barátom, ne nevezz
Uralkodónak! Még tőled, az új
Orpheustól, sem szeretem hallani . . .

MARSILIO:

Lelked uralkodói fénye, mely
Nem rejthető, csak Isten eszköze,
Nem saját érdemed!

LANDINO:

Hogy vagy különben
Melancholiáddal Marsilio?

MARSILIO:

Saturnius ajándékozta s ki
Elég erős, mikor az istenek
Meglátogatják.

LANDINO:

S te Poliziano?
Sikerrel járt-e utad Paduában?

POLIZIANO:

Az Aldobrandino vendége voltam
S találtam is jó könyvet, egy néhányat:
Egy szép Simplicius példányt az égről,
Giovanni Grammaticot s Aristoteles
Egy régi kommentárját ugyanott.
Láttam Pier Leone könyveit,
Köztük volt Hyppocrates s Galienus
Egy-egy nagyon régi kézírata;
És Messer Zaccharia Barbero
Csodás szép, antik vázát mutatott,
Hellásból kapta s tőle most mi kapjuk.

LORENZO:

(Mindig szenvedőbbnek látszik.)

Rosszul érzem magam; elküldetek
Az orvosért; ti csak maradjatok
S beszéljetek tovább! Jó éjt barátim!
Holnap reggel Firenzében leszek;
Kérlek Pico, jöjj el a mascherata
Tervét s idejét megbeszélni vélem.

(Búcsút int a felemelkedő vendégeknek; egy szolga széthúzza
a nehéz ajtófüggönyt és Lorenzo kimegy.)

MIND:

Jó éjt Lorenzo! Jobbulást urunk!

POLIZIANO:

Menjünk! Titeket elkísérhetünk
Firenzébe Picoval — vagy ha tetszik
Ugy térjünk még szerény villamba be!

(Kimennek.)

A gyertyákat a szolgák eloltják — a kanócok vége tüzes marad, aztán kialszik; gyöngé viaszillat. — A kandalló tüze lelohad, az izzó szén mindig hamvasabbá válva világít maga körül. Távolabb a homályban a márványszobor halványan fehérlik, mintha belső fény törne át a kövön. Egy bútor megreccsen — egy galy az ablakhoz ütődik... Csend...

Korán reggel a fiesolei dombok között. Hűs tisztaság minden — százféle madárhang — harmatcsillogás.

PAN:

(Kidugja fejét a bokrok közül.)

Haló! Haló! Hát nincs itt senki sem
Ki a bolyongó Pannak énekelne?

(Kilép; csipője borostyánnal van övezve, iszalag indák virágos bársony szallagjai simulnak vállára. Haja csapzott a harmattól.)

— A madarak éneke zsbongó újjongássá erősödik; Pan visszafütyöl, letép egy csomó virágot, a levegőbe dobálja.)

PAN:

Ó ti kedvesek!
 Én mást keresek!
 Magam fajtája hol maradt,
 Hogy véle éljem,
 Neki meséljem
 Ujjá lett élet-álmomat!

Juh-nyáj közeledik az úton; a bárányok bohókás ugrándozással tartanak Pan felé. Utánuk *pásztorleány*, széles szalmakalapján mezei virágkoszorúval; kezében orsó; mentében fon és énekel — az ének szaggatott, ismétlődő próbálkozás.

LEÁNY:

Hideg szél fú a hegyeken...
 Tra-la la-la la-la!
 Antonio a kedvesem,
 Kit szeretek, a kedvesem...
 Tra-la la-la la-la!
 De a szíve hideg... hideg...
 De a szíve...
 Nem, nem megyen! Pedig úgy érzem,
 Hogy bánatom enyhülne a dalon;
 A szívem énekel, de nincs szava —
 Mért tudja a madár elmondani
 Dalában, hogy mily nagy a bánata?
 Csak én kérdem hiába, hogy hová
 Lettél kedves — ne hagyj el ily soká!

PAN:

(énekel.)

A völgyben enyhe szellő jár,
 A párom nem hiába vár!
 Virág nyílik az utamon.
 Virág két ölelő karom.

LEÁNY:

(csodálkozva megáll, leereszti kezéből orsóját.)

Pásztorfiú — még nem láttam soha . . .
Mily különös — de szépen énekel!

PAN:

(énekel.)

Antonióm, haj merre jár?
Virágkarom hiába vár?
Madár dalol az ágakon,
Jöjj már elűzni bánatom!

LEÁNY:

Igen, igen! Magamban ezt daloltam!
De mond, ki vagy, kedves pásztorfiú?

PAN:

Pan a nevem; nem ismered? Anyád
Sohsem beszélt rólam?

LEÁNY:

Pan? Különös . . .

Nem hallottam soha. De mintha te
Mégsem volnál egészen idegen,
Szólítani így szeretnélek: rokon!

PAN:

Azt elhiszem! Ép téged vártalak;
Hagyd futni kedvesed — én itt vagyok,
Hogy százszor pótoljam a hűtelent!

(Átöleli, arcához hajlik, hogy megcsókolja.)

LEÁNY:

(nyugodtan kibontakozik a karjából.)

Nem szégyelled magad? Az arcomat
Csaknem megégeté lehelleted,
Karod meg mintha szellő fogna át . . .
Antoniót hagyjam el érted — én?

PAN:

No lám, úgy szereted?

LEÁNY:

Gyermekkorunk

Óta ismerjük egymást, néki szánt
Az ég, a föld, a csillag és virág,
S fűnek-fának minden jó szelleme.

PAN:

Ha ezt hiszed, legyen hited szerint.

LEÁNY:

Szűz Máriám, csak most jövök magamhoz!
Hiszen te is ezek közül való vagy
És megpróbálni jöttél hű szerelmem!
Bocsáss meg, hogy fel nem ismertelek,
Bár zöld borostyán és fájó iszallag
Oly dúsan futja be a testedet.

(Leveszi kalapját s róla a koszorút Pan lábához teszi.)

Kegyes légy hozzám! Más ajándokom
Nincs, mert szegény vagyok. De gyermekünk,
Az elsőt, szent Antalnak és neked
Fogjuk ajánlani.

PAN:

(nevet.)

Na akkor hát

Minél előbb hívjuk Antoniót!
Ülj szépen itt le a bokor alá
És fonj szorgalmasan tovább az orsón.

A leány engedelmesen leül a virágos domboldalra; a juhok elszéledve legelnek. *Pan* lehever az út másik oldalán a magas fűbe — nádsíp hangja szólal meg — tréfás, majd hivatató — majd a boldog elmélyedés dala. A madarak elhallgatnak, csak egy fülemile próbálja néha trillájával utánozni. — A leány megett a bokrok megzörrennek — a domboldalon futva jön le *Antonio*, hátulról befogja a leány szemét.

LEÁNY:

Te vagy? Antonio! Végre te vagy!

Antonio leül mellé, átöleli; a síp melegen remegő sóhajtásba halkul csókjuk közben.

LEÁNY:

Megvárakoztattál megint, te rossz!

Ujabb csók; halk trilla száll feléjük — madár vagy síphang — ők nem hallják. Egymás kezét fogják és elmerülnek egymás tekintetében, csókjában. — Csend.

PAN:

Hálátlanok, mint tegnap, úgy ma is
Az emberek! Nekem köszönhetik
És kit feledtek el leghamarabb:
A jó muzsikust és művészetét!

(Nesztelenül elsurran a másik oldalon.)

Egy óra mulva Poliziano kertjében Fiesolében; a bokrok között kis fehér ház. *Pico* a kertben sétál. *Pan* átveti magát a kerítésen — már csak egy iszallag lóg a vállán, mely beleakad egy bokorba; türelmetlenül lerántja magáról — csak a borostyán galy marad derekán.

PICO:

Mily tiszta reggel! és talán ilyen
Szép reggelen járt Socrates Athéné
Boldog utcáin lelkeket halászni
S ilyen nap várta Phaidröst az Ilissos
Partján sétálva . . .

(*Pan* összerezzenve hajlik előre.)

Ó dicső aranykor!

Platonnal nőni fel, beszélni véle,
Hallgatni egy isten nyilatkozását! . . .
De hol marad vajjon Poliziano?

(Egy csomó kavicsot dob az ablakra.)

Jó mélyen alhatik! Hol járt az éjjel,
Szép lány vagy szép fiú után...?
Koldus az ember, hogyha lelke vinné,
A teste földi röghöz húzza le...
Poliziano! Már Aurora vár
És menekül Morpheus a mákonyával.

PAN:

Köszöntelek az Aurora nevében!

PICO:

(Hirtelen megfordul, merevvé váltan állva marad; arcán a megdöbbenést öröm és újra rémület váltja, míg tekintete a szép test körvonalait követi. Kezét bizonytalan mozdulattal nyújtja végre maga elé — felkiált:)

Pan! — — — — —

PAN:

(két karját kitarja felé.)

Ó végre, végre! Egy, aki megismer!

PICO:

Nem, nem! Ne közelíts!... Csak álmodom!
Márványból vagy — te nem jöhetsz felém!

(A pillanat végtelennek látszik, míg nézik egymást.)

PAN:

Sokrates benned új Alkibiadest
Örömmel üdvözölt volna, de te
A küldöttet, vendégbarátodat,
Nem szívesen üdvözlöd, háziúr!

PICO:

(hirtelen elmosolyodik.)

Bár nem ismerlek, a tréfa remek!
Különb alak nem lesz a mascherátán.

Kár hogy Lorenzo a városba megy,
Azonnal felkeresnénk! Addig is
Maradj nálunk, ameddig visszatér.

PAN:

(előbbre lép, nyiltan a Pico szemébe néz.)

Megismerésed nem tartott soká!
Ha nem alkalmas ember alakom,
Hogy istennek mutasson, tán így inkább
Felismersz, mint az erdőkben lakom.

(Kezével végigsímit maga előtt; erdei szatir vigyorgóan kedves fél-állat arca, barna test szőrös kecskelábakon áll Pico előtt.)

PICO:

Apage Satanas! Távozz! . . . A sátán!
Fra Girolamo igazat beszél —
Köztünk jár ismeretlen és kísért!

PAN:

És Platonnal sétálva te akartál
Az Akademeia fáin között
Ősrégi bölcseséget hallani?
Megvetlek szükeszű, szegény halandó . . .

(Egy ugrással eltűnik a bokrok közt — hallik, hogy recsegnek a galyak — csend.)

PICO:

Poliziano — hej Poliziano!

POLIZIANO:

(félíg felöltözve az ablaknál.)

Mi történt? Mért vagy olyan izgatott?

PICO:

Jöjj csak hamar! Talán megfejtheted . . .
Ha ő lett volna . . . De ő volt — ki más?

S én szükeszű halandó egy görög
Istent üldöztem el...

POLIZIANO:

(jön.)

Pico, mi történt?

Szép arcodat még nem láttam soha
Igy megtagadni a harmóniáját!

PICO:

Itt volt... Nem álmodtam... Segítsenek
Az istenek úgy, mint igaz szavam!
Itt volt s beszélt velem!

POLIZIANO:

De ki? — Ki volt?

Nyugodj meg kissé — hátha látomás!
Nem rontottak meg tudtodon kívül?

PICO:

Nem, nem — itt volt és nem volt látomás...
Emlékszel jól az új márványszoborra,
Melyet Lorenzo csak tegnap kapott?
Itt volt élön s beszélgetett velem...
Nem, nem vagyok örült — hidd el — ne félj!
Pan volt itt és — és én elkergetém!

POLIZIANO:

Pan!... Nagy istenek!... s milyen alakban...

PICO:

Szobrunk tökéletes hű másaként —
Borostyánnal övezte csipéjét,
Az ég jó kedve sugárzott szeméből!

POLIZIANO:

Ez az idegen Isten! . . . Bajt hozott!

PICO:

Te mondd rá, hogy idegen! . . . Habár
Nem voltam jó magam nálad különb:
Akart maradni — és én üztem el!

POLIZIANO:

Borostyánnal övezte csipejét . . .
A jóslat ez, mit majdnem elfeledtünk
S világosan nem értettünk soha!
Lorenzo — drága, jó uram, Lorenzo!

PICO:

Megijesztesz — szavad sötét, nem értem!

POLIZIANO:

Vigyáznunk kell, hogy meg ne sejtse még most
Lorenzo a csodát . . .

PICO:

Dehát beszélj már,
Mi rémített meg annyira s Lorenzo
Előtt titoknak mért kell megmaradni,
Hogy ily csodás eset történt? . . . Hiszen
Ha túl az első döbbenésen nézem,
Élő beteljesülést hoz nekünk!
Nem emlékszel a nagy Gemisthos Plethon,
Mindnyájunk mesterének jóslatára,
Hogy lelkünk új helléni tisztasága
Meghozhatja az antik istenek
Világát és velük . . .

POLIZIANO:

Te még a másik
Különös jóslatot nem ismered:
Mikor Lorenzo, az első szülött

Horoskopja ezer reményt adott,
 — De Giuliano még meg sem született —
 Nem-hívott jó asszony távol keletről
 Magától eljött és a bölcső mellé
 Sötét arccal más jóslatot hozott:

„Két fiú közül az egyik
 Hirtelen elhal ifjú korában,
 Üldözi titkon átka a delfin . . .“

PICO:

A két delfin a Pazzik címere
 S szegény Giuliano volt az áldozat!

POLIZIANO:

A jóslat megmaradt fele tehát
 Lorenzot illeti s így szól tovább:
 „Ámde a másik büszke, hatalmas
 Városa első embere lesz.
 Szolga szerepre sorsa szegődik,
 Míg idegen isten idegenből
 — Csipőjére fonva neve —
 Mint a halálnak hírnöke jó
 S szörnyű halállal váltva magát,
 Elvisz az alvilágba múlása
 Mit a hazája néktek adott.“

PICO:

Nem értelek — beszéded mind sötétebb
 S homályosabb . . . Megfejtني nem merem . . .

POLIZIANO:

Nem egyszer úztünk játékot nevével
 S kedveskedő szokással fontuk egybe
 A „laurus“-t a rokon Laurentius-szal . . .
 Sötét sorssá így lesz saját neve!
 Nem sejted ebből, hogy mi vár reánk?
 Mindaz, miért küzdünk, antik tudásunk,
 Művészetünk, a drága iratok,
 Az újra született nyelv és poézis

Kaján időnek hamujába hull . . .
Kétszer hal meg a nagy Pan és vele
Kell halni a hellén világnak újra!

PICO:

Pusztulásról jósol Savonarola,
Ez a próféta lelkű ember is!

POLIZIANO:

(hirtelen kitörő dühvel.)

Ne is beszélj e rút halál madárról!
Csodálom, hogy örvöngésit Lorenzo
Megtűri városában . . .

PICO:

(elhárítóan.)

És Lorenzo?

Nem ismeri a jóslatot?

POLIZIANO:

De sejti,
Mert egyszer már kérdezte tőlem is.
A régiek közül sok ismeri,
Egy s más hozzá is eljutott belőle.

PICO:

De mondd, minek higgyünk vakon?
Az asztrologiában sem hiszek,
Miért hinnék jobban a jóslatokban?
S csodákat — bár tagadni nem lehet
S nem is akarnám . . . mégis . . .

POLIZIANO:

Födolog,

Hogy semmit meg ne sejtessen Lorenzo!

PICO:

S vigyáznunk kell — az idegenre is . . .
 De hogy szólhatna Panról ez a jóslat!
 Nem a miénk már minden antik isten?
 A barbár asszony barbár istenekre
 Gondolhatott csak . . .

POLIZIANO:

Adná bár Zeus!

De most siessünk a városba be,
 Nehogy baljóslatú Erynnisek
 Még súlyosabb zavart okozzanak!

Elmennek. Nem veszik észre, hogy az iszalag, mely Pan vál-
 láról leszakadt, gyökeret vert és felkapaszkodott egy fiatal
 fára — fehér virágai koszorúban csüggnek le róla.

Ugyanazon nap reggel, Firenzében; a Medici-palota kápol-
 nája. A mise épen véget ért. A tömjénfüst oszló szürkességén
 színek törnek át ragyogva: Benozzo Gozzali freskóinak színei.
 A Három királyok menetében a Mediciek pompájával vonul fel
 a renaissance, sátoros és kúpba nyúló fák alatt, fantasztikus
 sziklák között. — *Lorenzo* egyedül maradt.

LORENZO:

(a freskó előtt áll.)

Mi — a Medicik — s a történelem! . . .
 Szép Giuliano, testvér, kit elveszíték,
 Azért kellett talán olyan korán
 Elmenned, mert finom s gyöngye valál
 E fegyveres, ravasz időkre — te
 S hogy én magam maradhassak meg — én!
 S így a Medici-ház hatalma és
 Uralkodása osztatlan lehessen . . .
 Hatalom és uralkodás — ó boldog
 Szédület ez nyilván uralkodónak —

Öröklé ösitől s úgy adja át . . .
De mi . . .

Fia, *Giovanni*, a fiatal bíbornok jön be. Tizenhat éves, hízásra hajló alak, csaknem gyermekarcán a jellegzetes Medici vonásokkal. Hosszú bíborgalléros selyem köpenyegben van, fején kis bíborsapkával. Térdet hajt az oltár előtt, keresztet vet — azután Lorenzohoz megy, ki átöleli.

LORENZO:

Jó reggelt! Honnan kis bíbornokom?

GIOVANNI:

Fiesolében tartottam szentmisét,
Aztán a villában kerestelek;
Hallottam, tegnap újra elfogott
A szenvedés és mégis ily korán
Felkeltél már! Hogy érzed most magad?

LORENZO:

Most jól, fiam. Kinek a közügyek
Gondját elvetni nem lehet, talán
Meghalni sem szabad . . . vagy nehezebb;
De a betegség már bűn számba megy.
S én vágyom élni — addig legalább
Míg meg nem jönnek az insigneák,
Hogy téged felavassanak. A szent
Atya súlyos beteg — ok nélkül én
Sem sürgetném a dolgot . . . ám ki tudja
Egy új konkláve kinek adja majd
Ezt a hatalmat; biztosítani vágyom
Jövőd — s Rómát neked!

GIOVANNI:

Rómát atyám . . .
Nekem Rómát . . . hiszed . . . ?

LORENZO:

E képeken

A folytatás a Medicik hatalmát
Ne csak mesével koronázza meg!

(Kitörő vággyal és mégis határozottan.)

Ha két fiam, Piero és Giovanni
Itáliát úgy egyesítenék
Hogy egy korona lenne csak világi
S az egyházban csak egy úr: a tiara,
S mindkettő a mienk — a Dante álma
Betelnék . . . ó szent álmom — béke — béke —
És a Medici név örök!

GIOVANNI:

Atyám,

Ha a tiarát te szánod nekem
Ki tenne ellened . . . ? És Róma akkor
Enyém — sötét bár és fondorlatos . . . !
De én világossá tenném s vidámmá!
Mert mindazt, mit tőled tanultam itt,
Kacajt, szépséget, életet, a színek
Pompázatát, a szellem játszi s mély
Fordulatát, szeszélyt . . . és a hatalmat —
Átültetném, hogy óriás legyen!
Parancsolni egy városnak — de nem! —
A nagy világnak benne — s százszoros
Fénnyel borítani Péter templomát!
Ó tornyok, kupolák, csillogva fénylő
Márványok, paloták, tündéri termek,
Színes brokátban bókoló urak,
Szép asszonyok, suhogva lépdelők . . .
Farsangi felvonulás minden este,
Fáklyák fénye . . . zene . . . egy százszoros
Firenze . . . és központja mindnek — én!

LORENZO:

Gyermek — álmokkal labdázó gyerek!
Mi mindent kell még addig megtanulnod:

A cselfogást, alázatot, okos
Várást, hizelgést, alkalmazkodást! . . .
De melletted soká maradhatok
Talán még és tanácsban sem szűken
Mérem ki adagod . . . Bejössz velem?

GIOVANNI:

Piero mikor érkezik?

LORENZO:

Ma még.

A Lodovico Moro esküvője
Pompázatoságban s fényben bizonnyal
Felülmult minden eddigit. Kíváncsi
Vagyok, vajjon mi hírt hozott Lorenzo?

GIOVANNI:

Ha Beatrice d'Este még a legszebb
S leggazdagabb menyasszony volna is,
Rendezni ünnepélyt csak mi tudunk!

LORENZO:

Meglátjuk május elsején fiam!
(Mellére szorítja kezét.)

Itt bent mélyen újra ez a szorongás . . .
De nem! Bíbornoki insigniáid
Még meg kell várnom — s Giovan Lascaris
Kézirat kincsét is; Athos hegyi
Ősrejtekből gyujtva új világot,
Utoljára majd a sötét utat
Fényével hadd világosítsa be . . .
Nem, nem, Giovanni — nincs még oly közel,
A régi jóslat még nem fenyeget
Baljós betűivel . . .
De várnak bent azóta — mennyi munka
És mennyi bölcs tanácsadó . . . ! Jerünk!

(Giovanni vállára teszi kezét és így mennek ki.)

Szoba a Palazzo Mediciben. Az egyik falon hatalmas festmény: Pan, mint a természet istene Luca Signorellitől; a mezelen fehér testek szobor plasztikával válnak ki a háttérből. Szemben a Simonetta Vespucci arcképe Botticellitől. Két falon gobelin mitológiai jelenettel; a meleg színek és a nyugalmas kompozíció uralkodnak az egész szoba hatásában.

A szoba közepén nagy asztal, körülötte ülnek: *Lorenzo*, *Bar-tolommeo Scala* kancellár, *Lanfredini*, *Pandolfini*, idősebb urak, sötétbordó szövetryuhában.

LORENZO:

A szent széknél most még nincsen veszély
Míg Giulian Rovere intézkedik
A pápa helyett — csak sürgetni kell.

SCALA:

S a francia szövetségről mi hír?

LORENZO:

Sassetti írt Lyonból, levelét
Eléggé aggodalmasnak találom;
Bizonytalanságot érez talán,
Vagy árulást sejteth — vigyázni kell!

SCALA:

De Sassetti most mindig értesít,
Ha küldött utazik Rómába át
A franciáktól; nem fősvény Firenze
S könnyen megnyerheti őket magának
Előbb, mint eljutnak a hely színeire.

LORENZO:

Meg is tesszük; de nem árthat soha
Az óvatosság — csak a félelem.

PANDOLFINI:

Veneziát tartom a főveszélynek.

LORENZO:

Gyűlöl minket, de most közvetlenül
Nem árthat addig, míg Nápoly s Milanó
Szövetségében bízhatunk.

PANDOLFINI:

Haragjuk
Tombol a gyapjúszerződés miatt,
Hogy Pisán át bonyolódik le minden
Angol szállítás és ez a mi hasznunk . . .

LORENZO:

Bosszúból eltiltották britt hajóknak
Cyprusi bort szállítani kikötőjük
Raktáriból; de ez Henrik királynak
A gondja. — S te mi hírt hoztál, barátom?

LANFREDINI:

Házasítási terved megakadt;
A szép leány Rucellai Camilla,
Kit néki választottál elveti,
Mondják másba szerelmes.

LORENZO:

Ostoba
Leány! Dehát kibe? Rucellai
Nem válogathat tudtomon kívül . . .
Mi is volna a hozomány?

LANFREDINI:

Elég
Tekintélyes: vagy kétezer fiorini.

LORENZO:

Semmiesetre sem engedhetek!
Most minden házasság nagy államérdék.

LANFREDINI:

Mások meg azt beszélnek, hogy a Frate . . .

LORENZO:

(izgatottan.)

Megint a Frate! — Mindenütt, ahol
Ellenállás talál, — ezzel a névvel
Jönnek elém: hogy Frate Girolamo
Hol ezt, hol azt nem engedi. Csak egy
Hibás lépést követtem el különben
Jól megfontolt politikámban egyszer,
S ez a Savonarola pártfogása volt . . .
Mit kívánhat tőlem . . .? Prior az én
Kegyemből lett s elég elismerés
Jár tőlem is neki! De majd nagyobb
Gonddal fogom kísérni lépteit.

AJTÓNÁLLÓ:

(belép.)

Poliziano úr jelentkezik.

LORENZO:

Jöhet, jöhet! — Isten velünk, urak!
A kisleány fejével majd beszélünk!

(A három úr távozik.)

POLIZIANO:

(belép.)

Jó reggelt Magnifico, jó uram!

LORENZO:

Barátom, csak pár szót! — Művészeink
Várnak reám . . . Testvérem Giuliano
S Fioretta kedvesének gyermeke,
Kit atya borzalmas halálakor
A Borgo Pintoból vettem magamhoz,
Elérte azt a kort, midőn jövője
Komoly gondot kíván; eszes fiú

És jól tanul; az egyháznak segítő
 Tagjává lesz — habár nem várja oly
 Magas állás, mint kis Giovannimat.
 Légy szíves nézz utána, hogy halad
 S tanácsadója légy ebben a jó
 Fra Angelónak is.

POLIZIANO:

Szíves örömmel!

LORENZO:

Jutalmazásodra is gondolok,
 Nem lesz okod panaszra.

POLIZIANO:

Jó uram,
 Ha nem feledkeznél meg multkori
 Igéretedről sem — kissé szűken
 Van pénzem mostanában, mondhatom . . .

LORENZO:

(eltereli a beszédet.)

A Simonetta képét nézed újra?
 Az ő árnyát a Giuliano neve
 Mindig elevenen élénk idézi . . .
 Mily boldog házasság lett volna ez —
 Bár a Vespucci-ház nem mondható
 Nagy összeköttetésnek — ámde én
 Házunk e kötelességét helyette
 Magamra vettem, és — boldog valék.

POLIZIANO:

Isten nyugtassa jó Clarice úrnőm!

LORENZO:

Míg élt sokat pereltél ám velem!

POLIZIANO:

Magnifico — Medici gyermekek
Tisztább latinságát elrontani
Az örökös zsoltár-nyelv zümmögéssel!

LORENZO:

Tudom, tudom! Te kétkedő! De most
Vidámabb tárgyra térünk — jöjjenek
Művészeink!

POLIZIANO:

(megfordul és megdöbbenve lép vissza a Pan képe előtt.)

LORENZO:

Mi történt? Mintha most
Látnád először ezt! Nem értelek . . .

POLIZIANO:

Oly meglepő a megvilágítása
S oly élesen lépett mostan elém,
Hogy majdnem elevenné válni látszott . . .

Jönnek: *Pico*, *Lorenzo Credi*, *Piero di Cosimo* *Filippino Lippi*, *Ghirlandajo*; színes harisnyák fodros kabátok, vállrave-
tett gallérok — kissé kopottas, de jó megjelenésű társaság.

GHIRLANDAJÓ:

Magnifico! Mind itt vagyunk!

LORENZO:

Hozott
Isten! Hát Botticelli hol maradt?

PICO:

Ne várd őt többé!

CREDI:

Fra Girolamo
Bűnbánatot rendelt s hogy képeit

Megsemmisítse, ha világi tárgyú
És érzéki gyönyörre ad okot.

LORENZO:

(haragosan.)

Megint Fra Girolamo! Őrület!
Nem égi származású-é a szép
S nem Isten adta-e érzékeinket...?
Csak nem fog engedelmeskedni tán?

PICO:

Később beszélünk róla... most pedig
Ha úgy kívánod, mindjárt nézzük át
A terveket.

(A művészek előveszik rajzlapjaikat.)

LORENZO:

(rövidlátóan hajlik a rajzok felébe.)

Nem lesz túlhalmozott az Ariadne
Kocsija dísszel? — vagy ha tévedek
Csak szólj Piero!... Nem rég láttam egyet
— Az ifjú Lionardo rajza volt —
Tetszett nekem...

PIERO DI COSIMO:

(sértetten.)

Ugy bízza meg uram
Lionardot a tervvel s kivitellel!

LORENZO:

Ohó! ki nélkülözhetné Pierot
Festaiuolik rendezésinél?
Nem engedhetne meg Lorenzo sem
Ilyet magának — és különben is...
Lionardo — nem lenne kész vele!

GHIRLANDAJO:

Akkor övé lesz a jövő, mikor
Elkészül!

LORENZO:

(tréfásan.)

Addig én nem várhatok!

(Elkomolyodik.)

Nem várhatok... úgy űz, hajt az idő,
Mintha a perc, amit meg nem ragadtam,
Peregve koppanna a mélybe lent:
Siess-siess-siess...

(Lehunyja szemét.)

S bárhogy siessek
Ugy érzem minden perc után: hiába,
Ép most mulasztottad el mindörökre,
Mi az egész élet értelme volt...
Hiába, mindent nem ragadhattál meg
S mit megfogtál, üresen kong csupán...

(Ujra a többiekhez fordul.)

Csak a művészet nem csal meg soha;
Mert a művészet a jelent jelenti
S szépsége mégis érvényes örökre:
A pillanatnyi szépet megfogod
S örök valósággá varázsolod —
Minden percben új s mégis az marad,
Övé minden idő — enyém csak ez ...
A pillanat...

MICHELANGELO:

(berohan; zömök, erős fiatal ember; előre ugró homloka és szemöldökcsontja alatt szeme éles tekintetű; orra formátlan, szája energikus, csontozata szögletes — egy félig kivert szobor-vázlatra emlékeztet az egész arc átmeneti kora izgatott diszharmoniójával. Munkás zubbonya felébe gallér van vetve.)

Uram, Lorenzo, nem hallottad-é
Hogy egyik kőfaragónk mit beszélt?

Fiesoléból jövet egy oly csodás,
Félmeztelen ifjút látott szaladni,
Hogy Donatello Dávid szobra hozzá . . .

(Pico felugrik — Poliziano odalép Michelangelóhoz.)

POLIZIANO:

Fiam, nem látod, hogy . . .

MICHELANGELO:

Bocsássatok meg,
Csak most látom . . . bocsáss meg Magnifico!
A társaságba így berontani . . . !

LORENZO:

Csak jöjj, tudod, hogy mindig szívesen
Látlak, bár most nem márványtömböket
Szétverni célunk, hogy méhéből a
Szobor — a tiszta szép lépjen elénk.
Csak múló szépség az, mit tervezünk,
Vidám és illanó, mint ifjúságunk . . .
De mit kívánsz? Mi izgat annyira?

MICHELANGELO:

Bertoldo nem akar most elbocsátni:
„Élő modell még nem nekem való,
Elöttem állnak antik példaképek . . .“
És más ilyest beszél . . . ! Bocsáss te el —
Különben megszököm!

LORENZO:

Csak menj fiam!
Bertoldot majd kibékítem.

(*Michelangelo* gyors meghajlás után kiszalad.)

Barátim

Legjobb lesz itt hagyni a rajzokat,
Nyugodtabban nézem majd át magamban.

(A művészek köszöngetve indulnak.)

GHIRLANDAJO:

(az ajtónál halkán.)

Lorenzo is öregszik már!

LIPPI:

De kár!

POLIZIANO:

(utánuk indul.)

LORENZO:

Poliziano, ne feledd, ma este
Zenélni gyűlünk össze; értesítsd
Baccio Ugolinit is. Fúvoládat
Várom, mert hozza Enrico Isaac is
Májusi verseim új dallamát.

POLIZIANO:

(elmegy.)

LORENZO:

Maradj Picom!

(*Pico* visszafordul, szemben áll a Pan képpel, megdöbbenve lép vissza.)

Hát titeket mi lelt ma?

Egy perce sincs még, hogy Poliziano
Rémült meg itt e képtől — azt hihetném,
Varázslat úzi játékát velünk!

PICO:

Dehogy! Csak a — világítás . . . csak a . . .

LORENZO:

Hogy szinte élőnek láttad, úgy-e?

PICO:

Dehogy — csak új színben állott előttem!

LORENZO:

Veled Savonaroláról szeretnék
Beszélni, Pico — mert te ismered;
Gőgös ember lehet, paphoz nem illő:
Piorrá választását megköszönni
Szokás szerint meg nem látogatott —
Vendéget hívtam házamba, aki
Az udvariasságot megveti
És azt üzente, megválasztatását
Csak Istennek akarja megköszönni!

PICO:

Nem nagyvilági ember ő, Lorenzo ...

LORENZO:

Kemény ember lenne barátoknak is;
De tisztellem — s ha meghalok, csak ő
Volna, ki méltó rá, hogy koronátlan
Homlokomat érintse a kenettel.

PICO:

Fra Girolamo túlzó bár, de — hidd el —
Igaz, nemes ... egy szent ...

LORENZO:

Igen, beszélnek,
Hogy gyakran történnek csodák vele —
Velem soha ... A híve vagy talán .. ?
Picom! Te hallgatsz! Tán csak nem hiszed,
Hited szabadságát, hogy gátolom?

PICO:

Lehet hevének ellenállani?

LORENZO:

Igen, sokan mondják — hallottam én is —
 Reám nem tett olyan ... csodás hatást;
 Ugy látszik, tőlem még ez a csoda
 Is meg leszen tagadva ... Eh de ... mit ...!
 Hallgass meg Pico — nem igaz ... bevallom,
 Ez az ember olyan hatalmas és
 Oly lángeszű, hogy csak barátom vagy
 Ellenségem lehet! — Mik véle szemben
 Az összes Pazzik és Riariók!
 Hallottad böjti prédikációit?
 A népet hallottad örjöngni lázban,
 Mellét üvöltve verni és zokogni?
 Hallottad hangját s láttad a szemét,
 Amint vörös villámot szór körül?
 Én hallottam és láttam — a hideg
 Borzongott végig hátgerincemen,
 Mintha ítélet napján hallanám
 Zúgni a felhőkből a végső szókat ...
 Könnyem forró szempillámat sütötte
 S felszikkadt, mint parázson, nem tudott
 Kihullni szemgödréből ... most is éget ...

PICO:

Lorenzo, ez az ember életemnek
 Harmóniáját összetépte ... s mégis ...

(Hallgatnak.)

LORENZO:

Meg kell nyernem magamnak ezt az embert!
 Mellém kell állnia — segíteni fog!

PICO:

Lorenzo, kell neked támasz, segítség?
 Neked köszönheti Itália,
 Hogy rablást, pestis lázat, háborút —
 A kétségbeesést és éhhalált

Boldogság és béke váltotta fel;
Hatalmad és neved az új aranykor
Erős biztonsága és bélyege!

LORENZO:

Hatalmam . . . ! Ez Pico, csak azoké,
Akik uralkodnak örök jogon
Országaik felett. Én főlehajtvá
Fogadhatom nyugat királyait,
Ha a pénzváltó céh egyik fiát
Egyenrangúnak ismerik . . . Csak egy
Uralkodó volt, ki rokon közelként
Állott hozzám nehéz sorsának útján
És nemcsak lelkileg: a nagy király
Matthias Corvinus — ő sem az öröklés
Jogán volt oly hatalmas s gyöngesége
Is ez vala uralmának; fejét
Bár szent korona illeté — alig
Egy éve, el kellett pusztulnia!
Ó biztos az olasz méreg — a mi
Fajtánk nem tétováz, mikor halált
Kell osztani — s ott omlik porba máris
Mit alkotott és pártviszály között
Hányódik az utód. Vajjon nem az
Én házam sorsát látom messziről . . . ?

PICO:

Lorenzo, a Medici-ház, tudod,
A nép szeretetén oly biztosan
Vagy biztosabban nyugszik, mintha ős
Öröklésre hivatkoznék joga . . .

LORENZO:

A nép! Ma tapsol még nekem örömmel,
De holnap már egy másiknak, ki új
Mulatságot ígér; polgáraink
Kiáltják lelkesen még: „Palle, palle“,
De jönne csak még egy olyan bukás,

Mint a brüggei volt, mi a vagyont
 Fenyegétné . . . ! Mert gazdagodni mindnek
 A vágya csak — nem Toscana java!
 És a nemesség gögös vére már
 Alig várhatja, hogy egy alkalom
 Fegyvert adjon kezébe ellenünk.
 Igaz, hogy az Orsini és Vitelli
 Házak zsoldvezérei ma még
 Mindig készek mellettem állani —
 De meddig . . . ? Haj, meddig biztos a ma?

PICO:

Sötéten látsz — talán gyöngélkedésed . . .

LORENZO:

Betegség az Picom — halálos baj —
 Érzem, tudom . . . ! Ah, néha úgy szeretnék
 Kis ember lenni — messze elvonulni
 Valahová a nagy hegyek közé,
 Távol mindentől kis kertemben élni . . .
 Fáradt vagyok . . . s épen most ez a Frate
 Is megzavarja számításimat.

PICO:

Girolamo?! Hisz ő nem a világi
 Hatalmat . . .

LORENZO:

Hagyd csak kedves hercegem,
 Talán még nem akarja — ámde abban
 A pillanatban, hogy szédületét
 Csak egyszer érzi — ő is elbukott!

(Hallgatnak.)

De szinte elfelejtkezem — neked
 Picom, ki hercegi család utóda,
 Nem fájt soha, hogy mint ifjabb fiú,
 Uralkodásra nincs jogod?

PICO:

Soha!

Tenyérnyi hercegség Mirandola,
Az én becsvágyamnak nagyon kevés!
Uralkodás a szellem birodalmán,
Ez volt az álmom — és az új aranykor
Vezére mellett, hogy álljon nevem!

LORENZO:

Az új aranykor . . . ! Csakugyan hiszed?
Ó én meg néha oly öregnek érzem
Korunk, mintha minden szépség s tudás
Utoljára sikoltaná világgá,
Amit még mondni tud, hogy nemsokára
Sötét legyen — örök sötét! Miért
S honnan lelkünkben az a mély, nehéz
És titkos bánat — szépség ideálunk
Miért halványodik léggé . . . ? Miért
A Botticelli lengesége és
Bús nők, lemondó bájjal arcukon
Lopnak nem ismert fájást a szívünkbe?
S miért — miért lettünk gyávák s kicsik
Antik pogányságunkhoz, hercegem?
Nem jártak-e régen is a fehér
Vezeklők? Vagy nem prédikált atyáink
Korában is egy-egy próféta a
Piazza lépcséjéről kárhozást . . . ?
Ki hallgatta, vén asszonyon kívül?
Mi Jézust is olyan fájón miért
Keressük — és mért hogy meg nem találjuk . . . ?

PICO:

Lorenzo, én hiszek — én még hiszek
A Plato s Jézus egységes hitében;
Ha egynek fogjuk érteni a kettőt,
Lelkünkbe újra béke költözik!

LORENZO:

Adná az ég neked — de én — de én —
 Öreg vagyok Picom . . .

(Hallgatnak.)

Isten veled!

(*Pico még vár, mintha szavakat keresne, azután lehajtott fejjel távozik.*)

LORENZO:

(egyedül maradt — nyugtalanul járkál, kezét összeszorítja, halkán beszél magában.)

Ó Isten, legfőbb jószág, hogy lehet,
 Csak téged szeretlek s rád nem lelek!

II.

Aznap estefelé. Osteria a Porta San Gallo előtt. Lonccal feltuttatott nyitott lugas támaszkodik a falnak, jobbra tőle vén, le-tört oljafa törzse, tövén egész erdő friss hajtás váltja ezüst és zöld színét a szélben; — balra az ajtó, melynek hűvös sötétjéből a *kocsmáros* lép ki. Két fonott fiaschit visz a lugas alá, hol festetlen asztal körül ülnek: *Macchiavelli*, *Vitali* diák, a *pék* és a *varga*.

Macchiavelli 22 éves sovány fiatal ember, hosszú orra figyelőn ugrik előre, keskeny szarkasztikus szája sokat mosolyog, ami nem változtat arca keserű kifejezésén. Sárgás vászon ingujjban és kopott zekében van; köpenyegét a szék karjára dobta. — *Vitali*, a diák, vidám, fiatal átlag-arc, fekete szeme csillogó; hosszú harisnya és sárga virágokkal beszótt kék zeke van rajta; tisztességes megjelenésű, de nem előkelő. — A *pék* széles vállú, kis fejű, vérmes arcú ember, — a *varga* megelégedett, lassú tempójú, egy kis ravaszsággal a szemében. Mindegyik térdig érő, bő, kék vászonujjast visel. — A *kocsmáros* előtt ráncos kötő van, melyet féloldalt antik tunika módjára az övébe gyűrt, arca és kopasz feje császárságkorabeli vén rómaina emlékeztet.

Kilátás a mezőre, fákra, azontúl a fiesolei dombokra. A kocsmá túlsó oldalán a városfal egy része látszik. A nap hatnyatlóban.

VITALI:

Hol van a lányod? Mért nem tőle küldesz
Piros örömet szalmafonatodban?
Ma pénz csörög zsebemben, szép fehér,
Uj quattrinik — nem ócska feketék!

MACCHIAVELLI:

Fizetsz-e értem is? Könyvem mihelyt
Kész lesz... Bacchusra mondom, nem leszek

Soká adósod! Mert a Magnifico
Nem fösvény, hogy ha új talentumot
Jutalmazhat, aki dícséri őt.

VITALI:

Kinek kell a te könyved? Tudsz-e vig
Szerelmi dalt — vagy lágyat, bánatost,
Mitől a lányok szíve megreteg,
Vagy terzinákban énekelni meg
Az istenek bohó szerelmeit?

MACCHIAVELLI:

Deák úr mit tudja, a hatalom
S uralkodás tudománya kiket
S mért érdekel . . .

KOCSMÁROS:

Alkalmazná az úr,
Ha tudja ezt a tudományt, magára!
Egy hónapjánál több, nem fizetett.

VITALI:

Hallgass vén zsugori, ma én leszek
A házigazda; Messer Calzolajo
És ön uram engedjék meg nekem,
Vendégemül látnom önöket is.

(Cin poharakba tölt mindenkinek.)

PÉK:

Egészségére fiatal uram!

VARGA:

És pénz legyen elég mindig zsebében!

PÉK:

A pénz — a pénz! — A tenyerem sokat
Viszket — kevés bevétel, sok adó!

A Medici, mint mondják, megfejtené
A kecskebakot is; titkon — beszélük —
Megdézsmálta a Monte delle doti...

KOCSMÁROS:

Még csak az kellene! A lányaink
Hozomány nélkül férjet hogy szereznek?

VITALI:

De az meg tetszik jó mindnyájatoknak,
Hogy ünnepélyek, sok evés-ivás,
Kurjongatás, fáklyásmenet, zene
Várjon rátok derűre és borúra!

MACCHIAVELLI:

A sok idegen mind itt szórja pénzét
S nem jönne el, ha városunk híre
Be nem járná a félvilágot — és ezt
Lorenzonak köszönhetjük. De pénz
Nélkül ő sem teremthet, hisz nem Isten!

VARGA:

Hát én nem is panaszkodom reá;
A szaffián cipőim híre s ára
Mindig emelkedőben; sógorom
Beszélte el, hogy a gyapjúszővés
Olyan hasznót hoz, álmában milyet
A céh egy tagja sem remélhetett.
Hát még a drágább iparok! Csak a
Bolondos Frate meg ne rontsa most
Kereskedésünket!

MACCHIAVELLI:

Az már igaz,
Bolond lesz ott a nép, ahol a pap
Mást prédikál, mint az uralkodó.

KOCSMÁROS:

Ho-hó! A feleségem meg ne hallja!

VITALI:

De a lányod, remélem, nem híve!
Szép ajkakra vasárnap délelőtt
Jól állanak imádkozó szavak,
De máskor, főleg éjjel, szebb a csók!

(*Vándormuzsikus* jön, kecsketömlő-duda az oldalán.)

Ép jókor muzsikus — idébb, idébb
Országút vándora! Hej, tudsz-e friss
Nótát, mitől a harmat-gyenge lábak
Szattján cipőikben viszketni kezdnek
És mindent elfelejtetnek a lánnyal,
Amit a Frate bőjtben mennydörög...

MUZSIKUS:

Tudok uram, vigat és szomorút is,
Csak útközben nagyon megszomjazék!

VITALI:

(tölt neki.)

Igyál öreg és aztán rajta — fűjjad!

MUZSIKUS:

(iszik.)

Egészségedre, herceg úr!

(Elkezd játszani.)

NANNINA:

(megjelen az ajtóban.)

VITALI:

(odalép hozzá, szertartásos meghajlással.)

Üdvözlégy szép kisasszony, a zene
Mégis kicsalt, amit az én szerelmem
Nem érhetett el... Ha Aphrodité
Jött volna ki, nem lennék boldogabb

S szebbet nem látnék, mint kecses magad!
Szerencsétless egy táncra, signorina!

(Kezet fognak és a lugas előtt táncolni kezdenek. *Pan* megjelen az olajbokor mögött és sípján kíséri a zenét.)

VARGA:

De szépen szól ma az öreg dudája!

PÉK:

S milyen szépen táncolnak! Isten ugyse,
Ugy érzem, mintha megfiatalodnám!

Az öreg *muzsikus* lassankint mindig halkabban játszik, bámulva néz *Panra*, kit a többiek nem látnak, — aztán leereszti a dudát kezéből. *Pan* egyedül játszik sípján — mindig ujjongóbb, vadabb zene, — a diák *Nanninát* hevesen szorítja magához. A leány felsikolt.

KOCSMÁROS:

Ejha! Elég uram! Ezt nem lehet,
Pénzért sem!

(Szétválasztja őket.)

Menj be lányom, nincs tovább !

(*Nannina* bemegy.)

Mi jut eszébe? Céda lány elég
Van a város utcáin, az enyém
Nem úgy nevelte ám az anyja fel!

VITALI:

(megtörli homlokát.)

Ez a zene . . . ! Beléd meg mi ütött
Te vén bolond!

MUZSIKUS:

Nem én . . . ! Nagyobb művész
Szerszáma szólalt most meg . . .

PAN:

(előlép erdei isten arcával; egy nagy darab kék vászon van a vállára vetve.)

Én valék —

Bocsássatok meg néki — hogy vidámat
Kívántál, azt hívém . . .

VITALI:

Mily különös!

Jöjj csak ide barátom — hol kerítéd
Ezt a pofát?

PAN:

Ahol te a tiédet!

VITALI:

Kivel beszélsz? Tán azt hiszed, magad-
Szőrű ember vagyok, hogy így komázol?

PAN:

(mosolyogva.)

Tudom uram, hogy másfajta vagyok!

VARGA:

Hát ezt a felleghajtót hol találtad?

PAN:

Priapus dobta át egy kert falán.

VITALI:

Vándor tanuló, úgy lehet — s vidám,
Bár mint templom egere, oly szegény.

KOCSMÁROSNÉ:

(megjelen az ajtóban.)

PÉK:

Szent Antalra! . . . Meztelen alatta!

(Mefogja a Pan köpenyegét, kecskeláb látszik ki alóla. Mind rémülten ugranak hátra.)

KOCSMÁROSNÉ:

(sikítva.)

Szent szűz anyám és minden égi szentek!
A sátán megjelent . . . ! Itt van a sátán!

(Amennyire terjedelmes alakja megengedi, berohan és becsapja maga után az ajtót. A többiek felugrálnak, szétszaladnak, csak *Macchiavelli* tölti még ki gyorsan mindkét üvegből a bort és megissza.)

MACCHIAVELLI:

Akár sátán, akár más, itt ne hagyjuk!

(A többiek után siet.)

KOCSMÁROS:

(utánuk kiabál.)

Ho-hó! Hát a fizetés hol marad?

(*Vitáli* ezüst pénzt dob felé és tovább fut. A kocsmáros felveszi a pénzt, aztán messzire elkerülve Pant, beugrik az ajtón. — *Pan* csodálkozva néz körül, leül az asztal mellé, tölteni akar az egyik üvegből, aztán a másikból. Mindkettő üres. Elneveti magát — lekönyököl az asztalra és a tájat nézi. — Sötétedik. Csend.)

PAN:

Hogy félnek tőlem, annyi már világos.
Azt hittem, csak nem tetszik meztelen
Testem a jól felöltözött vidéken,
Ezért hálás voltam szellő barátom,
Hogy rám fujtad a szárító kötélről

Ezt a nagy lepedőt . . . ! Most egyelőre
Menjünk aludni . . . Lássuk csak, hová?

(Kilép a lugas alól, körülnéz.)

Öreg olajfám, friss hajtásidat
Nem gyűröm össze, de ha felsegítesz,
Ott a mohos tetőn a lonc között,
Kényelmes fekvőhelyem megtalálom.

(Felmászik a törzsön, felugrik a lugas deszka-tetejére — le-
fekszik.)

Egy csillag fényes ívet ír le a sötétkék égen, — szellő jár az
olajbokor levelei között, az indákat megremegteti.

SZÉL:

A hársfa nehéz
Illata méz . . .
Szárnyam elébe
Szórja a légbe
A széna szagát . . .
Jó éjszakát!

LONC:

Inda öleld,
Ingva figyeld:
Álma suhanta
Meg ne zavarja
Élte szavát . . .
Jó éjszakát!

MÁS HANGOK:

Csönd legyezed,
Hold vezeted . . .
Suhan az álma
Szélnek a szárnya
Lágyan elaltat,
Hozza a multat . . .
Látod-e . . . látod-e már?

Nagy csend. A hold vörös korongja megjelent a láthatáron. — Egyszerre felhangzik a fülemile szava az olajbokorban. — Egy éjjeli madár suhan át a ház felett, — a lonc egy lecsüngő indáján óriási pillangó lebegteti meg szárnyát. — A hold világa kezdi az egész vidéket fényébe vonni.

Jobbról a város fala mellett két *ember* közeledik; megállnak az osteria előtt. Alakjukat köpenyeg fedi, de fiatal arcok látszanak a lehúzott süveg alatt.

ELSŐ IFJÚ:

Korán jöttünk, még nincs itt Gianpaolo.

(Kardja markolatával kopog az ajtón.)

Hej kocsmáros! Ébredj csak fel hamar!

(Egy idő múlva újra kopog.)

Siess, siess! Ne csoszogj oly soká!

KOCSMAROS:

Te vagy uram — nagy megtiszteltetés!

ELSŐ IFJÚ:

Hozz gyorsan bort, aztán feküdj le újra,
Az ajtót zárd be, senki meg ne merje
Beszélgetésünket zavarni! Nem volt
Itt még Neroni úr?

KOCSMAROS:

Még senki sem.

Nem rég ment el egy vidám társaság —
Rendes vendégek és egy különös . . .

ELSŐ IFJÚ:

Vendégidre kíváncsi nem vagyok;
Most csak siess és senki se zavarjon!

(A kocsmáros összeszedi a kint maradt poharakat, bemegy.)

MÁSODIK IFJÚ:

Nézzünk körül, nincs-e itt valaki?

(Az egyik jobbra, a másik balra megkerülik a házat, az olaj-
bokor gallyait széthúzzák. — A kocsmáros jön, leteszi a bort
és poharat — bemegy.)

ELSŐ IFJÚ:

Nincs senki sem . . . De itt jön Gianpaolo!

(*Gianpaolo di Diotisalvi Neroni* jön sietve. Egy székre dobja
köpenyegét — karcsú, szép alakja van, ideges mozdulatai; arca
komoly, feszülten figyelő.)

NERONI:

Jó estét! Ülünk le. Mi hír?

ELSŐ IFJÚ:

Mi várjuk

A híreket tetőled. Födolog
Mikor? Minden egyébben egyetértünk!

NERONI:

Kétségtelen, hogy május elsején
A felvonulás meglesz: a szokott
Unalmas mitológia, a sátor,
Zene, fáklyák és maskara — mi meg
Zarándok jelmezünkben nem megyünk
A többivel tovább — álarc alatt
Behúzódunk a sátorba s mikor
Az első röppentyű égnek szalad,
Egyszerre szúrunk...

MÁSODIK IFJÚ:

Lelke felmehet
A röppentyű nyomán mindjárt az égbe!

ELSŐ IFJÚ:

Vagy a pokolba!

(Pan kidugja fejét fent a lombok közül.)

NERONI:

Zörgött valami!

ELSŐ IFJÚ:

Mindent megnéztünk, senki sem lehet —
A szél fúj fent a levelek között.

MÁSODIK IFJÚ:

(feláll, kinéz a lugasból. Szélroham fut át s a levelek még jobban suhognak.)

Vihar közeledik.

NERONI:

Abban a percben
Együtt kiáltjuk: Éljen a szabadság!
Ez lesz a jel kint váró híveinknek,
Hogy kardot rántsanak; míg az övéi
Báméskodásukból magukhó' térnek
S antik hangulatuk levetkezik,
A mieink, kik mind fegyverbe lesznek,
A nézők hangulatát megnyerik . . .
Addigra a Palazzo de Priori
Előtt felállított katonaság
A röppentyű jelére ott beront — — —
A többi már magától megy s a pallék
Legördülnek . . .

MÁSODIK IFJÚ:

Magától megy, hiszed?

NERONI:

A polgárság kiábrándult belőle,
Mi nobilik kezdettül szegyenül
Éreztük felkapaszkodott kufárok
Zsarnokságát — s az utca népe a
Siker után szalad, akárki hozza.

ELSŐ IFJÚ:

Az államkincstárból vagy tízezer
Fjorinit visz el az új ünnepély!

NERONI:

E hírt terjesszük el, hadd nőjjön így
A nép elégedetlensége nagyra!

MASODIK IFJÚ:

Találkozunk-e addig újra?

NERONI:

Nem,

A zarándok ruhát elküldetem
Épen olyan lesz, mint a többié.

ELSŐ IFJÚ:

Arany alapról az nap hat bíbor
Labda szakad le!

MASODIK IFJÚ:

Én tőlem akár

Vissza is gördülhet a Hesperidák
Kertjébe, hol bolond Polizian
Arany almának gyúrta át hizelgőn
A Medici lapdacsokat!

(Kilépnek a lugas alól.)

ELSŐ IFJÚ:

Talán

Ma éjjel mégsem lesz vihar . . .

(Elmennek.)

PAN:

(egy idő múlva lekúszik.)

Na ez ugyan szép elhatározás!
Ki kéne ütni törüket kezükből,
Kik ember kézzel a természetes
Élet s halál játékát megzavarni
Elég merészek . . .

(Utánuk megy, eltűnik a fal mellett.)

A dóm előtt. A hold világa színt, árnyéket, arányokat megváltoztat. Polgárok állnak a fényben — sötét alakjuk kirí a fantasztikussá vált környezetből.

ELSŐ POLGÁR:

Olyan igaz, mint hogy itt állok a Santa Maria della Fiore előtt! Attól hallottam, aki látta.

SEKRESTYÉS:

És lólába volt?

ELSŐ POLGÁR:

Patája volt és szőrös lába... Rémület volt az arcára nézni!

PÉK:

(jön.)

Hallottátok már mi történt?

MÁSODIK POLGÁR:

Talán te is az ördögről beszélsz?

PÉK:

Ki beszélhetne, ha nem én? Ezzel a két szememmel láttam!

MIND:

Láttad? Magad láttad? Beszélj hát!

PÉK:

A Porta San Gallo előtt iddógáltunk, Macchiavelli úr is ott volt, meg Vitali úr, a diák, és a szomszéd. Muzsika is volt.

SEKRESTYÉS:

Csak az ördögöt beszéld!

PÉK:

Hát egyszerre egy rémes arcú legény áll előttünk, olyan kék köpenyegben, hogy majd lángot vetett és az öreg muzsikus zenéjére táncolni kezd; a köpenyege alatt anyaszült meztelen s ahogy bokázik, szőrös lábának patája csak úgy koppan...

HARMADIK POLGÁR:

Jézusom segíts...! Hát aztán?

PÉK:

Szétszaladtunk — de aztán mégis meggondoltam, hogy tenni kéne valamit... a feleségem is biztatott...

ELSŐ POLGÁR:

Pater Girolamonak kellene szólni!

SEKRESTYÉS:

Arra már későn van.

HARMADIK POLGÁR:

Én azt tanácsolnám, járjuk be a várost párosával, szorítsuk be valahová és zárjuk le reggelig.

SEKRESTYÉS:

Nyitva hagyom a duomo ajtaját, ti meg mind erre üzzétek, mint a vadat; ide aztán befogjuk — a szent helyen nem lesz hatalma. Én majd vigyázok rá. — Hívjatok többeket is. Velem is jöjjön be valaki.

MIND:

Helyes — menjünk hamar!

(Elszélednek; a sekrestyés a pékkel bemegy a templomba.)

Egy óra múlva ugyanott. A hold babonás varázsa beszötte az épületeket — az egész helyet mesébe játsza át. A templomhomlokzat nyers falának téglái zöldes áttetsző zománcban fénylenek, a kupola fehér csillogásokkal van behavazva, a Baptisterium bronz kapuja ezüstté vált, a campanile oly fehér, hogy szinte átlátszó. — Minden mély árnyékot vet.

A *Csend* a campanile ablakain át figyel Panra, ki a tér közepén áll. Soká marad egy helyben mozdulatlanul — aztán halkan beszélni kezd:

PAN:

Fény — te szent, csodás! A semmiből,
Amint sötéten fekszik rá a létre,
Te ébreszted valóságra a formát
S a színt, mint biztató, hívó kiáltás . . .
Nélküled nincsen élet, nincs világ
S csupán azért veted az árnyat is,
Ragyogni hogy ujjongóbban lehessen
Mindennek, mit varázs-sugárod ér!

(Két karját kitarja a fénybe.)

Üdvözlégymádott,
Élettel áldott!
Üdvözlégyménylő,
Színekben égő
Világ szerelme!

Üdvözlégymádott,
Lélekkel áldott!
Üdvözlégymentő,
Formát teremtő,
Lényünk lényege!

Ölelő mozdulattal búcsúzik el a tértől — a dóm ajtajához megy, benyit — egy pillanatra visszahökken; bezárt és mégis végtelen térérzet csapja meg a sötétből. — Belép . . . patája halkan kopog, amint tovább megy; az ajtó becsukódik utána.

Pan a sötétben áll. — A főoltár felől az örökmécses kis fénypontja remeg a nagy messzeségben — a sötétség mélyében.

PAN:

Látlak csillag s szeretlek téged is,
Kiszakadt pontja fényes végtelennek,
Vigasztaló csillag a másik és
Ugyanolyan mérhetetlen sötétség
Végtelenének mélyében. Szeretlek
És üdvözlégym te is!

A Mécses fellobog és megvilágítja az oltár környékét. A végtelen sötétség egy templom bezárt terévé válik. — Két emberi alak ül oldalt egy padon.

PAN:

Ez végtelenséged? Csak emberi?
Falak és oszlopok közé bezárt
Sötét? A tért utánozod, a mindent
Betöltöt és magába foglalót?
Kis ember, célod mi lehet ilyen
Hatalmas, nagy falakkal elhatárolt
Ürrel...?

Az egyik színes ablakon most bevetődik a holdfény — legyező alakban szétterül, megvilágítja egy oszlop alsó felét s mellette az oltárt, melyen Mária-szobor áll. — A mécses ismét távoli csilloggá válik a sötétség mélyén.

PAN:

Utánam jött a fény! Én meg megyek
Hozzád, derűs testvér...!

Megáll a fénylegyezőben, a megvilágított oltár előtt. — *Mária* a gyermekkel karján néz le rá. Kóruhája felett fogadalmi ajándék gyanánt pompás brokát-köpenyeget visel. A *Gyermek* keze áldóan áll fény és sötétség felett.

PAN:

Te szép anya! Istennő bizonyára,
Bár benned Isisre, sem Demeterre
Nem ismerek; oltárod lépcsajén
Engedd, hogy egy eltévedt messze vándor
— Talán rokon — lábadnál megpihenjen!

(Leül az oltárlépcsőre, felnéz.)

Komolyságod oly bájos — megszerettem,
Mert mélyén mintha több mint kőmosoly
Rejtőznék; Szereted te is úgy-e
Az életet? — Jó éjt, kedves anya!

(Lefekszik az oltár előtt a lépcsőre. Elszunnyad. — Álmában megborzong. Halkan, szaggatottan beszél.)

Fázom... milyen hideg... ez a sötét...

A *Madonna* megmozdul, balkezeivel leemeli magáról a brokát köpenyeget, lehajlik és ráteríti Panra. Az aranyozott szentfény feje és gyermeke körül izzóan sugározni kezd — az egész templom fénybe borul. — *Pan* felemeli fejét, észreveszi magán a köpenyeget — elmosolyodik — álmosan suttog.

PAN:

Üdvözlégy . . . ! Hisz te vagy a Jó anya!

(Magára húzza a brokát köpenyeget és elalszik.)

A holdfény lassan tovább húzódik — egyik oszlop a másik után ébred fel fehérre. — Most a főoltárhoz ér, az örökmécses elhalványodik benne — a két sötét alak megmozdul.

SEKRESTYÉS:

Elaludtál, úgy látom.

PÉK:

Nem én, inkább te!

SEKRESTYÉS:

Még mindig senki!

PÉK:

Nézzünk ki a térre!

(Tolvajlámpát gyujtanak, átmennek a sötét templomon, kinyitják az ajtót. — A hold világa beszűrődik.)

SEKRESTYÉS:

Senki!

(Megfordul, meglátja az aranybrokátot csillogni az oltár alatt.)

A *Madonna* palástja a földön!

(Közelebb sietnek; a lámpa fényét odavetítik; *Pan* megmozdul.)

SEKRESTYÉS:

Valaki van ott — templom-rabló!

PAN:

(feláll, a brokát köpenyeget magára húzza.)

PÉK:

(súgva)

Hiszen ez ő — ez ő! Megismerem!

Pan a brokát köpenyegben mint egy fejedelem megy végig a templomon, a két ember csak messziről meri követni. — *Pan* már az ajtóban áll.

SEKRESTYÉS:

(kétségbeesetten felkiált.)

A Madonna palástját elviszi!

Pan visszafordul, elmosolyodik — a palást lehull válláról — az ajtó döngve csapódik be utána.

A hold utolsót csillan az oltár márványán. — Sötét; a lámpa éles kis fénye a sötétséget mint vörös nyíl szegzi át.

Piazza San Marco. Sápadt holdvilág. — A templom bejárata mellett hatalmas *Kereszt*, a felfeszített szenvedés faragott képevel. — A Via della Sapienza felől köd húzódik a térre . . . a csend és az éjfélel óra szürke köde — rejtett félelmekkel telt gomolygás . . . A *Köd* elönti a teret, de a *Kereszt* körül, mintha nem tudna tovább jutni, körben megakad és ott a hold világa mint fényes aureola fekszik a földre — szivárványosan ragyogtatja meg a köd szélét.

A *Kereszt* kék árnyéka a templom elé vetődik, az árnykarok ketté szelik a fénykört.

A *Köd* hullámzó gomolyagjai egymással küzdenek — a sötétebb foltok mozgása alakokká, testekké válik, a köd átlátszó fátyollá lesz . . . A *Kereszt*tel szemben a tér túlsó oldalán római oszlopfejmaradvány körül három beburkolt női alak ül: a *Moirák*.

A köd közepén óriási elmosódott árny körül táncolnak a szürkeségből kicsapódott alakok — a *boszorkányok* kara; ruhájuk a ködbe még mindig beleomolva hullámoz. A házak tetején megmozdul a sötétlő szürkeség, — karcsú fiatal *boszorkányok* lebennnek fel, kiterjesztett karjuk közt fekete fátyol, denevérszárny feszül ki — belezuhannak a táncoló körbe.

A forgás mindig vadabbá lesz, levegő sodrásától a köd körbe inog, összecsapódik, újra szétválik, — egy láb, kar, derék mozdulata élesen kivillan, aztán újra elmosódik . . . Hangtalan, démoni ritmusú kavargás . . .

A kapuk láthatatlan nyílásain, a kőküszöbök alul *pigmeák* és *apró ördögök* surannak ki, fekete testük a boszorkányok tánca közé keveredik, szétzilálja a ruhákat, — fehér, fiatal testek csábítása és aszott barna testek borzalma telítik meg a ködöt. A tánc a holdfényes kör felé sodródik; a köd szélén táncolók lebegése ezüstösen fel- és aláhulló, mint forró léghullám dobálása. Egy alak szédítő ívvel csapódik ki a fényes térre . . . utána másik . . . és másik — a kör felbomlik — száz kar nyúl utánuk, — száz nyitott száj kiált hangtalan, — azok eltűntek... levegővé, holdsugárrá váltan . . .

A *boszorkányok* gomolyagban vonaglanak a földön az óriás körül, az *ördögök* — fantasztikus nagy bogarak — futkároznak testük felett . . .

Egy sápadt *fiatal férfi* árnya megy át a ködön, nyakában és mellében tör . . . egy *nimpha* ijedten fut előle . . . Az utca bejáratánál *kentaur* áll.

Minden hangtalan . . . A *Moirák* mozdulatlanok . . .

PAN:

(jön a másik utca felől.)

Ohó, hát ez miféle vad kavargás?
Tán a kaosz jött vissza új világot
Teremteni?! — El, el, borzalmas árnyak,
Rút képzeletnek szörnyszülöttei!

A földön fetregő gomolyag köddé ritkul. — A *nimpha* félénken kapaszkodik a kentaur sörényébe . . . A *Moirák* mozdulatlanok.

PAN:

(megérinti a nimpha haját.)

Testetlen álmok — el, el! Vissza, vissza!

A kentaurt és a nimphát elnyeli az utca sötétje . . . A *Moirák* mozdulatlanok.

Pan a titokzatos óriás elé lép s kezével elhajtja a ködöt róla; *csontváz* áll előtte.

PAN:

Rideg valóság — szomorú anyag,
Mért őrized formád, melynek jogos
Valót s létet csak én: az Élet ad —
Anélkül rút s hazug kapcsolatod!

Ha majd érintlek légy új élet — addig
Térj vissza az alaktalan anyaghoz!

A *Csontváz* zajtalanul széthull a Pan lábai előtt . . . A *Moirák* mozdulatlanok.

PAN:

(tisztelettel áll meg előttük.)

S ti — mind között a leghatalmasabbak —
Ananké szolgálói, titeket
Ha megszólít, a halhatatlan is
Remeg — mért jöttetek, félelmes árnyak?
Mi célotok?

A köd egészen felszáll . . . A *Moirák* eltűntek.

PAN:

Vagy úgy? Hiszen csak álom
S köd voltatok! Csak álom volt a rút
S a szép . . .

(Megindul a téren a templom felé.)

Két *polgár* jön az utcából.

ELSŐ POLGÁR:

Csodálatos, hogy senki sem találja meg, pedig öten is
látták!

MÁSODIK POLGÁR:

Nézd, nézd . . . ott a holdfényben!

ELSŐ POLGÁR:

Ő volna?

MÁSODIK POLGÁR:

Rajta a kék vászonlepedő . . . s az arca . . . ! Nézd most
erre fordul!

ELSŐ POLGÁR:

Ő az . . . ! Hívjuk a többieket is!

(Visszafordulnak; éles füttyentés hallik.)

PAN:

Ezek meg mit akarnak már megint?
Eddig idegenül vagy félve álltak
Szemben velem — most mintha üldözők
Vagy ellenségek jönnének reám.
Legjobb lesz elkerülni . . .

(A templom-lépcső mellé áll.)

A *Kereszt* árnyéka, mely eddig a templom elé esett, lassan megfordul . . . mély homályba rejti Pant. *Pan* csodálkozva néz fel. Több *polgár* jön.

ELSŐ POLGÁR:

Már nincs itt . . . Nézzünk csak körül!

(Előre siet — a nagy árnyékkereszt rövidebb szárába megbotlik, csaknem elesik.)

Hát itt meg mi van . . . majd elestem!

MASODIK POLGÁR:

Nem menekülhetett csak valamelyik közeli utcába.
Siessünk, hogy még utolérjük.

(Tovább mennek.)

PAN:

(újra felnéz a *Keresztre*.)

Köszönet, ismeretlen jóltevő!
Bár nem tudom, mi célod van velem
S hogy ismersz-e? — Alakodot, a kínzott
És szenvedőt, ma láttam többször is —
S az arcod . . . mintha az sem volna már
Egészen idegen . . . Hol és mikor
Láthattalak . . .? Az emberi idő
Milyen táján találkozhattam egykor
S milyen elfeledett földön veled, hol
Örökké élő lényem egyszer újra
Testi formába szállt . . . Hol és mikor . . .?

Engedd jótékony árnyékod reám,
Engedd, hogy védelmedben megpihenjek!

(Lefekszik a földre és elalszik.)

PAN ALMA:

Völgyben, sötétkék ég alatt, hatalmas fügefafa árnyékában egy *Férfi* ül, körülötte gyermekek játszanak; a *Férfi* fehér ruhájára és fejére a lomb közt napsugár hull, sziporkázva verődik vissza és glóriát gyújt körülé; a *Férfi* szemében az ég végtelen mélysége és a föld minden szeretete . . .

Pan gyermek szatir alakjában közeledik, bohókás ugrándozással, — a többiek el akarják kergetni, az egyik követ vesz fel, a *Férfi* kinyújtja kezét a kis szatir felé . . . *Pan* mintegy magikus vonzással a másik pillanatban már mellette is van. — benne a sziporkázó fényben . . .

Égő és mégis boldog fájdalom fogja el . . . Sötétség borul rá.

Pan sziklák közt, mély úton botorkál, mellette fantasztikus tömeg, — idegen, vad szenvedélyben égő arcok futnak el ijesztő, vérvörös napfényben . . . A közeli dombon három kereszt szinte fellobog ebben a végítéleti világításban . . . *Pan* a középső keresztben felismeri azt a férfit, aki kinyújtotta utána a kezét . . .

Pan rohanva tör fel a dombra, de a kereszt mindig messzebb távolodik tőle . . . Patakokon gázol át — tüskés bokrok vérzik meg — lecsüngő sziklák fenyegetik . . . A vörös fény éjbe fekedik — s ő még mindig megy — a kereszt még mindig távol van — messze, messze látszik a dombon . . .

Kiáltást hall . . . felnyitja szemét . . . a *Kereszt* előtte áll . . .

PAN:

Ugy hát Te vagy? . . . Most már emlékezem!

A hold lemegy. *Piero de Medici* firenzei ifjakkal jön át a ténren, utána két fáklyás és több szolgál.

Piero nagyszerűen fejlett alakja a zöld atlasz köpenyegben is feltűnik; a köpenyeg egyik vége félvállára van dobva, alóla kilátszik a kard kövekkel kirakott hüvelye a hosszú sárga selyem harisnya mellett. — Feltűnően dús fekete haja vállára csüng és szélesen kereteli be sápadt, erőszakos kifejezésű, de lágy izomzatú arcát.

PIERO:

Hát meghalt ez a város, vagy lakosa
Mind szentté lett, hogy senki sincs az utcán,
Kibe belé lehetne kötni?

ELSŐ IFJÚ:

Már

Későn van annak mulatásra, ki
Anyja szoknyája mellé búvik el,
Ha bor, zene, leány, vidám barát
Hívná — vagy kardot kéne rántani.

MASODIK IFJÚ;

No meg ép itt a frate szelleme
Vigyáz ki a kolostor ablakából;
Itt csak a nyávogóknak van joga
Mulatni szent Márkus védelmiben!

A másik oldalról *Gianpaolo Neroni* jön két barátjával.

NERONI:

Nézzétek, nem Piero az — egész
Bandájával? Milyen jó alkalom
Volna eltenni láb alól...

EISŐ IFJÚ:

Sokan

Vannak!

MASODIK IFJÚ;

Vonuljunk vissza!

NERONI:

Nem lehet!
Tán hogy „gyávát“ kiáltsanak utánunk!
Inkább barátilag köszöntve egymást
Jussunk tovább...

(A két csoport közeledik egymáshoz.)

PIERO:

Hej félre az útból...! Kevés a hely!

NERONI:

Jó éjszakát Piero!

PIERO:

Tán elébb:

Estét! — Jó éjszakát ki mondana,
Hacsak nem anyámasszony katonája
Firenzében, még virradat előtt?

NERONI:

Nem a köszöntés vall a katonára!

PIERO:

Hanem a kard, mit oldalára köt!

NERONI:

S a név, amit viseltek ősei!

PIERO:

Húzd hát ki kardod, őseid nevében!

NERONI:

Az ősi kard nem játszani való!
De nem szalad meg egy Neroni sem
Ujonnán festett címerek előtt!

PIERO:

(úgy tesz, mintha csak most ismerné meg.)

Vagy úgy? Te vagy az, híres kis Neroni!
Mindjárt gondoltam! Mert ha van, aki
Habozva kertel, hogy kinek barátja,
Az nem lehet más, mint a büszke, bátor
Gianpaolo, ki két szentnek nevét
Hordja, bőrére hogy vigyázzanak!

NERONI:

Az én bátorságomról az ne szóljon,
Kinek minden ifja-fija — s maga
Megholt szentek helyett élő gárdával
Őrizteti magát s aki elég
Bátor, hogy háromszor nagyobb erő
Védelmében kötekedjék szavakkal!

PIERO:

(kardot ránt.)

Mindenki menjen hátra — én magam
Egyszerre mindhármóttokkal verekszem!

ELSŐ IFJU:

Nem, nem, Piero! — Három, három ellen!

(Két barátja Piero mellé áll, kardot rántanak, vívnak.)

PAN:

(felemeli fejét.)

Ugy látszik, ez már sorshatározat
Hogy én ma éjjel el nem alhatom!

PIERO:

(megszúrja Neronit.)

Most már jó éjszakát — — —

Neroni a földre hanyatlik. A többiek szétszaladnak. A fáklyákat eloltják . . . Nagyon sápadt szürkület.

PAN:

(Neronihoz megy.)

Ezért vártak hát csendben, mozdulatlan
Klotho s testvérei . . .

(felébe hajlik.)

Még él — de meddig?

A templom mellett a kolostor ajtaja kinyílik; két *dominikánus* fejükre húzott kámzsában jön, kezükben lámpa.

FRA SILVESTRO:

Ott fekszik egy már — s a másik lesi . . .

SAVONAROLA:

Az éjszaka csendjét így felverik,
Még a hely szentségét sem tisztelik
S Krisztus keresztje lábánál merik
Gyilkos kardjuk egymásra rántani . . . !

(Panhoz, szigorúan.)

Te voltál a gonosztevő?

PAN:

Nem én!

A Moirák már itt vártak reá!

SAVONAROLA:

Nem szégyelled magad! — Ily fiatal . . .
És tiszteletet kívánó ruhánk
Elé a divatos pogány szavakkal
Állasz!

PAN:

Nem értelek ember-rokon!

FRA SILVESTRO:

(aki ezalatt felnyitotta a Neroni ruháját.)

A szúrás mély s nagyon vérzik — de él!

(A két szerzetes lehajlik, kötözik a sebet.)

FRA SILVESTRO:

Be kell vinni; — segíthetnél legény,
Krisztus urunk szent szenvedéséért!

PAN:

Segíteni? Szívesen! . . . Habár mit a
Változhatatlan sors határozott,

Ember — sem isten — nem elég erős
Megváltoztatni.

FRA SILVESTRO:

Menthetlen pogány!

SAVONAROLA:

Nem ismersz engem?

PAN:

Sosem láttalak,
Nagy-messze útról jöttem én ide.

A földre tett lámpa a Pán lábára világít, amint a sebesült-höz lép, hogy segítsen. *Fra Silvestro* borzalommal ugrik hátra, a hang torkán akad. — *Pan* lehajlik, megsimítja a Neroni homlokát, mielőtt feje alá tenné karját. — A sebesült felnyitja szemét.

FRA SILVESTRO:

Ne — — ne — — hozzá ne nyulj! . . . Ó Jézusom!

(Többször keresztet vet.)

Savonarola csak most figyel fel. A lámpát felkapja és a *Pan* arcához emeli. — *Pan* kiegyenesedik; a lámpa mindkét arcot megvilágítja.

A *dominikánus* homlokába lehúzott fekete csuklyája csak a hatalmas szemöldökcsontot és a nagy szemöldököt hagyja szabadon; sötétszürke szeme beteg fényben ég, óriási sasorra alatt vastag száját keményen összeszorítja, mellette kínos ránc von mély barázdát. Arca annyira beesett, hogy a lámpa árnya az arccsont alatt sötét mélységgé válik; a megvilágított rész sárga színe halottias a fekete kámzsa keretében.

Pan meglepetésében arca elé kapja kezét; a faun vonások elsimulnak és egy görög szobor szépségével néz a derű a fanatikus, elgyötört arcba. — Hallgatnak. — Első pillanatban mindkét arcra a megdöbbenés idegensége húzódik fel, aztán az abszolút szép és az abszolút rút démoni varázsa nyügözi le mind a kettőt.

PAN:

Jó ember, te beteg vagy! A szemed
Sötét s fájdalmas . . . mélyén oly tüzek
Égnek, mint Sibylláéban, akit
Nem földi látomások látogatnak.

SAVONAROLA:

(halkan.)

Távozzál . . . távozzál! Krisztus velem!

(Keresztet vet; lehajolnak a sebesülthöz, felemelik és a kolostorba viszik.)

PAN:

(elgondolkozva néz utánuk.)

Csodálatos — csodálatos! Nem értem!
 Mert jó szívük lehet — az idegen
 Sebesültön készek voltak segíteni,
 Miért bántak hát így velem . . . ?
 De menjünk most tovább — kíváncsi lettem
 A mai nap milyen kalandokat
 Rejt még magában . . . ?

(Búcsút int a Kereszt felé.)

Az ég veled — de nem búcsúzóom el
 Tőled, mert most már jól tudom, hogy egyszer
 Találkoztam már jó ember veled —
 Vagy Isten . . . ? Tán leghelyesebb, ha azt
 Mondom, hogy Isten-ember . . .

(Tovább megy a templom előtt. *Pico* jön vele szemben.)

No lám, végre egy ismerőst találok!

PICO:

Ó Pan, hogy végre megtaláltalak!

(Magával vonja; eltűnnek a templom megett.)

Kivilágosodik; az első napsugár megcsillan a tetőkön. Egy kis ködcsomó csak most száll fel az egyik ház tővéből s szétfoszlik a napban. Hangok hallatszanak — emberek jönnek — *Firenze* felébredt.

III.

Pico lakása a San Jacopo in Campo Corbolino egy kis házában. — Egyszerű szoba, az ablaknál nagy asztal írásokkal, oldalt polc, könyvekkel, tekerccsekkel; a polc tetején keleti és etruszk bronzok, felette a falon feszület. — Az egyik szegletben Platon márványszobra; előtte mécses ég. A másik falnál kerevet, keleti szőnyeggel letakarva.

Az asztalnál *Pico* és *Pan* ülnek. *Pan* firenzei nemes ifjúnak öltözve.

PICO:

Mint mondd megsebesült súlyosan
S két férfi feketébe burkolózva
Kötötte be sebét s magával vitte
A haldoklót? . . . Ez más nem lehetett,
Csak Pater Girolamo . . . De te mért
Nem segítettél rajta? Isteni
Hatalmad megmenthette volna az
Életnek újra . . .

PAN:

Méért? Ha sorsa ez!
Különben is hatalmam emberi
Alakban korlátolja test nyüge,
Ép úgy, mint a természet hatalom
Korlátot kap saját törvényiben . . .

PICO:

Ha ráeszmélek — van oly pillanat
Hogy titkos és sötét, süket és vak,

Bizonytalan és fájó rémület
 Fog el, hogy véled így beszélgetek!
 Hiszen ha Pan te vagy — az ősi, nagy,
 Örök erő . . . felfogni nem bírom

PAN:

Hogy is foghatnád fel
 Valódi alakom . . .
 Az őserőt, mi bennem
 S amelyben én lakom;
 Az őserőt, mi élet,
 Melyet nem vált halál —
 S mi nektek végtelenség,
 Az benne még határ!
 Mi lelketek szédíti
 S rémül a gondolat;
 Hullámozását követve
 Az életszint alatt;
 Az örök változás
 Annak nyugvó anyag —
 A mozgás árja és
 A forgandó alak
 És minden „panta rei“
 Pihenő tükre csak!
 (Szeme félelmes kék mélységgé válik; *Pico* kezébe rejti arcát.)

PAN:

Ne félj testvérem, hogy a lényegem
 Belátva, lelked izzó tűzben ég el!
 Ha isten földi lénynek megjelen,
 Alakot úgy vált, hogy a végtelen
 A végest meg ne semmisítse; csak
 Olykép jelen meg, amilyen alak
 Földi érzékeidnek megfelel —
 Oly istenként, kit ember elvisel . . .

(Mosolyogva néz *Pico* sápadt arcába, kezére teszi kezét.)

A csendet kopogtatás zavarja meg.

PICO:

(felriad.)

El is feledtem, hogy néhány tudós
Barátom ép' ma délelőttre hívtam . . .

Belépnek *Elia del Medigo*, *Abramo Farissol* és *Raimundo de Moncada*, tudós zsidók.

Elia del Medigo öreg, ráncosarcú, kiélesedett sémi vonásokkal; hosszú szürke haja összefolyik szakálával, — profétákra emlékeztető arc, míg nem beszél, de ha vitatkozik, szenvedélyesége megrontja arca nyugalalmát. — *Farissol* fiatalabb, simább, nagyon sápadt, fekete szakálát gyakran simogatja. — *Moncada*, aki Pico befolyása alatt kikeresztelkedett, fiatal spanyol zsidó típus.

Mindhárman hosszú, csaknem földig érő síma gallérban vannak, a sárga folt nélkül; a két öregebb fején kis kerek sapka, *Moncada* kezében firenzei főveg.

PICO:

Isten hozta kelet tudós barátit!

MEDIGO:

Jó reggelt herceg úr! Látom ragyog
Az alvás nyugalma után az ész
Tekintetében.

MONCADA:

Jó reggelt, uram!

FARISSOL:

Ugy látom, új vendége van, akit
Nem ismerünk; a város lányai
Ha együtt fogják látni, azt hiszik
Phoibos s Alkibiades jöttek el,
Hogy így ne tudjanak választani
Halandó és halhatatlan között . . .

PICO:

Igen — most érkezett . . . egy új barátom:
Pan — hogy is . . . Panajotti lovag.

PAN:

Jó emberek, halandók és tudósok
Miattam ne zavartassák beszédük,
Fáradt vagyok úgy is, kissé lefekszem.

(Ledől a pamlagra.)

MONCADA:

Különös ember — nem toskán, úgy-e?

PICO:

(mosolyogva.)

Valódi hellén ő, urak! a hüs völgy
Ölén, ember nem járt hegyek között
Nevelte fel platonista nagyatyja —
Ezért modora gyermekes, szokatlan.

MEDIGO:

A multkor említett idézetet
Elhoztam kéziratban; egy spanyol
Héber keletről kapta meg, Egyiptom
Egy ősi sírjából, onnan jutott
Mitridatéhez s végre a kezembe;
Hitelességéhez kétség se fér!

(Papyrus hártására írt tekercset bont szét. Mind felébe hajolnak.)

PICO:

Nagyon megbántott Mitridate engem!
Mikor Perugiában a cabbalát
Megismertette vélem, megfogadtam,
Hogy be nem avatott előtt soha
Nem említem titkát betűinek.
Meg is tartottam — és most héberül
Mindenféle átkot küld levelében,
Hogy megszegtem szavam!

(Az ablakhoz viszi a tekercset s figyelmesen nézi.)

MEDIGO:

(halkan Farissolhoz.)

Azt képzeli

A goj, hogy ő megértett valamit
A cabbala titkos betűiből!
Mintha annak az ezoterikus
Értelme más, mint választott előtt
Megnyilvánulhatna!

FARISSOL:

Szegény . . . ! De csitt!

PICO:

S e pár szóval bebizonyítva véli,
Miről a multkor még oly hevesen
Vitakozánk, hogy az Ó-testamentum
Prófétai jövendölései
Nem Jézusra vonatkoznak?

MEDIGO:

Igen!

Josiah, kit Christosnak is neveznek,
Hogy a megigért nem lehet, világos,
Mert sosem volt király és származását
Keresztény szentkönyvük maga sem a
Dávid családjából eredteti:
Ha nem az ácsnak, Józsefnek fia;
Mert József az, ki ős királyi házból
Eredt a könyv szerint, nem Miriam,
A kapcsolat tehát hibás . . .

PICO:

Ön is

Igy fogja fel Moncada, mint keresztény,
A misztikus fogantatás e titkát,
A földi s égi összeköttetést?

MONCADA:

Ép mert nem értem, kell hozzá a hit,
Tévelygésim után mit elnyerék;
Őn Platon útján csak Averroest
Döntötte meg a lelkemben elébb,
Hogy azután ugyancsak Platon útján
Vezessen mind feljebb az égi szférák
Felé, egészen Jézusig . . .

FARISSOL:

(izgatottan.)

Aki

A mi törzsünkből eredett, soha
Igaz bizonysgót az nem tehet
És nem vitatkozhat más hit felett;
Csak kiknek véreben van őseik
Útján mindkét részről az átöröklött
Eszmék bizonysgája . . . csak az . . .

MONCADA:

Dehát

Nem is vitatkozom, mikor hitem
Tanuságáról mondok vallomást . . .
Marsilio Ficino lép be.

PICO:

Kedves Marsiliom!

MARSILIO:

A társaság
Együtt megint? Örülök uraim!

PICO:

S én még jobban, mint máskor, jöttödön!

MARSILIO:

A via San Egidio elég
Közel van. De miről folyik olyan
Hevesen s izgatottan a vita?

MEDIGO:

Ha vissza nem térünk az eredethez,
 Kibontakozásig sosem jutunk;
 Így a teremtésnél kell kezdeni
 És a teremtő hármasszent nevével,
 Hogy a biztos kapcsolatot elérjük.
 Legelső a hármasszent név közt: Bereshit . . .

FARISSOL:

Csak ember nyelven, mert kimondhatatlan
 Különben nekünk titkos, szent neve!

MEDIGO:

A legfőbb gondolat, az Egy, kibent
 A mindenség eszméje megfogant;
 Elohim volt a tervező s Ruach
 A megvalósító. Ezt elfogadjuk?

PICO:

Ó sokkal több az átmenet . . . De jó,
 Most halljuk ezt előbb.

MEDIGO:

Az elsőről

Beszélni nem lehet, fenségesebb
 Semhogy elérje ember-gondolat;
 A második neve a Hat betű . . .
 Hat a teremtés napja is — s az Egy
 A szent sabbath vezet; hat a planéta —
 S a nap: az Egy; hat mechanikai
 Erő van és hat hangja a zenének
 És hat fehér limfa rejlik a vér
 Minden vörös cseppjében — és hat a
 Tökéletes kristály, a bányászó,
 Sík oldalának száma s centruma.
 A legtökéletesebb szám a Hat
 S hozzá az egy, a legszentebb a Hét!

MARSILIO:

Ez tévedés, mert vajjon mi lehet
Tökéletesebb, mint a végtelen
Vagy mindenség, melyet a kör jelöl
S a számok közt a Zéró . . .

MEDIGO:

De hogyan

Uram! Hiszen a kört Nachash, a kígyó
Jelképezi már Mózesnél s e szó
Mélyebb értelme „tévedést“ jelent!
A kígyó testének tökéletes
Körében nem látjuk a centrumot
Vagyis az első principiumot,
Azért ellensége a férfinak,
Kit mindig a centrális érdekel!
A kígyó formája a végtelen:
Vagyis a semmi — ígyen magyarázd!

FARISSOL:

A legtökéletesebb szám talán
Mégis a Négy — bár minden tisztelet
Tudásodnak méltán adassék meg
Ősz rabbi Élia! — De nem a négy
Alapja a tökéletes s lezárt
Négyzet formájának? — Negyed napon
Teremtetett az élet élete:
A nap; központon a számok között
A négy áll s minden konzonanciát
Magába zár: rajta alapszik így
A hét szféra harmóniája is . . .
Négy a világot alkotó elem
S négy évszak fordul minden egyes évben.
Legfőbb szám az emberre nézve is,
Ki az Idők negyedik korszakában
Eléri a világosságot újra . . .
Negyed ízigleni a bosszú is . . .
S ezért az ember számszimboluma

A körbe írt négyes, melynek a felső
 Két szára közt az egy foglal helyet;
 Az ember — mint szent jelképe, a szám —
 A végtelen s a legfőbb Egy között . . .

PAN:

(felugrik a pamlagról, ahol egészen elfelejtkeztek róla. — *Marsilio*, aki még nem látta, csodálkozva lép felé.)

De herceg — és te ezt mind hallgatod?

Ezt a sívár szőrszálhasogatást,
 Ezt a szavakon lovagolgatást,
 Ezt a betű- és szám-boncolgatást,
 Ezt az üres beszéd-kavargatást,
 Ezt a gyilkos szellem-kiforgatást,
 Ezt a sok — — ostobaságot!

(Mind feugranak, *Pico* a legnagyobb zavarban szólni sem tud; *Marsilio* odamegy Panhoz és felváltva nézi, hol őt, hol Medigót.)

MEDIGO:

(elfojtott dühvel.)

Uram, ön fiatal s tisztelnie
 Illik még az öreg kort és tudását!

PAN:

Uram, ön oly öreg, tisztelnie
 Illik az ifjúságot s tudni vágyát!

MEDIGO:

Amiről itt beszéltünk s meg nem értett
 Az ős keleti misztikum, melyet
 Pythagoras . . .

PAN:

Azt képzeled, hogy érted
 Pythagorast, ki ős mélységeket
 Megértetni számokkal kényszerült,
 Mert emberész másként nem fogta fel!
 S misztériumokról te mersz beszélni?
 Maradjatok csak annál a tekercsnél
 S hagyjátok a hellén harmóniát!

FARISSOL:

Azt hisszük alkalmatlan percbe jöttünk!
Talán majd máskor . . .

PICO:

Kérem uraim . . .
Akkorra majd mindent megmagyarázok . . .

(A tudósok sértetten köszönnek és távoznak.)

PAN:

Nem hittem volna — megbocsáss — tudom,
Hogy emberi érzés ragadt magával . . .
Sajnálám, ha . . . ha . . .

MARSILIO:

(Nagyon halkán, öregesen elkezd magában nevetni; erre *Pico* hangosan, fiatalosan, mint egy kis fiú kacagni kezd, *Pan* folytatja, mint egy melódiát.)

Ha-ha . . . Nincs igazad . . . ha-ha! bizony nincs!
De te olyan szép voltál s az öreg
Olyan rút . . . ! Ugy sajnálom, hogy Lorenzo
Nem volt jelen . . .

PICO:

(hirtelen elkomolyodva.)

Nem, nem — Lorenzot ne . . .
Ne emlegessük!

MARSILIO:

Még nem láttalak,
Mikor érkeztél?

PAN:

Panajott lovag
Vagyok, amint Pico nevez.

MARSILIO:

Nahát
Nincs igazad! — Ezek nem ostobák . . .
A theológiának ősi, szent

Misztériumait jól ismerik,
 Proclost s Porfiriust, kiket magam
 Is fordítottam, nem különben.
 Vitájukból csak szellem és könnyedség
 Hiányzik s ha beletévednek a
 Talmudi logika összegubancolt
 Szálai közé — türhetetlenek!
 De még ma meg se kezdték!

PAN:

Akkor én
 Előéreztem, mi következik!

MARSILIO:

Nem az — nem az! Csak Hellas s Izrael
 Most szembe állt és összeütközött!

PAN:

Izrael..? Még nem ismerem nevét.
 De mindegy — engem most más érdekel:
 Inkább magyarázzátok el miért
 Van ily szomorú jelkép mindenütt
 Elöttetek?

(A keresztre mutat. *Marsilio* elképedve néz rá.)

PICO:

Ő volt a szeretet!

PAN:

S ezért ily csúf halált kellett szegénynek
 Szenvednie?

PICO:

Ő volt az áldozat!

PAN:

S miért áldozta fel magát? a rossz
 Emberekért?

PICO:

Ő volt a megváltás!

PAN:

Szeretet, megváltás és áldozat?

PICO:

Kit megjövendölnék a Sibyllák
S próféták; Istennek küldötte és
Fia.

PAN:

Mondd csak tovább történetét!

PICO:

Hát csakugyan nem ismered . . . lovag . . . ?

MARSILIO:

Jézust nem ismeri? Hát nem keresztény?

PICO:

Ne kérdezősködj most Marsilio,
Olyan csodás eset ez . . . röviden . . .

MARSILIO:

Csodák nem érdekelnek annyira,
Mint egy szép régi kézirat. Ha tán
Téged is érdekelne ez, lovag,
Lakásomon mutatok szívesen —
Ámbár Lorenzonál többet találhatsz.
Most Isten véletek . . . !

(Elmegy. Hallgatnak. *Pico* Pant nézi.)

PICO:

Pan . . . Pan . . . Igaz? . . . Jézust nem ismered?

PAN:

De ismerem . . . Hozzám jó volt, de nem
Értem, hogyan s miért . . . ? Csodálkozol?

Azt hitted, hogy mindent tudok, mi történt
 Az ős kezdettől fogva? Tévedés!
 Csak emberként jutottam öntudatra
 És vannak halavány emlékeim
 Mult lelkeim mult életéről is!
 A kő lelkében még komoly, merev,
 Virágéban vidám s csodálkozó,
 Az állatban már fájó, lázadó
 Lélek valék, küzdve az emberi
 Lélek felé . . . De hogy egészen ember
 Voltam-e már földi alakban én . . . ?
 Alig emlékezem . . . ! Igy félig annak,
 És félig ennek ismert ős-kelet,
 Hellas ege — és ismert Róma is —
 Most itt vagyok s szeretnék tudni mindent
 Ő róla is . . .

PICO:

Eljössz velem — neked
 Idegen templomokba, hogy a szépség
 S a művészetten át megértsd?

PAN:

Örömmel!

Különben is nyomaszt sok idebent,
 A mennyezet, a szűk falak, sötét,
 A sok szó, mely mind itten zúg körül . . .
 S kint süt a nap — a nap . . . !

PICO:

Jöjj hát velem

S lásd drága, szép Firenzénk kincseit!
 Bronz kupola lebeg
 Színes város felett,
 Márvány falon lesiklik
 Hulló nyíl, napsugár,
 Nyomában aranyár
 A fény, mely rajt tapad
 Vagy vájt kövek között a rusztikán akad

És széttörik felületén szikrázva,
 — Üvegszilánkok — száz apró sugárra ...
 A zöld folyó felett a tarka híd
 Emberalkotta szivárványa hív
 Árnyékos utcák hűvösébe, hol
 A régi szépség elhalkulva szól ...
 És zajos paloták és csendes templomok
 Szépségben s hitben híven őrizik
 Mit lángész kőből, színből alkotott ...
 Az oszlopcsarnokok között,
 Hová az Olymp költözött
 És szétnyíló terek ölén
 Az antik istenek
 Formái fénylenek ...
 De távolabb, hol a kék ég vakít
 Dombok hajlása hullámokat írt;
 Fekete ciprusok nyulánk alakja
 Remeg még feljebb éles kúpba hajtva;
 A szélben távol tenger hüse leng
 S örök zugó vizek emlékét hozza
 — Thalatta — kincses városunkba vissza ...
 Bent színes tömeg
 Arannyal szőtt ruhák
 És ötvösmű csudák
 Nemes férfin és asszonyon —
 De még a koldus rongya is olyan
 Ragyogó a firenzei napon,
 Mint máshol drága királyi palást!
 Életzaj, szellem, nevetés, zene,
 Tudás, bohóság, szerelem heve —
 És mindent összeköt s együtt vezet
 Egy nagy közös hit s közös ...

(Megakad.)

PAN:

Szeretet?

PICO:

Menjünk — és most már láss mindent magad!

A San Miniato al Monte belseje. A homályos, de meleg sárgás világításban régi, nyugalmas szépség . . . az ívek nemes hajlása alatt a márvány incrustatio, a zöldesszürke oszlopok annyi színt adnak az ablakokra vont áttetsző márvány-lemezeken átderengő fénynek, — az alabástrom színű világításnak — hogy ünnepélyességét enyhítik.

A templom üres. *Pan* és *Pico* jönnek fel a kriptá lépcsőjén.

PICO:

Nem érezted, hogy lent az oszlopok,
Melyek látták az antik, szép világot,
Menekülést hogyan kerestek a
Nyomasztó mélységből a napvilágra
S a súlyos boltozást élő erővel
Hogyan törték át?

PAN:

A megmerevült
Halált éreztem én a csendben és
Mintha a márványórjások tövén
Pihent volna a kővé vált öröklét —
Örökre változatlanul . . . De itt . . .
Igen — igen! Ezt szeretem, a szép
Ívek a könnyű oszlopok felett,
A színes márvány, faragás — s a tér
Mely lehetetlent nem akar . . . Melyik
Isten temploma ez?

PICO:

Isten csak egy van,
Ki a tudás, hatalom s szeretet . . .
A templom egy görög szentnek nevééről
Van elnevezve: martir Miniasról.

PAN:

S miről tanuskodott, hogy e nevet
Adod neki?

PICO:

Jézusról és hitéről —
Megölték érte; mert Jézust szerette
Feláldozta hitéért életét.

PAN:

Ugy mint Ő értetek?

PICO:

Milyen keresztény
Szó volt ez tőled — csaknem elfeledtem
Kivel beszélek... mert hitünk igéjét
Nem értheted...

PAN:

Azt gondolod?
(Hosszabb hallgatás.)

Hogy itt állok ebben a némaságban
S a nagy csend régi hangokkal tele,
— Mint ősi templomokban annyiszor,
Ha test alakban jártam elhagyott,
Tört oszlopok között — beszél velem
Mindaz, mi rejtve csendjében lakik...
És az épületek lelke miként
Gondolkozik halvány tudattal — érzem:
Hang az, mit hallani kell néked is,
Többet tanít, mint minden földi szó...

PICO:

Érezzük is Pan, mindenütt a mult
Beszél hozzánk kövekből, városokból;
Megiratlan betűit otthonunkban
Ismerjük fel kezdetben és utóbb,
Ha máshol járunk, minden idegen
Csak akkor válik a „nem idegenné“,
Ha szavait megérteni tanuljuk.

(Hallgatnak.)

Fiatal asszony jön be, kis gyermekkel. Ujjatlan, nyitott vilá-
goskék köpenyegét elől felhúzza tartja; a gyermek ingecskében
van. — Az asszony letérdel az oltár előtt, a gyermek játszik
mellette. — *Pico* és *Pan* az oltár mögött maradnak.

PAN:

(halkan.)

Kér valamit, de áldozat hiányzik
Kezéből...

PICO:

Hozza lelkében!

PAN:

De szép!

A *gyermek* futkosni kezd s a kripta lépcsője mellett megbotlik.

PAN:

(odaugrik és megfogja.)

Vigyázz! Legördülsz s betörik fejed!

A *gyermek* két karját felnyújtja, *Pan* felemeli — a puha gyermekarc odasimul a *Pan* arcához . . .

Az egyik képen két *zenélő angyal* halkán megpendíti lantja húrjait; a *gyermek* felnevet és odamutat.

PICO:

(meghatottan.)

No lám, nem mondd most már: „sorsa ez!”

PAN:

Emberré kezdek válni, úgy-e bár
 Azt gondolod? — Lehet . . .! Mert az alak
 Nemcsak külsőség; a belső erő
 Kifejezése s visszahat reá;
 Ha felveszed a külsőt, sohasem
 Fogod tudni, miként teremt úgy át,
 Hogy ismeretlennek találod egyszer
 Benső magadat is . . . Színészeink
 Ezt jól tudják, ha egyszer Agamemnonnt,
 Máskor meg Strepsiadest mímelik,
 Azzá válva, mit a külső burok
 Kíván s teremt. Most én is így leszek
 Halandó köntösömmel — de ha már
 Elkezdtem, most meg nem futok előle!

A térdeplő *asszony* feláll, keresi gyermekét. *Pan* előlép, szó nélkül karjába teszi, — egymásra néznek, — az *asszony* egy pillanatig megdöbbsent boldogsággal áll *Pannal* szemben, — elmosolyodik, s egy fejmozdulattal köszönve a templomon át elmegy.

PAN:

Milyen szép volt, mint — mint a Jó anya!

PICO:

(azonnal megérti.)

Mint Jézus anyja, szép szűz Mária
 Filippo Lippi kedves képein;
 Sokkal derűsebb, mint a Botticelli
 Szép kedvese, kit a szűznek lefest.
 Habár sokan — egy szent ember kivált —
 Kárhoztatják, mint rút pogány szokást,
 Hogy élő ismert nők szépsége az
 Oltáron, mint imádandó alak
 Álljon előttünk s néha kedvesük
 Vidám, könnyelmű szépsége legyen
 A tiszta szent asszony helyettese.

PAN:

Miért? Ha a művész olyan nemes
 Szépséget ad az arc vonásinak
 Hogy benne, kit imádunk, megtaláljuk...
 Aphroditét sem másként alkoták
 A mieink.

PICO:

Tudom — az más egészen...
 De én megértem, sajna, mind a kettőt,
 A szentet és művészt is; bár kívánnám,
 Csak egyet értenék... Mert boldogabb az,
 Aki csak egy igazságban bízik!

Temetési menet jön, az ajtót beteszik, teljes homály. — A *pap* után négy szürke *kámzsás barát* hozza s leteszi a koporsót a templom hajójában; az arcukra húzott kámzsából kivillan szemük fehérje. — A földön álló magas renaissance tartókból a gyertyák fénye előkelően tükröződik a koporsó mázolt felületén. — Nehány szegény asszony közönyösen áll mellette, két gyermek sapkáját kezében forgatva néz körül.

Felhangzanak az elnyújtott latin szavak, tömjénfüst száll fel szürke foltokban, felcsavarodik — ellapul — szétfoszlik...

PICO:

Előbb az eljövendő s most a mult
Előttünk — állunk kezdet s vég között;
Vagy tán az elmúlás csak folytonos,
Csak a halál van — s a halál örök...?

PAN:

Azért érzesz és gondolsz most ilyet,
Mert borzalmas és szomorú az a
Szertartás, mellyel ti az alvilágba
Kíséritek halottaitokat.

PICO:

De az fénylő, boldog lakhely nekik,
Nem sötét árnyékkal telt alvilág
S lelkük pihen az Isten oldalán.

A barátok felveszik a koporsót, az ajtó felnyílik, a napfény
vakítóan önti végig a pap fehér csipkéjét, ősz fejét, a szürke
kámzsákat, a fekete koporsót.

PAN:

Menjünk az aranyos napfényre ki!

(Átmennek a templomon, ki a térre.)

A templom terén. Vakító napfény — tetők, tornyok, kupolák,
ablakok csillognak — az Arno felett ezüst pára úszik, a fekete
ciprusok csúcsa bronzzá vált — az egész völgy fényben szik-
rázik Pan felé. — Firenze, színes drágakövekkel kirakott niello-
tál, fekszik smaragd foglalatában előttük.

PAN:

(Kitárja karját, szemében arany reflexek játszanak.)

És mindez az enyém — mind én vagyok!

Két héttel később. — A medici kert Firenzében. Pompás sűrű
fazor előtt nyírott bokrok, köztük márványszobrok, szarkofágok.
Ünnepélyes környezet, — még a világítás is komolyabbnak lát-
szik, mint az utcákon.

Elöl kis tér, melyen rendetlenül hevernek márványdarabok, vésők, kalapácsok, vizesveder, telerajzolt papírok, stb.

Michelangelo vászonujjasban ül egy fagsámolyon, szemben vele félig kész szobor: Pan. — A felsőtest ki van faragva, a fej és az egyik láb még a márványban tapad. — A szobrász könyökét térdére, állát két kezére támasztva nézi a szobrot.

MICHELANGELO:

Hát nem . . . nem jól van . . . Én nem ezt akartam!

(Felugrik, öklével ráüt a szobor vállára.)

Nem ezt — hallod te kő . . . ! Értsd meg, te márvány!
Hogy én mit akarok!

(Megvetően int a kert szobrai felé.)

Nem azt, amit ti!

Nemcsak úgy szépen állni nyugalomban!

Lélek döngesse a márvány falát,

S e lélekből feszüljön akarat

Az izmokba — s kívül élet legyen!

Mozgás legyen a szépség — a kitörni

Készülő mozdulat — s harmóniája,

Hogy nem törhet a végtelenbe ki!

Szenvedjen, küzdjön benned kő! Miként

Mi szenvedünk és küzdünk, emberek! . . .

Alkotni . . . ! Mert utánozni mit ér?

Nem — nem másolni még az életet sem!

(Felborzolja haját, újra leül.)

S ha még másolni tudnám legalább!

. . . Mikor ott áll, hogy vibrál minden izma

S a láb hogy hajlik a lépés felé —

Az arca báva, mint a gyermeké . . .

Máskor mindent tudó, komoly, kemény.

A hátgerinc ruganyos oszlopától

Hogy hajlik gyöngye ívbe a lapocka;

A válla — válla szép, mint egy leányé

S erős, mintha világot hordana!

A karja . . . Nincs . . . mert minden pillanatban

Mást lát a szem — más ívet, szögletet . . .

Te nem vagy az! — Élet nem vagy — de hát

Vagy-é művészet . . .? Nem — te kő, anyag,
Márvány, fehér föld — te lélektelen!

(Tekintete egy pontra mered.)

Hanem a márvány-térd — az gyönyörű:
Feszülnek az erős inak szikáran,
És mégis milyen gömbölyűre válnak . . .
Nem mint egy labda — nem mint női mell,
A Hesperidák almájáho' sem
Hasonlít — nem hasonlít semmihez,
Még szebb . . . egy térd, mely mozdulásra kész!

(Felugrik.)

Most már tudom!

(Felkapja szerszámát, verni kezdi a márványt. Énekel — eleinte csak magában, aztán mindig hangosabban, harsogóbban.)

Te Deum laudamus!

Bertoldo és Luca Signorelli jönnek. *Bertoldo* hetven éves; ősz, ritkás hajának szálai szárazon lebegnek éles vonású arca körül; nagy orra, fogatlan szája van, meghajlottan jár.

Signorelli magas, szikár alak, nemes arcvonásokkal, ragyogó szemmel; orra és álla mellett nehéz ránc húzódik lefelé, mely arcát még jobban megnyújtja; hullámos hosszú haja erősen őszül. — Felhajló puha főveget és nagyon bő ujjú, hosszú köpenyveget visel.

BERTOLDO:

Hallom fiam, örömmel hallom én,
Milyen szépen s vigan folyik a munka;
Örülök, hogy vendégünknek is így
Mutathatom be tanítványomat.

MICHELANGELO:

(meghajlik, hallgatva félreáll. *Bertoldo* és *Signorelli* nézik a szobrot.)

BERTOLDO:

Szép, szép — de megint túlozol fiam,
S a természetre bízod magadat;
A váll túlságosan hajlik s a nyak
A szent aranymetszés szabályinak

Meg fog-e így felelni...? Nézd meg ott
 Apollo szobrán! Bár azt mondhatom,
 Korodhoz képest igazán kiváló
 E mű — csak túlzó tehetségedet
 Egy kissé korlátozni kellene...

(Tovább mennek.)

MICHELANGELO:

(magában.)

Vagy guzsba kötni...!

SIGNORELLI:

(visszafordult.)

Nem tudom fiam,
 Ismered-e a célt, hová sietsz?
 A műved nem harmónikus, merev
 Néhol — vagy gyermekes... másutt hatalmas
 — Egyszer ifjút, máskor meg óriást
 Akartál alkotni — egész alakja
 Inkább mint megláncolt rabszolga tör ki
 A márvány mélyiből...

MICHELANGELO:

(boldogan.)

Ó Signorelli,
 Mester...! Ha tudnád, hogy minden szavad...

SIGNORELLI:

Neked nincs többé mestered — magad
 Vagy ezután... csak önmagad... de minden
 Nagyságnak boldogsága s átka ez!
 Alkotnod kell magad szerint s magadból,
 Tanács, tanítás nem lesz támaszod —
 Alkoss tovább hited szerint — — —

(Michelangelo vállára teszi kezét s a szemébe néz.)

Mikor elment, *Michelangelo* vad örömmel fog munkához, ka-
 lapácsütései visszhangzanak a fák között.

Vasárnap délelőtt. A San Marco kolostor kertje. Bokrokkal szegélyezett út, mely végén térré szélesül. Balról egy damaszki rózsafa alatt pad. — Távolabb jobbról kényelmes székben *Neroni* ül, mellette *Fra Silvestro* háta mögé igazít egy párnát.

SILVESTRO:

Mit mondott ma az orvosod?

NERONI:

Csodának

Tarthatná gyógyulásomat, ha hinne
Csodákban . . . Megbocsáss, ő mondta így,
Nem én.

SILVESTRO:

S még most is azt hiszed, Piero
Volt vagy akart lenni a gyilkosod?

NERONI:

Hiszen láttam s vívtam magam velem!

SILVESTRO:

Mit nem látunk, ha az ördög akarja!
Priorunk s én, egész mást gondolunk . . .

NERONI:

Azt vette, n észre; most elmondhatod,
Már látod, hogy sokkal jobban vagyok.

SILVESTRO:

Mikor az utcán eszméletlenül
Találtunk meg, melletted ismeretlen
Ifjú alak hajolt épen feléd;
S mikor a lámpa rá világított,

(keresztet vet.)

Patás, szőrös lábat s ijesztő arcot
Láttunk, milyet az Inferno nem egyszer
Ir meg, hogy keltsen bennünk borzadályt . . .

NERONI:

Az Inferno... a sátán... lehetetlen!
Pierot láttam társival — velük
Vívtam...

SILVESTRO:

A sátán nem habozhat egy
Medici álalakját venni fel!

NERONI:

A sátán...! Az lehetetlen, hiszen
Én jó kereszténynek vallom magam,
Misét, böjtöt, gyónást el nem mulasztok
És Madonnánknak képet festetek,
A szószéket is kijavíttatám...

SILVESTRO:

Nem tudjuk, mért kísért itt több hete;
Fiesolében látták volt először
S a Porta San Gallo előtt utóbb;
Aztán, hogy eltűnt mellőled, azóta
Elvesztettük nyomát...

(Nagy zaj az utca felől.)

Jön a prior!

A nép ujjongva kíséri haza!
Most megtalálta, hogy kit kell követni:
A kegyes Patert és szent látnokot.

(A zaj elhalkul.)

SAVONAROLA:

(jön, egyedül, ingadozó léptekkel; alakja összeszni látszik, arca sárgán sápadt a fekete kámzsa alatt. A damaszкуси rózsafa alatt lerogyik a padra.)

Csontjaimat elégeti a tűz!
Ó Istenem, meddig hajszolsz tovább,
Mikor végzem be hivatásomat
Szent szándékod szerint...? Segíts, segíts!

(Lehajtja a fejét, arca sem látszik, magába merül.)

SILVESTRO:

(tisztelettel, szinte félénken közeledik.)

Testvér, a Medici küldöttei
Régen várnak — beszélhetsz most velük?

SAVONAROLA:

A Medici küldöttei? Jöhetnek!

(Fra Silvestro elmegy.)

Már másodszor! Mily megtiszteltetés!
És azt hiszi, hogy meghajlom előtte,
Míg ő bűnbánóan meg nem hajol
Lelkében is a szent kereszt előtt!?

Három *polgár* jön Fra Silvestroval, ünnepélyesen vörös köpenyegben. Vezetőjük *Guidantonio Vespucci*. — Mögöttük *Pico*, kissé félreáll. Sötétkék atlaszköpenyége hátra van vetve, világoskék hosszú selyemharisnya és aranybarna brokát zeke látszik alóla; vörösbársony lapos fővege mellett egyenes kék toll. — *Fra Silvestro* elvezeti *Neronit*.

Savonarola feláll, mikor a polgárok meghajolnak és int, de keze nem látszik ki a kámzsa bő ujjából.

SAVONAROLA:

(nem engedi szóhoz jutni a követeket; parancsolóan.)

Ugyanazért küldött el, mint a multkor!?

(A polgárok igent intenek.)

És arra én már akkor megfeleltem;
Mit a kolostornak ajándokul
Küldött már szétosztottam a szegény
Lakosság közt; nekünk elég, amit
A szerzet ad... Beszélni ezután
Is úgy fogok, mint megérdemlitek!
Az én utam Isten jelölte ki!
Az én szavaimat Isten sugallja,
Az én kezemmel Isten újja int!

(Kinyújtja kezét — aszott, fehér, mint Donatello szent Jánosáé.
Hangja mindig áthatóbb, vészjóslóbb.)

Istent akarja küldöttségivel
Reávenni, hogy másképen beszéljen,

Tányérnyalói síma nyelvén szóljon,
Márvány bálványainak meghajoljon,
Mikor a kárhozat olyan közel...!

(Ujra nyugodtabban igyekszik beszélni, de csakhamar az extázisig fokozódik haragja.)

Mondjátok meg neki minden szavam:
Barátságát nem kívánom — s ha ellen —
Nem félem... Isten őrizöm nekem!
Számüzetés meg nem riaszt — elébb
Fog ő távozni innen, mert Firenze
Mustármag Jézus bizton eljövendő
Királyságában...! De ha késni mer,
Neki és városának kárhozat!
Térjen meg! Térjen meg! S minden bűnét
Mebánni úgy siessen a kereszthez,
Hogy ideje rövid a földön — és

(hangja megtörik.)

Minden nappal... jobban késik...! Siessen!

(Leül, fejét lehajtja. — A küldöttség néhány pillanatig még vár, egymás közt suttognak, majd megfordulnak és elmennek.)

PICO:

(Egy fatörzshöz támaszkodva áll, sápadtan, fiatal szépségében.)

Lorenzo jóslata...! De ő, ki úgy tud
Szeretni — véle mért ilyen kegyetlen?

SAVONAROLA:

Ön az, herceg...? Ő tőle jön Ön is?

PICO:

Atyám!

SAVONAROLA:

(gyöngén elmosolyodik, arca lassan átalakul szeme jóságos fényében.)

Pico, fiam, jöjj csak ide!

(Pico leül mellé. Hallgatás. Savonarola megfogja a Pico kezét.)

SAVONAROLLA:

Jobban szeretlek, mint a többit — és
Tudom, hogy ez bűn; egyformán szeretni
Tanított Ő... De mit kívánsz fiam?

PICO:

Ilyenkor szeretet minden szavad,
Ilyenkor tiszta bizalom fog el...
De mikor a szószéken mennydörögsz
S csupa pusztulás, kárhozat szakad
Le ajkadról — elfog a félelem!

SAVONAROLA:

(melankolikus mosollyal.)

Én sem valék mindig — világbíró,
Kinek elítélés a hivatása...
Ő emlékszem, mikor először értem
Firenzébe, éneklő meghatottság
Csordult túl lelkemen; a táj mosolygott
S a toszkán halmok lágy vonalait
A nép kedvessége és a művészet
A templomokban, mintha csak szelíden
Ismételné — nem láttam meg csak ezt!
A kolostorban Fra Angelico
Krisztus történetét derűbe vonta
S szent Antal emléke hitt áhítatra...

PICO:

S mi tett olyan kemény, kérlelhetetlen
Bírájává szegény, szép városunknak?

SAVONAROLA:

Pogányságtok! Hol az elmúlt idők
Hite, hol a kegyesség és alázat?
Az egyház doktorainak tudása,
A régi szentek tiszta élete?
Ki olvassa a szentírást? — Platont
És Cicerót idézitek a szent

Atyák helyett . . . És minden jelenés
 — Mikor Isten nyilvánul meg előttem —
 Előre int: a templom összeomlik! . . .
 Az apokalipszis rémképeit
 Látom ismétlődni Italia
 Pogány, bűnös városai felett!

PICO:

Hallottam én, amit ma prédikáltál
 S a lelkem újra összetört bele!
 Hallottam, hogy zúg és sír a duomo,
 Hogy sápad félelem az arcokon,
 Míg a szemekben boldogság ragyog,
 Hogy megtaláltak . . . Ámde én, szegény,
 Még jobban eltévedtem uttalan . . . !
 Minden, mi ifjú lelkem célja volt
 — Nem gazdagság, szerelmek, mámorok —
 A tiszta lelkesültség és tudás,
 Az isteni titkok mélységei
 És a művészet szentelt ihlete —
 Mind bűn volna — és kárhozatba visz . . . ?

SAVONAROLA:

(halkan.)

Magad mondád!

PICO:

Atyám — nem, nem lehet!
 Egy útnak kell még futni valahol,
 Egy hitnek kell még élni valahol,
 Egy jelnek kell még lenni valahol,
 Mely tépett lelkünk disharmoniáját
 Tiszta zenévé változtatja át,
 Melyben tudás, művészet, szeretet,
 Szépség, alázat, boldogság s a hit
 Mind Istenhez vezet! . . .

SAVONAROLA:

A szent kereszt!

PICO:

A szent kereszt . . . És hogyha emberi
Lelkünk gyöngé ahoz, mit követel,
Ha a lemondást mind nem bírjuk el . . .

SAVONAROLA

Gyöngé!! Nem gyöngé az, mi isteni,
Ha elfogadjuk útját, mit mutat!
De gyáva, lusta, kárhozatra szánt,
Holnappal biztató, kerülgető,
Az ördög párnáján hevergető . . .
Míg Jézus vár keresztjén — szólva vár —
És sírva vár — szenvedve vár reánk!

(feláll.)

PICO:

Atyám!

SAVONAROLA:

És így felöltözködve voltál
Hallgatni Isten kiáltó szavát
Lorenzo tarka, bűnös udvara
S az asszonyok között, kik a szemérmét
Levetkezve, fényes nappal mutatják
Testük s árulják a gyönyört! Vajon
Krisztus urunk selyembe járt-e, vagy
Mezítláb? Védte egyetlen lepel
A gyöngé ember-testet, melyet értünk
Magára vett . . . És tanítványai
Piros szattyán sarut szerettek-é
Vagy lelküket? S Jézus tán a hegyen
Epikurról és Platonról beszélt,
Vagy drága gemmák faragott kövéről?
Mind a világ tudása balgaság
Isten előtt! . . .

PICO:

Atyám!

SAVONAROLA:

Megalkuvás

A lelketek! De mondom, térjetek meg —
Nem marad kő kövön különben itt!
Fegyver és tűz pusztítja el, amit
Pogány göggel ti felhalmoztatok!

PICO:

Atyám! . . . Kérlek atyám!

SAVONAROLA:

Megalkuvás

A lelketek . . . Az ígét ismered,
Tudod: Oszd szét minden vagyonedat
(feláll.)

S engem kövess!

(A kolostor felé vezető úton búcsúzás nélkül elmegy. Járása biztos, — a kámzsa egyetlen hatalmas tömeggé változtatja alakját, — egy fatörzs vagy szikla, mely megindult.)

PICO:

(Pár lépést tesz utána — majd visszatér s leül a padra. Fejét kezére hajtja, haja arcába hull.)

A bejárat felől *Camilla Rucellai* jön. — Ugyanakkor *Pan* megjelen a bokrok közt, mikor meglátja Picot s a közeledő leányt, újra visszahúzódik. — *Camilla* sötét, egybeszabott ruhába van öltözve, fején fátyollal. Homloka nagyon magas, teljesen szabadon van hagyva, sötétbarna, hullámos haja fürtökben esik arca mellé. Sápadt, nyugodt szépség. — Mikor Picot meglátja, megáll és elpirul.

CAMILLA:

Én Istenem . . . ép most találkozunk!
A szívem hogy dobog — talán nem is
Közeledem . . . inkább megfordulok . . .
(Akarata ellen megy Pico felé.)

PICO:

(felnéz, felugrik.)

Milyen öröm! Utoljára milyen
Régen láttam!

CAMILLA:

Igen, ez év telén . . .

PICO:

A nagy hidegben az erkélyen állt
A szép Marjetta Strozzival s mi hóval
Dobáltuk mindkettőjüket, ugye?

CAMILLA:

Nagy gyermekek voltunk akkor!

PICO:

Miért

Ilyen komoly? Jöjjön, üljön ide!
Ir-é még szép szonetteket s az ifjút
Kihez szóltak, felfedezték-e már?

CAMILLA:

Az nem fedezte fel magát!

PICO:

Ügyetlen!

Pedig Lorenzo is szeretne már
Egy pompás Rucellai esküvőn
Kehelyt üríteni!

CAMILLA:

Nem lesz az soha!

PICO:

Ohó — abba belé nem egyezünk!

CAMILLA:

Legfeljebb — maga is majd hogyha választ . . .
S egyszerre tartjuk meg az esküvőnk!
Vagy még mindig hű régi kedveséhez?
Mint mondta, neve: Pallas Athené . . .

PICO:

Reám a szerelem csak bajt hozott,
Athené hűvös, ám hű szerető is!

CAMILLA:

Reám a szerelem csak bajt hozott,
S nincsen szeretőm se meleg, se hűvös!

PICO:

Camilla — tréfás a szava, de hangja
S szeme . . . én Istenem, hisz könnyezik!

CAMILLA:

Pico — megyek . . .

PICO:

Nem engedem barátnőm . . .
Szép kedvesem . . . talán nem is szabad . . .

(megfogja a kezét.)

Talán arra nem is gondolhatok . . .
Még gyermek volt maga — s én vén legény
Mikor először láttam . . .

CAMILLA:

És azóta

Igy megvénültem én!

(elvonja a kezét.)

PICO:

Mi az, Camilla? . . .

Ez a sötét ruha — ez a komolyság . . .
Az élet hívja még minden felül . . .

CAMILLA:

Hallotta Girolamot?

PICO:

(magában.)

Ujra ő!

Nem — itt nincs több habozásra idő!

(Camillához.)

Ha megtévedtem volna, szép Camilla,
 Ha az, amit a könyvekben kerestem:
 Az élet és tudás várt volna rám
 Másutt — közel . . .

CAMILLA:

Pico! Már késő — késő!

PICO:

(újra megfogja kezét.)

Kedves, dehogy! Miért? . . Mit is beszélsz?
 Fiatalok vagyunk még mind a ketten —
 Mi ne tudnánk szeretni, kedvesem?

CAMILLA:

Már késő, Pico!

PICO:

Nem, szeretni nem
 Késő soha — hidd el szép kedvesem!
 S ha elmulasztottuk, pótolni kell!
 (Magához vonja.)

CAMILLA:

(egy pillanatig karjai közt marad.)

Késő már, Pico!

PICO:

Hallod, egy madár
 Az ágon énekel — egész közel . . .

CAMILLA:

Pico, nem érzed, itt közel ki vár?

PICO:

(nyugtalanul.)

Fra Girolamo ezt mért ellenezné? . . .
 Szerelmünk tiszta és becsületes . . .

CAMILLA:

Nemcsak Girolamo . . . más is van itt!

(Mellére szorítja kezét.)

Soká, soká vártam — mindig reméltem . . .
 Hiába — és aztán — mikor először
 Meghallottam beszélni őt . . . szemem
 Megnyílt és láttam — láttam — úgy amint ő,
 Láttam a jövőt! . . .

PICO:

Camilla — te!?

CAMILLA:

S azóta sokszor látok . . . mind igaz
 Amit beszél — látom szegény Lorenzot
 Ravatalán, a gyertyák fényinél . . .
 Látok vad katonákat elrabolni
 Mi szépet és drágát ti úgy szerettek . . .
 Tüzet, vért, fegyvert látok . . . de amit
 Ő nem tud — látom őt is, a priort . . .
 Ó borzalom — ne kérdd! . . . De látom én!
 Szerettelek Pico, de Isten átka
 Vagy ajándéka választ tőled el —
 A földi szerelem már tiltva van
 Nekem — mert én az Istené vagyok!

PICO:

Igaz volna tehát . . . Nekem szeretni
 Sosem szabad? Ó előérzetem,
 Máskor mindig oly biztosan beszéltél
 S ma mégis azt hittem lehet — szabad . . .
 Camilla — ha nem késtünk volna el!

CAMILLA:

Menj Pico — ég veled! Miért kínozzuk
 Egymást? Segíteni nem lehet azon, mit a
 Sorsunk már elvégzett velünk —

PICO:

Camilla! . . .

Isten veled! — Ha másra hív a sors,
 Isten veled . . .

(Lehajtott fejjel megy el. — Nagy csend.)

CAMILLA:

(tágra nyitott szemmel néz utána — s mikor eltűnik, felkiált.)
Pico, szerelmem! Te . . .

(Feje hátrahanyatlik, szeme kimered, kezét elhárító mozdulattal
nyújtja maga elé.)

A sorsa jön . . .

Ne! . . . Nem, nem akarom . . .

A sorsát látni! . . . Már jönnek a zászlók!

A francia liliomok . . . Firenze

Utcáin jönnek — s a liliomokkal

Jön a halál . . . Pico oly fiatal! . . .

S ott fekszik kiterítve francia

Liliomos zászlók alatt — — —

(Elájul.)

IV.

San Marco kolostor. Savonarola cellája, benne nagy L-alakú asztal, melynek alsó része szekrény; rövidebb oldala a mély kis ablak alá esik; az ólomkarikákba foglalt ablaküveg szürke az estétől. Az ablakszegletben kis, sötét kép, előtte mécses. — Az ajtó felett fekete fa-kereszt, az asztalon feszület, tintatartó, tollak, könyvek, homokóra.

Savonarola az asztal hosszabb oldala mellett a falnál ül és ír, szokott fekete kámzsáját levette, fehér szerzetesi ruhájában van; hátranyomott koponyáján nagy tonzurája fénylik; arca nyugodt, csaknem derűs.

SAVONAROLA:

(leteszi a tollat.)

Eljött a pihenés órája már . . .

Uram — tied volt ez a napom is!

Ha jót tettem, nem önmagam tevém,

Tied volt a vezetés és a szándék

— S tied a tett is! Mert bizony, bizony,

Bűn minden tett magában — nélkülöd!

(Feláll, járkálni kezd — mindig nyugtalanabb.)

De miről tudjuk meg, hogy Ő vezet? . . .

A lelkünk belső szava súgja meg,

S az nem csalhat, mert benn' Isten lakik!

. . . És mégis, honnan ez a kétkedés,

Bizonytalanság, hogy mi célra hív,

Mikor saját lelkét ajkamra adta? . . .

Ó Szentlélek, ki nem félsz senkitől

S ki magad ellen hívod a pokolt,

Mért nem pihensz? . . . S ha engem eszközül
 Kiválasztál, mi célra tetted ezt?
 S ha elvégeztetted velem, amit
 Szándékozol — nem fogsz-e félredobni?
 S mikor érem el azt a célt? Avagy
 Be van már végezve a feladat? . . .

— — — — —
 Hiszen ma reggel — teljesült! . . . A nép
 Hozsannája! Firenze már megértett!
 A hatalom nem a Medicié
 Többé — hanem enyém!

HANG:

(a könyvek levelei megzörrennek.)

A hatalom
 Tied, tied!
 Nincs nyugalom
 Siess, siess!
 A dicsőség
 Veled, veled!
 Míg fáklyád ég
 Híved, híved!
 Hozsánna!

SAVONAROLA:

Nem — nem enyém!
 A Jézusé! . . . Megint ez a kísértés!
 Uram bocsáss meg, hisz tudod, tudod,
 Nem lelkem mélyéből fakadt e szó!
 . . . Nem lelkem mélyéből? . . . Ki tudja mi
 Lakik belül — nem születünk-e mind
 Elkárhozottnak?! Nem találtam-é
 Az utamon a poklot test alakban?
 Ha lelkemnek legmélyebb rejtekén
 A sátán nem lakoznék, földi képe
 Megkísérthetne-é?

HANG:

(a homokóra pergése hallik.)

Kísért a nap, kísért az éj,
 Kísértéstől ne félj, ne félj!

Sátán suttog: remélj, remélj —
Nappalt nem árul el az éj! . . .

SAVONAROLA:

(Ierogy a feszület előtt, zokogni kezd.)

Ments meg — Uram!

Ments meg . . . s velem együtt mentsd meg Firenzét!
Te nagy . . . te szent . . . te áldozat . . . Te!
Te . . . légy velem . . . világosíts!

(Tördelt szavak és tördelt zokogás.)

Nagy csend. Besötétedett. — A mécses fényénél a képből csak az arany glória látszik. — De a Csendnek nincs megnyugvása. Mintha a könyvekben, a homokóra szemeinek is hallható pergesében, a mécses fáradt csillogásában rég kimondott és elfeledt vagy még kimondandó, nyugtalan, nehéz szavak várnának.

SAVONAROLA:

(hirtelen feláll és szinte ujjongó hangon.)

Most értelek már — most már értelek!
El kellett jönnie személyesen,
Hogy lássak! Két szememmel lássam őt,
A nagy ellenséget magát! — s a célt!
Őt kell megsemmisíteni! — Ha nincs,
Ha testileg is úgy legyőzhetem,
Mint eltévedt lelkekben a gonoszt . . .
Igen, ki szimbolumként megjelent,
Azon, ha győzelmeskedhetem,
A poklokon vettem erőt! . . . Nem én —
Uram, nem én! Te — te — és a kereszt!

(Az ajtó felett levő kereszt felé tárja karját.)

A *Kereszt* szárai nőni kezdenek, — a fal eltűnik mögötte, — végtelen messziségű táj bomlik ki vörös naplementében, — a nap izzó korongja felett viharfelhők.

Az óriási fekete *Kereszt* az égig emelkedik, kettévágja a vörösön égő napot, két karja az egész tájat beéri, — árnyéka végig vetődik előtte a látható földkorongon.

A *Kereszten* egyes betűk villannak fel, — a kitárt karral álló, vonagló arcú, fehér csuhás szerzetes összeverődő fogakkal olvassa, amint az egyes betűk feltűnnek:

SAVONAROLA:

Crux . . . Dei . . . Irae Dei . . .

(rémülten hátrál.)

Crux . . . Misericordiae Dei!

(Mégkönnyebbülten felsóhajt.)

Szél támad, elfujja a viharfelhőt, — a nap csillogón süt . . .
Ujabb szélroham, — a cella nyitott ajtajában *Pan* áll, mint erdei
isten. Válla és dereka körül fehér lepel, kezében lámpát, karján
köpenyeget hoz. Mindkettőt leteszi az ajtó mellett álló székre. —
A mécses fellobog.

SAVONAROLA:

(az asztalba fogózik.)

Hah, mit jelent e kettős látomás? . . .

Az elsőt értem — de a második . . .

(Kezével mozdulatot tesz, mintha el akarná úzni a képet.)

PAN:

(vidáman felnevet.)

Megijedtél te szent ember — te, tőlem!

Hogy megismerj, azért jöttem ide.

SAVONAROLA:

(Megragadja az asztalon álló keresztet és *Pan* elé tartja.)

PAN:

Szeret Ő engem — s én szeretem Őt!

SAVONAROLA:

(arcán nem emberi rémület.)

Honnan jöttél? — Ha a sátán maga

Vagy, akkor sem félek tőled — tudod!

PAN:

A sátán? Hát ahoz a rut alakhoz

Hasonlítnék, kit templomaitokban

Lefestve láttam?

SAVONAROLA:

Honnan és miért

Jöttél elő kísérteni — beszélj!

PAN:

Azért jöttem csak, hogy megkérjelek,
 Ne bántsd a szépet és az életet!
 Legyen az embernek vigasztalás,
 Sok szenvedés közt tisztább látomás —
 S az életük legyen életöröm,
 Amíg itt járnak a földi rögön —
 Had éljenek szépségben testileg . . .

SAVONAROLA:

S a lelkük! — Mit, ha kárhozatra megy!
 E bűnös elveket jól ismerem,
 Ezt vallják most Epikuros nyomán . . .
 Ha meggyőzni csak ennyivel akarsz,
 Ha minden érved a kereszt ellen . . .

PAN:

Nem ellene — de nem hiszem, hogy a
 Kereszt ellen a természet szava . . .

SAVONAROLA:

Bűn már az is, ha szembe állítod!
 Csak a kereszt van és nincs semmi más,
 S mire Ő hív — minden más kárhozat!

PAN:

E szót nem ismerem — mondd mit jelent?

SAVONAROLA:

Nem ismernéd — te! Aki benne élsz?!
 Vagy tán épen azért . . .

(Elfordul, végigmegy a cellán, a kép elé áll, hol az örök mé-
 ces ég.)

Ó Istenem!

A szó, az érv, mi nem hagyott el eddig
 Hiányzik most — a legfőbb pillanatban!
 Talán az irtózat és gyűlölet . . .

Erőtelen, hogy elnyomja — de mit? . . .
 A szánalmat? . . . vagy . . . nem, az nem lehet!
 Hová sülyyedtem volna! . . . Nem szabad!

(Kezét összetéve halkán imádkozni kezd.)

PAN:

Csodálatos és ismeretlen érzés
 Von e szegény ember felé, olyan
 Betegnek, szenvedőnek érzem — —
 . . . De láttam máskor is már szenvedést,
 Mely minden változásban benne él,
 Miért szánom jobban, mint annyi élőt,
 Miért érzem most mélyebben rokonnak,
 Mint sziklát és virágot — állatot?
 Miért vigasztalnám oly szívesen,
 Miért vágyom neki elmondani,
 Hogy úgy szeretném, mint testvéremet
 Ha nem gyűlölné — — Egy kis örömet
 Szerezhetnék mégis neki . . .

(Végigsímít a nagy asztalon.)

Tavaszigasztaló,
 Uj szépséget adó,
 Terítsd meg asztalod!
 Rügysző ág,
 Illat, virág
 Hívlak! . . . Elő — elő!

Míg beszél, az asztal pillanatról-pillanatra telik meg, mint egy
 kis mező, tavaszi virágokkal; felfutnak a könyvekre, a keresztre.
 — Pan kezével végigsímít felettük; mintha szél mozdítaná, mezei
 illat száll fel.)

SAVONAROLA:

(az idegen hatásra hirtelen megfordul.)

Miféle rossz szemfényvesztés! . . . Mi ez?
 Hát csak varázsló vagy? . . . És én nagyobbak
 Képzeltetek!

PAN:

Tudod, hogy több vagyok!

SAVONAROLA:

El innen — el! E gyermekes kísértés!

PAN:

(visszafelé fordított kézzel végigsímít a virágokon. Egyszerre eltűnik minden, csak az illat érzik még.)

SAVONAROLA:

Tán azt hitted; hogy engem szép színekkel
Bolondíthatsz, mint udvarát Lorenzo!

PAN:

Azt hittem emberibb vagy és a szép
Neked is örömet okoz — barátom.

SAVONAROLA:

Egy pillanatnyi gyöngeség miatt
Most azt hiszed, hogy hajlandó vagyok
Gyerek-játékra . . . Véled!

PAN:

Akit itt
Magad elé állítsz, mint mestered,
Tudom, játszott a gyermekekkel is.

SAVONAROLA:

(egy pillanatig megdöbbenve néz rá. — Kitör.)
Hogy mersz hivatkozni reá! S mered
Kimondani nevét — a szent nevet!
Ne is beszélj tovább! . . . Már bűnbe esném
Ha hallgatnálak; mert ha nem gonosz
Szavakkal szólsz, annál nagyobb leszen
A kísértés! . . . De azt is jól tudom,
Akár varázsló vagy, akár pokol
Küldött, akár egy más — pogány világ:
Csak felsőbb akarat vetett ide,
Hogy tudjam meg, mire hivattam el!
Halld meg szavam! Harcol ma két világ . . .
S ahogy most szemben állasz énvelem,

Ugy állnak szemben — nincs megalkuvás!
 S ahogy most szemben állasz énvelem,
 Te a másíknak vagy a harcosa —
 Én a kereszté — nincs megalkuvás!
 Vagy te — — vagy én!

PAN:

Hiszem, hogy értelek — már értelek . . .
 Sok jelből láttam, hogy az a világ,
 Mely az enyém — többé már nem lehet —
 Ugy nem lehet! . . . Olyan szép volt pedig . . .

(Ránéz Savonarolára, elgondolkozik. Aztán határozottan.)

Próbáljuk meg — ha nálad az erő,
 Én elmegyek és küzdeni tovább
 Veled — ígérem — nem fogok . . . De hidd el,
 Szeretlek és ellenség nem vagyok!

(Felveszi köpenyegét és a lámpát, kimegy. — Patái kopognak a folyosó kövein. — Savonarola hallgatózva, megrendülten néz utána.)

Csend. — A sötétségben csak az örök mécses ég. — Pár pillanatig érzik még a virágillat, azután az is eloszlik.
 Egy idő múlva *Fra Silvestro* lép be.

SILVESTRO:

Sötét van itt? Bocsáss meg, hogy bejöttem,
 A falon át heves beszélgetést
 Hallék — azt hittem, nem vagy egyedül.

SAVONAROLA:

Silvestro testvér, most látom — tudom —
 Csak most, hogy mit kíván az ég!
 Ha ezt leküzdtem: a pogány világ
 És a pokol közös szimbolumát,
 Pihenni térhetek — mert győztem én . . .
 És a kereszt! — — —

Május elsején. Piazza Santa Maria Novella. Este. A templom mellett az Avelli gótikus arkádívei előtt óriási nyitott kék sátor arany csillagokkal és rózsaszín felhőkkel kifestve. Oszloppaira vastag zöld füzérek futnak fel, aranyozott gyümölcsökkel; bent emelvényen vörös, arannyal hímzett címeres székek Lorenzo és kísérete részére; előtte a föld virágokkal van behintve.

A házakat is girlandokkal, szőnyegekkel, zászlókkal díszítették. — Az utcák bejáratánál két oldalt egész élő fák vannak beásva; a házak előtt emelvények színes sátrak alatt. Mellettük mindenütt italt mérnek.

A medici sátor előtt és a tér hosszában *nemes ifjak* vonnak kordont virágfüzérékkel, herold jelmezben, mellükön felváltva Firenze és a Mediciek címere. Az egészet fáklyák vörös fénye világítja meg. — A távoli dombokon tüzek lobognak.

A tér, házak, erkélyek, ablakok zsúfolva emberekkel, az utcákból még mindig tolong a nép. Az egész levegő tele van bejzéd, kiáltozás, nevetés, dobogás zajával. — A tömeg megtorlódik a Medici sátor mellett.

EGY LEÁNY:

Soká jönnek még? . . . Jaj, milyen tolongás!

ÖREG ASSZONY:

Ez már a tizedik menet, melyet láttam; eddig a legszebb a milanói herceg bevonulása volt — akkor még majdnem olyan fiatal voltam, mint a signorina.

MÁSIK ASSZONY:

Hát a lovagi torna, mikor a Magnifico megházasodott? Olyan fény nem volt még, mint akkor a Piazza Santa Crocen!

EGY FÉRFI:

Ki a ludorum artifex?

MÁSIK FÉRFI:

Azt mondják két igazi bestiát hoztak a menetbe!

HARMADIK FÉRFI:

A szultán küldött Lorenzónak két szelidített oroszlánt.

NEGYEDIK FÉRFI:

Majdnem elmaradt az egész, mert a lova, Morello, megbetegedett és Lorenzo nem akart másra ülni . . .

A sátorba az olasz udvarok követei érkeznek.

MILANÓI KÖVET:

Mondják, belekerült vagy tízezer Fjoriniba.

NÁPOLYI KÖVET:

A Medici beteg,
Utoljára még jól kitett magáért!

A PÁPAI KÖVET:

Utoljára? . . . Ne hidd — míg a fiát
Egész bíbornokká fel nem avatjuk,
Még várni fog . . .

MILANÓI KÖVET:

S ha meghal, ki . . . Piero?

NÁPOLYI KÖVET:

Sokan alig várják már azt a percet!

KIÁLTOZÁS:

Jönnek! jönnek már! Viva! Palle, palle!

A Via dei Fossi torkolatánál megjelen *Lorenzo* a kíséretével. Két brokátba öltözött egyforma *itjú* fogja lova aranyos zabláját, a ló kék bársony takarója merev az ezüsttel himzett sávtól és ezüst rojtoktól; erre borul rá a *Lorenzo* ragyogó veres selyemköpenyege az arany liliomokkal, nyakában lánc, pompás gemmával, fején barett, forgóját rubinok közé foglalt óriási gyöngy tartja. — Mellette lovon *fáklyások* — az utána jövő *lovaskatonák* páncéljai visszaragyognak a nyugtalan fényre. — Lovas és gyalog kíséret; a lótakarók leffentyüi a földig érnek, — csupa színes, arannyal, ezüsttel himzett ruhák.

Lorenzo egy pillanatig visszatartja lovát s végignéz a tömegen. — Ebben a percben színes fáklyák gyulnak ki a téren, az utcákon, a tetőkön, az erkélyeken, — fantasztikusan égő város fényét vetik a mozgó színekre, arcokra és komoly épületekre. — A templom íveit mécsesek írják körül fényükkel, a torony szinte lángba borul a görögtűz világánál.

A lovasmenet a térre ér és ragyogó mesévé válik.

Lorenzo arca színes és fiatal; kemény, éles vonásai a diadalmas hadvezéré, — ékszerei versenyt csillognak szemével, mely mint valami ismeretlen kő, világít.

A sátor előtt leszáll lováról és bevonul. — A kiáltozás megszünteti a levegőt és a fáklyák lángjait.

A zaj lassankint csillapul, — a *Via della Scala* felől eltompított trombitahang hallik s utána vontatott ének.

Az utca torkolatánál megjelen a *Halál diadalának* menete; elől félmeztelen ifjú lefelé fordított fátyával, utána fekete alakok fehér csontváz rajzzal, a halál fekete baldachinos kocsija fehér keresztekkel; bent koporsón óriási csontváz ül kaszával vállán. — Utána királyok, püspökök, tudósok, bírák, polgárok, iparosok, rendi vagy céhruháikban mind halálálarccal. — Mellettük fekete szerzetesek vonala, arcukra húzott csuklyával, a szemek helye üres gödör; zöld fényű fáklyákat tartanak kezükben.

KAR:

(vontatottan.)

Ne kérdezzétek, ki Ő
Leghatalmasabb a földön —
És hogy betelt az idő,
Parancsát mi is követtük . . .
Élők voltunk egykor, mint ti —
S ti halottak lesztek, mint mi!

Bíbor avagy koronával
Jártuk életünk útjait,
Vagy a koldus condrájával,
Utunk mindnek ide vitt . . .
Élők voltunk egykor, mint ti —
S ti halottak lesztek, mint mi!

Ne kérdezzétek, ki Ő,
Halottak jönnek felétek
S ha betelik az idő,
Ti is így jöttök felénk . . .
Élők voltunk egykor, mint ti —
S ti halottak lesztek, mint mi!

A Medici sátorhoz érve, *három szerzetes alak* észrevétlenül kilép a sorból s a sátor mellett elmarad. — A menet megállás nélkül megy tovább; még hallik a vontatott ének, mikor új, vidám melódia csap ki az utcából.

FIATAL EMBER:

(a sátor mellett.)

Alighanem a Fra Girolamo
 És a piagnonik kedvére kell
 Nekünk ezt a borus litániát
 Végighallgatni!

MASIK:

Jön már a vidámabb!

Nézd, nézd! Milyen szép! Hol vettek vajon
 Ilyen sok szép nőt, kik ily meztelen
 Kiállanak a fáklyafény elé?

Május királynője jön; Botticelli alak, tapadó könnyű ruhában, fején fátyollal, melyet virágkorona szorít le, kezében liliomjogar. Mellette puzdrás *Amor*, utána virágjelmezek, pásztorok, pásztorleányok.

KAR:

Jön Május, a kedves,
 Nyíló virággal teljes,
 Itt van a tavasz!
 Álmod, dalt és szerelmet
 Hoz, édes veszedelmet
 És csókokat havaz!
 Amor jön együtt véle
 A haja ékessége
 Mentafú és virág;
 Ne féljete ma tőle,
 Mind jöjjetek elébe
 Hódolni, ifjúság!

Május kíséretével együtt a sátorral szemben megáll. A pásztorleányok virágot hintenek eléje, majd két oldalt ők is elhelyezkednek. — Ezalatt *nimfák*, *szatirok* értek a térre, a fáklyások száma mindig növekszik. — A *nimfák* mérsékelt ütemre táncolnak — fuvola zene.

SZATIROK KARA:

Fel bájos *nimfák*, *chariszok*!
 A líra hangja zengjen,
 Táncban repüljön hajatok,
 Mosolyogjon piros ajkatok,

Mert Ariadnéval közelg
Bacchus az ifjú hódító —
Bacchus, a mámorító!

Mi szép az ifjúság,
Hogy elrepül, de kár!
Használjátok ki hát,
Mert hogy holnap mi vár,
Nem tudja senkisésem!

A *nimfák* kara is helyet foglal a sátorral szemben félkörben.
— A zene erősödik, dob és trombita kíséri messziről.

SZATIROK KARA:

Mi vidám szatirok,
Örök szerelmesek,
Ha édes szóval hívtok
Nimfák, ti kedvesek!

Mi szép az ifjúság,
Hogy elrepül, de kár!
Használjátok ki hát,
Mert hogy holnap mi vár,
Nem tudja senkisésem!

A közönség énekelve ismétli a refrent. A szavak, a dallam
kezd elveszni a zajos éneklésben.

Bacchansnök, Silenos vonulnak fel.

SZATIROK KARA:

Itt jönnek a Bacchansnök
Bacchustól részegen,
Thyrsos botjukat rázzák
Táncban negédesen!

Mi szép az ifjúság,
Hogy elrepül, de kár!
Használjátok ki hát,
Mert hogy holnap mi vár,
Nem tudja senkisésem!

Ez itt a vén Silenos
A kedves szamarán,

Alig ül a nyergében
 És mégis bort kíván!
 Mi szép az ifjúság,
 Hogy elrepül, de kár!
 Használjátok ki hát,
 Mert hogy holnap mi vár,
 Nem tudja senkisésem!

A tömeg nevetése, kiabálása összevegyül az énekkel. Silenost virágokkal dobálják.

Ujabb zenekar. — Pompás aranyozott baldachinos renaissance kocsi jön, nagy mitológiai kísérettel. Benne *Bacchus* és *Ariadne*; a kocsit két szelidített oroszlán húzza, az állatszselidítő fogja zablájukat; mellette *Pan*, koszorúval fején, thyrssossal kezében.

Óriási zaj, — fákra, fáklyatartókra, erkélyekre másznak . . . A fáklyáktól nappalian fényes, de nyugtalan, sokszínű világitás. — Az egész tér megtelik a fantasztikus, ragyogó csoporttal.

SZATIROK KARA:

Bacchus és Ariadne
 Szerelmes pár az ott —
 Isten halandó asszonyt
 Magához méltatott!
 Jól nézzétek meg őket
 S kövesse mindenki
 A boldog szeretőket,
 Míg lángja nem huny ki!
 Mert szép az ifjúság,
 Hogy elrepül, de kár!
 Használjátok ki hát,
 Mert hogy holnap mi vár,
 Nem tudja senki sem!

Ujjongó, zavaros éneklés az egész téren, bent az utcákban. Ezalatt *Pan* az egyik elrejtőzött szerzeteshez ugrik, ki a sátor mellett feszülten figyelő arcáról hátra vetette csuklyáját, — megragadja karját és ritmus szerint éneкли:

PAN:

Velünk mulatni fel,
 Te szomorú alak!

De mit rejtegetsz itt
Hosszú kámzsád alatt?

(Kiragadja a tört a *Neroni* kezéből és thyrsosába rejti. — A másik két szerzetes elvegyül a tömeg közé. — *Neroni* rémülten bámul Panra, ki visszafutott a kocsihoz.)

PAN:

Hahó! Unalmas ám ez így barátim!
Most már had mutatom meg én, hogyan kell
Vezetni egy szép bacchanaliát!

PAN:

(recitálva énekel.)

Evoe Bacche! Evoe!
Üdvözlégy, mámor fejedelme!
Üdvözlégy, ki a földi halandót
Az istenek közé emeled!
Üdvözlégy Zeus és Semele
Gyermeke — az égő szerelemnek
Hús nimfák nevelte fia,
Bódult boldogságot adó!
Üdv neked, India vándora,
Gangesig járó,
Egyiptom ős titkai felfedezője,
Ki előtt a vad természeterő
Meghajtja magát!
Üdv a szerelmednek:
Naxosi szép Ariadne bájainak
S nászodnak, mibe Hymen
Szűrjön bele minden mámort, mit valaha
Embernek adál,
Fájó s édes bódulat istene,
Mámor fejedelme,
Nagy Dionysos!!

Már a vers kezdetén nyugtalanság Lorenzo sátorában. *Piero di Cosimo* többekkel együtt kiszalad és integet, de senki sem hallgat rá.

A tüzijáték a folyó felől, mintha földalatti tűzvész kitörése volna, dobálja fel kék, zöld, vörös napjait és csillagjait a dia-

dalkocsi felé. — *Bacchus* feláll a kocsiban — a *bacchansnök* rázzák *thyrsosaikat* — a *szatírok* vad ugrálással veszik körül a kocsit — az oroszlánok elnyúlva várnak.

A zene tomboló diadalindulóvá lesz.

Lorenzo halálsápadtan áll fel a sátorban.

Pan *thyrsosával* az állatokra üt, az oroszlánok megrántják a kocsit, magukkal ragadják, — *szatírok*, *bacchansnök*, *nimfák*, *virágok*, *pásztorok* örvongve utánuk.

A nép tombolva, ordítva árad szét, a sátrakat felborítják, a füzéreket leszaggatva lobogtatják kezükben. — Az ünnepi renaissance öltözetű tömeg, a lovasok összekeverednek a jelmezekkel, antik alakokkal . . . sikoltozva ismétlik a sorokat. — A fáklyák hajlonganak, rázkódnak, lobognak a részeg kezekben... A tűzijáték utolsó szikraesője sisteregve lobban ki felettük.

Lorenzo kíséretével a sátor mélyén át a templom udvara felé távozik.

A *bacchanalia* betör az utcákba, szétárad a városba.

Később. A San Marco tere. Egészen világos van a távoli fénytől. — A zaj mint vízzúgás hallik folytonosan. — *Savonarola* két dominikánussal jön ki a zárdából.

SAVONAROLA:

Borzalmas éj! A pogányság kitört,
Ilyenre még alig emlékezem!
. . . Hacsak nem az volt régesrég, mikor
Konstantinápoly elesett s utána
Keresztes háborút hirdetni jött
Pius — még Ferrarába . . .

Gyermekésszel

Láttam mindent: baldachinok ezüst-
S aranybrokátból, zászlós csónakok,
Virággal hintett utcák — koszorúk —
Fehérbe öltözött száz ifjú és
A kikötő . . .

(keserűen)

a kikötő pogány
Szobrokkal várta egyházunk fejét,
Ki szent célra jött hozzánk gyűjteni!

SILVESTRO:

Milyen kiáltozás! Tán a pokol
Minden vad ördöge elszabadult!

SAVONAROLA:

(elgondolkozva.)

Először akkor fogant meg talán
Lelkemben éltem céljának csirája:
Pogány szobraikat ledönteni,
Hogy helyüket a szent kereszt jele
Foglalja el — de a lelkekben is!

SILVESTRO:

Örjögésük felgyujtja még a várost! . . .
És mintha közelednék is a zaj!

SAVONAROLA:

(felriad.)

Miféle örültség sodorja őket,
Hogy hozzánk jönni nem félnek . . . ide!

SILVESTRO:

Hallod már ezt a vad kiáltozást?
A zúgásból mindig tisztábban kivehető kiáltások hangza-
nak fel.

SAVONAROLA:

Itt át nem mennek — azt nem engedem!
Még hogyha a testemmel kellenék is
Feltartanom ezt az áradatot!

SILVESTRO:

Jöjjünk ki mind — álljunk mindjárt elibük!

SAVONAROLA:

(Fra Giacomohoz.)

Igen, igen — kérlek szólj be nekik,
Minden testvér jöjjön ki a kereszttel!

(Fra Giacomo elmegy.)

A zaj tisztán kivehető énekléssé lesz, mely zűrzavaros, összevissza szavakból és dallamokból alakul ki. — *Savonarola* sápadtan vár, ökölbe szorított kézzel.

SAVONAROLA:

Firenze! . . . Hogy ezt kellett megérnem!
 Örült város — ezt érdemeltem én? . . .
 Hát égj el inkább a pokol tüzében,
 Mint hogy megfertőztessék ezt a helyet!
 S ha minden utca abb' a lángba állna,
 Melyet magad gyujtottál fel magadnak
 S ez volna az egyetlen hely, hová
 Isten a tűzvészt nem engedte el —
 Bacchus menet itt akkor sem megy át!

A *dominikánusok* jönnek kettősével; tiszta fekete alakok a fejes éjszakában.

SILVESTRO:

Onnan jönnek — ott látszik fáklyafény!

Savonarola átveszi a nagy keresztet és a Via della Sapienza-ával szemben megáll; mögötte a dominikánusok.

Egy elszakadt csapat jön, néhány fáklyával. — *Bacchansnök* tépett ruhában, lebegő hajjal, hisztériásan kacagva; — *szatirok* énekelnek: Evoie, Evoie! . . . Egy *bacchansnő* sikolt rá: Mámor fejedelme! . . .

SAVONAROLA:

(elébük lép, a keresztet felmutatja.)

Megálljatok! Ez nem enged tovább!
 . . . Hogy mertétek Bacchus nevét elhozni
 Oda, hol Jézus szent keresztje áll!

BACCHANSNŐ:

(visszatántorodik, a hang torkán akad, kimeredt szemmel bámul a keresztre, elsikoltja magát:)

Jézus! Kegyelem! . . .

(Göröcsökbe esik és a földön vonaglik.)

A többiek is megállnak és elhallgatnak, de hátuk mögül még hallik az ének: Evoie, Evoie!

Savonarola mozdulatlanul tartja magasra a keresztet. — Néhányan befutnak az utcába, integetnek — kiabálás — az ének

elhallgat — még néhány elmaradt kiáltás — aztán csak a távoli zaj hallik, mint vízzúgás.

Mindig több ember érkezik a térre; — ami az előbb még fantasztikus és művészi volt, itt rossz, hamis, zavaros rongyokká vált színpadi díszlet.

SAVONAROLA:

Kik vagytok ti? . . . Firenze népe, vagy
Egy csúf pogány horda, amely ide
Szakadva szégyeníti meg a várost?
Jézus keresztje áll előttetek!
Jézusé — aki meghalt értetek!
Mind térdre — mind! — Pogány bálványimádók!

A közelebb levők térdre hullanak — thyrsosok, koszorúk hevernek a földön — csapzott hosszú hajak omolnak a dominikanusok saruira.

Néhányan el akarnak osonni.

SAVONAROLA:

(rettenetes hangon.)

Térdre!! — — —

Az egész tömeg térdre esik. Gyermekes, vinnyogó sírás hallik fel néhol.

A *dominikanusok* sötét tömege mozdulatlanul áll a színes lomok között a földön — a Kereszt magasan emelkedik fel a fénybe.

Az utcából gyors futás zaja hallik. — *Pan* megjelen a téren; koszorúja homlokába csüng, haja szétzilálva, válláról lecsúszott a chiton, foga csillog nyitott ajkai közt. — Megáll a térdeplő tömeg mellett.

PAN:

Mi ez? . . . Vagy úgy? . . . Ezek bacchansok és Szatirok — a kereszt előtt! . . .

(Komolyan néz Savonarolára.)

Barát,

Ugy látom, a győztes — te vagy! — — —

EGY TÉRDEPLŐ:

(felugrik a tömeg szélén.)

Atyánk — mindennek ez volt az oka!

SAVONAROLA:

(keserű vonaglás van az arcán.)

Fogjátok el!

A felugráló férfiak elfogják Pant

A TÖMEG:

Pogány — varázsló — sátán — te kísértő!

PAN:

(engedi, hogy lefogják.)

Mit akartok velem?

EGY POLGÁR:

Még kérdezi!

MÁSİK POLGÁR:

Pater Girolamonak adjuk át!

TÖMEG:

Fel kell kötni! . . . Nem, verjétek agyon!

FÁKLYÁS EMBER:

És hogy megemlegesse szép pofád:
Nesze!

(Arcába sujt a fáklyával. A Fáklya kialszik és a földre hull.)

TÖMEG:

Jól megfogjátok a varázslót!

PAN:

(Ierázza őket magáról, Savonarolához lép.)

A te foglyod vagyok! — —

SAVONAROLA:

(kezét a kereszttel elhárítóan felemeli, a másikat a Pan vállára teszi.)

Az én foglyom — s a törvényé legyen!

PICO:

(Tépett ruhában, halálsápadtan merül fel Pan mellett.)

Pan, Pan! . . . Mi történt — mit tettél velünk!

PAN:

Csak látni akartam, mi az igaz
És a hazugság tarka lelketekben . . .

PICO:

(súgva.)

Menekülj Pan — segítek én is! . . .

PAN:

Ennek

Az egyetlen igaz embernek a
Foglya vagyok . . .

V.

Másnap reggel. Lorenzo dolgozószobája a Medici palotában. — Kisebb szoba szőnyegezett falakkal, az ajtón nehéz függöny. Asztal brokát terítővel, rajta könyvek s egy kis bronz szobor. Előtte karosszék. — Hatalmas faragott szekrény, könyvespolc és fegyverállvány, régi, művészi fegyverekkel. — A falon családtagok arcképei; a nagyatyáé: Cosimoé szokatlan nagy térdkép az éles, ravasz Medici kifejezéssel s még töretlen energiával. — Az ablak le van függönyözve, a világítás homályos.

Lorenzo fel-alá járkál s néha megáll az arckép előtt. Arca rendkívül sápadt, beesett. Előre álló ajkának reszketését szája összeszorításával igyekszik palástolni. Szeme kiégett veres szempillái között; kifejezése gögös.

PIERO DI COSIMO:

Csak ismételhetem uram, hogy én
Nem tudtam semmit sem előre — s hogy
Ép oly nagy megbotránkozás . . . s mi több
Ép oly ijedtség s fájdalom fogott el,
Mikor kitört ez a vad zürzavar . . .

LORENZO:

De tudnod kellett volna! Én azért
Bízok meg valakit a rendezéssel,
Hogy tudja jó előre, mint folyik le!

PIERO DI COSIMO:

Felsőbb erő volt itt, mi beleszólt . . .

LORENZO:

(hirtelen felfigyel — megáll.)

Hogyan? . . . Miről beszélsz?

PIERO DI COSIMO:

Mindenki tudja,

Beszélik hetek óta már, hogy egy
Csodálatos varázsló városunkban
Üzné játékait — ártatlanul.
Nevettünk rajta — és nem hittük el,
Bár sokszor láttuk ezt a feltűnő
Ifjú szépséget Pico urral együtt —
A herceg urral . . .

LORENZO:

Ugy? . . . Picoval együtt?
Sosem beszélt róla eddig nekem!

PIERO DI COSIMO:

Csodálom, mert feltűnt mindenkinek.

LORENZO:

(az asztalhoz lép és az ezüst csengővel csenget.)

(Egy *ajtónálló* belép.)

LORENZO:

Hívjátok hozzám Pico herceget!

AJTÓNÁLLÓ:

A palotában van — csak arra vár,
Piero úr után, hogy bejöhessen.

(Elmegy.)

LORENZO:

S milyen varázslások, mikről beszélnek?

PIERO DI COSIMO:

Ártatlan s különös dolgok ezek:
A tűz meggyulladt, ha reá lehelt,
Futó képek jelentek meg falon,
Virágok nőttek síma asztalon,
Zenélni úgy tudott, mint senkisé

Egyetlen nádsípon. Mondják, hogy egy
Viharfelhőt elűzött a kezével,
De nem hiszem, mert a természetet
Varázsló ember nem vezetheti
Tetszés szerint.

PICO:

(belép, izgatottságát vidámság alá rejti, de arcán szenvedés
látszik.)

Jó reggelt, Magnifico!

LORENZO:

(Pierohoz.)

Most elbocsátlak egyelőre még . . .

(Piero meghajtja magát és elmegy.)

PICO:

Hogy aludtál e furcsa éj után?

LORENZO:

Erről szeretnék épen most beszélni . . .

Barátod az az ifjú, aki Pant

Olyan kitűnően játszotta az éjjel?

(Leülnek.)

PICO:

(könnyedén.)

Barátom? — Ez sok volna már Lorenzo . . .

Nemrég jött Hellasból és egynehányszor

Találkoztam vele.

LORENZO:

Azt hittem eddig

Hogy nem kerülük el az érdekes

Idegének Lorenzo háza táját!

PICO:

Nem volt eléggé érdekes ahoz,

Hogy most neked bemutassam, mikor

Különben is oly szenvedő valál.

LORENZO:

Ugy? . . . És miért nem tudtam a csodás
Varázslásokról épen én?

PICO:

Dehogy!

Messer Toscanello különbeket
Mutat, ha akarod.

LORENZO:

A tegnapi

Aligha érte volna ő utól!

PICO:

Szép és tüzes dolog volt, nem találod?
Kissé egyhangúakká váltak itt
Firenzében a régi menetek
Piero régi receptje szerint.

LORENZO:

Nagyon is új volt, amit produkált
(hevesen.)
S a tudtomon kívül!

PICO:

Ez már igaz!
Nem lett volna szabad a tudtodon
Kívül megbontani a rendezést!

LORENZO:

(mindig türelmetlenebbül.)

Megbontani! — De hát még most sem érted?
Megtörtént máskor is már, hogy a farsang
Szilaj kedve magával elragadt
Jelmezt, álarcost, nézőt egy gomolyba,
— Volt tánc, duhajkodás, ivás — tudom —
Régen magam is résztvevék . . .
De ez nem az volt! Ez a bacchannal
Igaz volt — és sokkal nagyobb erő

Vezethette, mint a mi vigasságunk!
Vagy ellenem szólt . . . vagy — előre intett . . .

PICO:

Lorenzo!

LORENZO:

Ismered a jóslatot?

PICO:

Jóslat? . . . Miféle . . . Jóslatról beszélsz?

LORENZO:

Jóslatról, mely szerint egy idegen
Isten, ki váratlanul megjelen
Szerencsém fordulásának jele —
S talán halálom is . . .

PICO:

Kérlek Lorenzo,
Csak nem akarnád ezt a gyermeket,
Ezt a bohókás, víg, pajkos fiút . . .

LORENZO:

(járkálni kezd.)

Ez a fiú vagy Pan volt — vagy a mása;
Tökéletesebb élő mása, mint
Az a csodás márvány, melyet a mult
Hónap vetett hozzám — tán átokúl!

PICO:

(felállt.)

Uram, kedves Lorenzo, mégha ez
A gyermek ifjú — bármily képtelen
Még gondolatnak is — az csakugyan,
Kinek véled — görög isten — hogyan
Lehetne nekünk idegen alak?

LORENZO:

(megáll Pico előtt s a szemébe néz.)

Komolyan mondod ezt? Ma már misét
Hallgattam — tán te is . . . Vagy nem tudod

Platont miért szeretted oly nagyon?
 Mert Jézusodhoz áll nagyon közel!
Neked beszéljem ezt? . . . Vagy elhiszed,
 Hogy kint a nép egy másodpercig is
 Magáénak fogadja *ezt*? — Az éji
 Mámor, ha elmúlt, meglátod, hogyan
 Veri a mellét s fogja sírva kérni
 Keresztény Istenét bocsánatért
 S bűnbánón — Girolamot felkeresni.

PICO:

(hirtelen más hangba csap át.)

Igaz, Girolamo! — Hiszen ezért
 Kerestelek fel; — annyira igaz
 Amit mondasz, hogy éjjel még a nép
 Elfogta ezt a Pant — vagy kicsodát
 S Girolamonak adta foglyul át.

LORENZO:

Ah úgy? Ugy hát fogoly?

PICO:

Igen, fogoly,
 Lorenzo, s néked túrni nem szabad,
 Hogy túlzó szenvedélytől elragadva
 Egy ártatlan, — bárha meggondolatlan
 Csinye miatt túlságosan kemény
 Itéletet — talán halált akarjon
 Mondatni rá . . .

LORENZO:

Halálítéletet?

PICO:

Kitelnék tőle és a nép olyan
 Könnyen vezethető, hogy rája áll,
 Vagy követelni is fogja talán.

LORENZO:

A haláltól mentsem meg — épen én!

PICO:

Ki más tehetné meg? Ki tudja úgy
Vezetni népedet, kezén kinek van
Több befolyás — s hatalma is elég
Erős mindent kivinni, mit akar,
— Vagy kit szeret jobban nálad Firenze?

LORENZO:

(elgondolkozva.)

Girolamo — — halálítéletet?

(Határozottan.)

Nos, kedves hercegem, most engedek —
Girolamonak . . . És ha foglyul ejté
Az én ellenségem — akkor nekem
Nem ellenségem többé! . . . Ugy legyen,
Mint ő akarja! . . . Ugy legyen!

PICO:

De esküszöm, nem ellenséged ő!
Ez a gyermek, ez a vidám, eszes,
Ügyes, szép, napfényes görög fiú!
Hogy értenéd — hogy élveznéd szavát,
Hogy zeng a Platon nyelve ajakán . . .
Szeret mindent — s minden szereti őt:
Ember, természet egyaránt . . .

(Lorenzo mindig zordónabb lesz.)

S ha már

Büntetni akarod, száműzetés
A méltó büntetés neki!

LORENZO:

(gúnyosan.)

Picom,

Nem ismerlek meg — és ha híredet,
Mint félig szentét nem tekinteném,
Azt vélhetném, a hellén ifjú benne
Hellén pogány szerelmet kelte fel!

Vagy a Lorenzo élete neked
Már oly közömbös, hogy egy szép fiú
Elég megingatni a vonzódást,
Mit olyan régen mutatsz? . . .

PICO:

(meghatottan.)

Kérlek, Lorenzo,
Mebántasz! . . . Életednél nincs előttem
Drágább, azt jól tudod! De ha e gyermek
Az életeddel úgy van összekötve,
Amint hiszed, szabad-e őt halálra
Szánnod? . . .

LORENZO:

(gúnyosan.)

Nehéz kérdés — és érdemes
Platoni akadémiánkat is
Talán meghívni, hogy jól megvitassa:
Kinek élte nekem halált jelent,
Halála viszont éltet-é? . . . Elég,
Herceg; annyit megtehetek, hogy én
Senkit sem befolyásolok, tehát
A sorsba nem avatkozom bele! . . .
És kérlek, te se tedd! Mert ha igaz,
Hogy a jövőbe látók jóslatát
A sors súgja — úgy minden tett hiába —
A sors szeme azt mind előre látta . . .

Pico lehajtja fejét — előre hulló haja beárnyékolja arcát. —
Lorenzo összeszorított fogakkal járkal tovább.

Egy hét múlva, délelőtt. — Medici kert. — *Michelangelo* ugyanazon a helyen ül, ahol a multkor s állat épen úgy támasztja kezébe, de fiatal arca zárkozottabb . . . Előtte kifaragott, széttört márványdarabok — egy térd, egy hajló kar egészenben.

Az előtérben *Pico* és *Poliziano* állanak.

PICO:

(halkan.)

Az reggel óta, hogy Savonarola
Széztüzni rendelé saját kezével
A kárhozat képét — mint ő nevezte —
Minden nap úgy ül itt — se lát, se hall!

POLIZIANO:

Őrületség volt, azt mondhatom — de azt is
Megjósolom, hogy nem volt az utolsó
A Frate örülségi közt, hacsak
Holnap a máglyára nem őt magát
Itélték . . .

PICO:

Máglyára! . . . Istenem,
Poliziano vétkezel! Ilyet
Szóval kimondani! . . . Nem, nem szabad
Ily elfogult gyűlölködőnek lenned!

POLIZIANO:

Nem én, te vagy az elfogult — te épen,
Kit mint híres tudóst s művészetünk
Megértő mecenását és Lorenzo
Belső barátját tisztelünk . . . Ki volt,
Ki Platont mélyebben értette nálad,
Ki lelkesedett úgy kép és szobor,
Vagy vésett gemma szépségén, vagy egy
Üveg sokszínű játékan, miként te?
Ki alkalmazta istenink nevét
Verseken szebben — hogy Ovidius
Irigységtől sápadt az alvilágban!
Kelet misztériumait vajon
Értette más? A kaldeus, zsidó
Nyelvek rejtelmes kincsüket neked
Tárták fel! . . . S most egy rút, darócba járó,
Kolduló szerzetes félrevezet
Az antik ragyogó világ köréből!

PICO:

Poliziano, én magam is érzem —
S éreztem rég magamban ezt a kettős
Lelket . . . Míg most, ami történt velünk,
Választásra nem kényszerít. — De én
Azt is tudom, hogy régi már ez a
Lelkekben dúló diszharmónia;
Azóta tart, mióta a kereszten
Egy hang kimondta: Elvégeztetett!

POLIZIANO:

Kérlek, Pico, oly zavaró, mikor
E kettős eszmét így összevegyíted!
A hit — jó, jó! Hisz szükséges az is,
A bárdolatlan népnek az való, —
Minket ugyan miért zavarna meg? . . .
Azt a kettősséget nem érzem én!

PICO:

Pedig benned is megvan a törés! . . .
Sokszor jutott eszembe, ha az utcán
A régi óriás kövekből álló
Lastrico-burkolás felett megyek,
Melyen minden kő eltört oldala
Olyan egymásba illő, mintha rég,
Valaha és idők előtt, egyetlen
Zárt, sík felület lett volna — töretlen:
Ilyen a mi világképünk s vele
Együtt lelkünk: Egység volt valaha,
De Lucifer öklével ráütött —
Egymásba illik — s mégis repedés
Van mindenütt . . . Ez az egység mibennünk!

POLIZIANO:

Pico! Komoly aggodás fogja el
Az elmémet: ilyen zavart hasonlat
Nem méltó a nemes klasszikusok
Tanítványához!

PICO:

Nem baj az! Hacsak
 Megértenél! Mert még zavarosabb
 Hasonlatomnál is a gyöngé lélek,
 Milyet nekem s rokonfajtájú társnak
 Adott a sors viselni . . . Mert a mi
 Lelkünk mélyén maradt ama pogány
 Lélek derüs csöppjéből egy kevés —
 Egy buborék, mely mindig újra s újra
 Előtör s egyszer-egyszer elborítja,
 Hogy aztán a bűnbánat megkínózzon,
 Lemondás, vágý, kétség közt hánykolódva . . .
 Ezzel küzdött egykor Antonius,
 Ez tépte Augustinust is belül! . . .
 S Lorenzonál — a himnuszaiában
 A kétséget nem érzed, hogy az élet,
 A sors bizonytalan — hogy vannak órák,
 Mikor lelkünk üres s a félelem
 Benn sápadt kísértőként megjelen! . . .
 S Girolamot cellája rejtekén
 Vajon nem látogatja-é ilyen
 Kísértő eszme, mellyel küzdeni
 Kell néki is! — Mert a pogány öröm,
 Szépség, — az élet, melyben felelősség
 Nem bánt s nem áll őrt minden küszöbön —
 És a nehéz, komoly, szent, isteni
 Lemondás — és szeretet — és alázat
 Közt választani nehéz . . . de most tudom,
 Hogy kell!

POLIZIANO:

(keserűen.)

S már választottál is talán?

PICO:

(lemondóan mosolyog.)

Akarat-gyöngeség, Poliziano,
 Mi visszatart . . . Ugy estelen, mikor
 Az árnyak hűsen inganak, szobám

Békéje rámborul s mindent kizár,
 Amit a napfény csalfa színbe von —
 Előttem nem ragyog más: — a Kereszt!
 Elégetni mindent, mit alkoték,
 Lemondani, mindent szétoztani,
 Vezeklőként sarúban járni be
 Itáliát — Krisztust hirdetve járni —
 S valahol ismeretlenül az ő
 Kezébe hajtani fejem örökre!

POLIZIANO:

Még csak az kellene!

PICO:

Ne félj barátom!

Feljön a nap s ragyog márványokon,
 Szonettet olvasok, Platon előtt
 Megtöltöm mécsemet — néha Lorenzo
 Egy új Aphrodite képet mutat,
 — Vagy tán Madonnát — fő, hogy szép legyen!
 S gyáván vagy bátran fojtom el magamban
 Mi jó szándékot az éjjel hozott . . .

POLIZIANO:

Már így is szentnek tartanak!

PICO:

Miért?

Mert nő nem csábít? Minden csábítást
 Belérejtett az én természetemnek,
 A többi szépbe sátán — vagy az Ur!
 Abban is benne van a kárhozat,
 Ha lelkem nem tud ellenállani . . .

POLIZIANO:

A Frate vad frazeológiáját
 Egészen jól beszéled! Nem elég
 Szerencsétlenséget hozott reánk
 Már eddig is? . . . A szép Rucellai
 Camilla örültsége és halála . . .

PICO:

Hallgass Poliziano, ne beszélj!
Csak róla ne! . . .

POLIZIANO:

Sosem hallottam arról
Hogy szerelem lett volna köztetek . . .

PICO:

Volt egy drágakövem — nem csillogó,
De rejtett fényű . . . s színe oly meleg . . .
Nem sokba vettem — s hogy egyszer kerestem
Már elveszett . . . Az élet köve volt!

POLIZIANO:

Kedves Picom, ne búsulj, drágakő
Elég van Mirandola hercege
Részére még! — Na, megvigasztalódtam,
A mezítláb vezeklés nem olyan
Veszedelmes!

PICO:

Nem értettél, barátom!

POLIZIANO:

Jó, jó! De mondd, a varázsló felett
Kimondták már a végítéletet?

PICO:

Varázsló? . . . Mondd, hogy Pan felett! Igen,
A tűzhalált — varázslások miatt . . .

POLIZIANO:

Tehát mégis! . . . S ki vallott ellene?

PICO:

Legelső sorban . . . Pater Girolamo,
Ki még gyilkossággal is vádolá
— Vagy ily szándékkal is — Neronival

Együtt; a San Gallo kocsmárosa,
Néhány polgár — a sekrestyés a dőmban
S képzeld — a vén Elia del Medigo
Tanuskodtak varázslása felől.

POLIZIANO:

Zsidó miképen lehetett tanú?

PICO:

Keresztény ellen nem tehetett volna,
De Pan azt vallotta, hogy nem keresztény.
Különben semmit el nem tagadott,
Csak a gyilkosságot; tanút maga
Mellett idézni nem kívánt . . . De azt
Hiszem, utolsó percben eltűnik
A fogságból . . . vagyis — csak azt remélem!

POLIZIANO:

De mondd csak, mit szólott hozzá Lorenzo?
Mégis — magát hogy közbe nem vetette,
Csodálom! — Végre is az ünnepén
S miatta történt . . .

PICO:

Tudd meg, hogy Lorenzo
Sejti, miről van szó és nem akar
A sorsának útjába állani.

POLIZIANO:

Nem mondtam, hogy sejti a jóslatot?

PICO:

Azt tudja! — De csak sejti, hogy ez az
Ifjú az ő életében mit jelent;
Elment Vignonéba gyógyítani
Kínzó csúzáat — de főleg nem akart
Maradni, hogy egyik pártja se várjon
Az ítéletben tőle részrehajlást.

POLIZIANO:

Ej, ej! . . . Pedig szerettem volna, ha
Ezt a fiút megmenthetnék! — Maradsz még?

PICO:

Még itt maradok; Michelangeloval
Szeretnék még beszélni . . .

(Kezet fognak, *Poliziano* elmegy.)

PICO:

(odamegy Michelangelohoz, vállára teszi kezét.)

Kedves Michelangelom, nem haragszol,
Ha megzavarlak . . .

MICHELANGELO:

(felugrik.)

Hercegem, te vagy?

Te nem zavarsz — de a sajnálkozókat
Ugy gyűlölöm!

PICO:

Pedig én is közülök

Való vagyok! Sajnálom, ami itt
Hever — művészeted!

MICHELANGELO:

Csak engemet

Ne sajnálj! Mert ma tisztán érzem,
Amit tettem, hogy nem volt helytelen
S nem kényszer volt — bár Frate Girolamo
Hatalmasan reábeszél . . . de tán

Már akkor tudtam jól, hogy mit teszek!

Akartam — és csak az első ütés . . .

Az fájt — behunytam a szemem, ne lássam . . .

De hidd el, nem volt hebehurgya tett!

Miért teremtsünk idegen világból

Szépet, mikor lelkünk úgyis tele

Azzal, mi a mienk — de mennyire!

Azt nem hiszem — bár tisztelem nagyon

A szent Pater erős hitét — hogy ez
 A kárhozatba vinne; de hiszem,
 Hogy a hazug, vagy nem tisztán igaz —
 Igaz művészet sem lehet. S mióta
 Tudom, hogy a szegény ifjú, aki
 Modellem volt, halálra szánva él,
 Nem tudnám nézni, hogy mi életének
 Csak mása volt, az élhessen tovább!
 Értesz te engem, herceg?

PICO:

Értelek!

S most már nem félek attól sem, amit
 Beszélnek itt is, ott is, hogy örökre
 Lemondtál alkotó művészetedről . . .

MICHELANGELO:

Én! A művészetről lemondani!?

PICO:

Ugye, ugye — új márvány várja már,
 Hogy életet s lelket lehelj belé?

MICHELANGELO:

A lelket én? . . . Hát nem tudod uram,
 Hogy a márványnak élő lelke van?
 S mi rejtve hallgat az anyag ölén,
 Merész kezekkel csak kibontom én!
 Sóváran vár a megváltásra ott
 S ha mélyen szenderg is, de nem halott! . . .
 Márványban, ércben, színben, — titkos élet
 És öntudatlan, kába, néma lélek,
 Amit a művész lelke sejtve lát,
 — És önlelkünket marcangolva át
 A boldog kín poklát s egét megjárva —
 A lelket felhozzuk egy új világra,
 Saját lelkünk, hogy lássa a csodát:
 Az anyag lelkében — saját magát. . .

Mi csak megértünk lelket és panaszt,
Mi nem teremtjük — csak megváltjuk azt!

PICO:

Hogyan? . . . Mit vésőd alkot durva kőből,
S színekből élő élted szürke vásznon,
Zenéd, mely elragad — versed, ha csendül —
Művész, nem a tied . . . Nem alkotád?

MICHELANGELO:

Enyém — mert csak az én lelkem szavára
Ébredt e lélek élet mámorára . . .
A kőből bent rejlő szikrát csiholt,
Harmoniát a színből — mint a holt
Anyagból élő ívet, kupolát . . .
Hang zűrzavar kristályos zene lett
S a szürke szóból hullámszó szonett,
Ha lelkem az anyag lelkére rá-
Talált, mely ott a megváltásra várt . . .

PICO:

A megváltást úgy érted — szó szerint?

MICHELANGELO:

(halkabban.)

Szentségtörés? . . . Én Róla azt hiszem,
— Habár kimondani ajkam remeg —
A néma lelket nem vetette meg,
A mozdulatlant, börtönébe zártat —
S az isteni, szent megváltás tüzének
Egy szikráját ránk bírta, hogy meleg
Élet lángját lobbantsuk fel vele
A rab anyag dermedt lelkében is —
És adja át a megváltást neki
Szabad lelkünk . . . így választotta ki
A művészt, kinek hivatása szent,
Ha érzi lelke mélyén, mit jelent —
És mindig hú s igaz marad magához!

PICO:

Ugy, úgy! Maradj igaz és hű magadhoz,
 — Az egy-magadhoz — hogy soha ne érezd,
 Mi az, két ellenes világ lakója
 Egyszerre lenni . . . S van terved, ami
 Új alkotásra vár?

MICHELANGELO:

Van hercegem!

Madonna mind a kettő: egyik az
 Anya, a boldog fiatal anya,
 A gyermekkel — ki mégis, mégis érzi,
 Mi vár reá . . . a másik, aki ül
 Karjában a már elvégeztetettel:
 A Pieta

Börtön. *Pan* egy kövön ül, testén szörruha, előtte asztal. —
 A rácsos ablakon behúzódó világosság rátalál szőke hajára és
 megpihen rajta. — A hely nedves, penészes szaga érzik.

Pan fekvőhelyéről egy csomó rothadt szalmát húz ki és ját-
 szik vele.

PAN:

Aranyszínű testvér, csépelt gyümölcsöd
 Életillata gyorsan elrepül;
 Hálátlan ember hasznodat kivette
 S börtön éjébe dobott fekhelyül —
 Enyészet sorsod, de leheletemmel
 Tűnő szépséged újra csillanjon fel!

(Rálehel. A szalmacsomó aranysárga színben csillan meg, fel-
 fogja a *Pan* hajáról lesikló fényt; — aratás illata leng végig
 a cellán. — *Pan* felnevet.)

ŐR:

(belép.)

Ember — vagy ördög! Ej de jó a kedved,
 Nem félsz a tűztől s a haláltól?

PAN:

Félni? . . . Magam vagyok a tűz, ha ég,
S ami fellobbantja a kósza lég.

(Feláll, két karját felemelve mimel, arca, szeme izzó lesz.)

A felcsapó láng hője, színe, fénye,
Szálló füstjének kavargó örvénye —
S mit tűzlénye alkot, minden varázs!

Vagyok az élő s kialvó parázs —
A fa lelke, mely jajgat a lángba,
A hánca börtönébe zárva,
A fáklya, mely neki tűzcsókot ad
— Halálosat —

S a hamu, ami megmarad . . .
Mind én vagyok!

(Lába táncra mozdul — karja mozgása szerint áttetsző, színes
képek suhannak el a nyirkos fal előtt.)

És ami ledőlten is álma:

Az erdők levélkoronája,
A vihar, mellyel harcot állott
S a napsugár, mely termőn áldott
Tövén füvet s tarka virágot,
Csókkal csal ki a föld porából —
S árnyéka, mely fáradt utast ápol,
Mind én vagyok . . .

Én vagyok a gyökér s a virág,
S az illat, melyet áradva ad,
A változó szín, mit kelyhe ölt
S alatta a léttől terhes föld . . .

S felette az ég
Sátorosan kék —

És a felhők szürke hajója,
Mely lomhán a végtelent rója,
A zápor, ha vesszeje alatt
Sarlós lány rémülten megszalad,
Míg kalangyáját szétzilálom
És én vagyok . . .

ŐR:

(magához tér.)

Ohó, sok lesz bolond barátom!

PAN:

És én vagyok a tarka álom,
A szerelemnek színes ágya —
Én a fiú sóvárgó vágya,
Mellyel a lányt karjába várja
— S az ölelés, mellyel bezárja...
Vagyok a leány remegése
És csókjuk édes szédülése...

ŐR:

Ejha! Szép volna!... És mi még?...

PAN:

Én vagyok — Te!

ŐR:

Most már elég!

A halál is te vagy talán?

PAN:

(arca nyugodt szobor.)

A földi élet, mely nyomán
Halált nem ismer — az vagyok!

ŐR:

Az ördög vagy — tudom!

PAN:

Talán az is!

(Egyszerre gúnyos, állatias arca tör elő.)

ŐR:

(meghátrál.)

Jézus kegyelmezz!... Ezt nem őrizem!

PAN:

Szegény ember, nem érti meg szavam!

(Járkálni kezd, megérinti a nedves falat.)

Te sem, szegény kö, aki könnyezel?
 Hová való vagy — hol állt gránitod,
 Az égő nappal büszkén szembe nézve
 És szikkadt göggel várva sorsodat?
 Emberkéz vert le börtönök falának —
 Sír most a lelked szabad lég után?

PICO:

(sötét köpenyegbe burkolva belép.)

Pan, gyorsan jöjj velem, még menekülhetsz!

PAN:

Miért? — Azt akarod, én törjem át
 Az ember törvényeinek határát,
 Mikor a magunkét én őrizem?

PICO:

Nem bölcselkedni jöttem, Pan! — Sietni
 Kell, jöjj! Sürget az éj és reggelére
 Túl kell lenned Firenze falain! . . .

PAN:

Hálás vagyok, Pico — jó vagy, tudom,
 De néked ebből sok bajod lehetne!

PICO:

Ne félj, veled megyek . . . és vissza sem
 Jövök többé — otthont másutt lelek.

PAN:

És azt hiszed, ezt az áldozatot
 Én elfogadnám — képtelen magam
 Az áldozatra? . . . Nem, Pico, soha!

PICO:

Ne féltés te engem, mert Itáliában
Nincs város, mely szívből be nem fogadna . . .
De nincs idő beszélgetésre most,
Siess, siess Pan! . . .

PAN:

(átöleli a Pico vállát.)

Nem — én nem megyek !

Az ég veled, barát!

PICO:

Nem engedek!

Velem kell jönnöd!

PAN:

Nem lehet!

Haláltól nem félek, bár nem tudom,
Hogy mint embert az eddig ismeretlen
Rokon miként fog majd köszönteni . . .

PICO:

Mint embert? . . . Annak érzed magadat?

PAN:

Csodálatos, de néha csaknem azt
Hiszem — és mégis — mégis — nem egészen!
Hiányzik valami . . .

PICO:

Akkor meg épen

Kerülnöd kell a borzalmas halált!

PAN:

Kerülni, megfutni? . . . Van itten egy
Szegény, igaz, jó ember: a barát
Girolamo, ki azt hiszi, ha engem
Legyőzött, élte célját érte el.
Ma lelketeknek ő a fontosabb,
Ma lelketekhez ő, ki tartozik,

Nem én — a játék! És ez a szegény,
 Bús tévedő azt hinné még tovább,
 Hogy küzdeni kell a varázslat ellen.
 Szeretem őt — legyen boldog hitében,
 Hadd vélje, hogy legyőzte mindörökre
 Az ellenmondás szellemét . . .

PICO:

Vagy úgy? . . .

Ha jól értem, miatta — ő miatta,
 Kinek hitét nem értheted s aki
 Ellenséged — áldoznád fel magad?

PAN:

Ha áldozat, nekem nem oly nehéz.

(Kissé megborzong.)

Hiszen élő testből egy pillanat —
 S már önmagam tüzévé váltam át . . .
 S ha nem — annyi sok szenvedés bolyong
 A nagy természetben . . . minek kerüljem?
 . . . Menekülni? Hidd el, nincs is jogom,
 Ha felvettem halandó alakot.
 Teljesüljön tehát!

ŐR:

(az ajtóban.)

Jönnék!

PAN:

Az ég

Legyen veled!

PICO:

(megöleli.)

Isten veled!

(Megindul, az ajtóban mégegyszer visszafordul. — *Pan* mosolyogva int nemet. — *Pico* az őrrrel távozik.)

A Sötétség, mely kint leselkedett, egyszerre bezuhant a nyíló ajtón át a cellába; amint az ajtó becsukódik, előnti a négy fal közét.

PAN:

(kis idő múlva.)

Szép vagy sötétség, bár az emberek
És istenek félik mélységedet...

Ki rejtisz ős-titkokat
Örök fátylad alatt,
Világosságnak méhe,
Világnak anyja, béke —
Üdvözlégy te is!...

(Csend.)

Savonarola belép; kezében mécses és feszület. Hallgatnak.
— *Pan* arca fájdalmas, *Savonaroláé* sötét.

PAN:

Üdvözlégy, testvér! világot hozasz...

SAVONAROLA:

(leteszi a mécsest az asztalra.)

Dicsértessék, kié minden világ —
De testvérem csak oly lélek lehet,
Kit halálával megváltott az Ur.
Ki vagy?

PAN:

Hiába mondtam már el egyszer,
Ha kérded újra, úgy sem értenéd.

SAVONAROLA:

A sátán szolgája, gonosz varázsló!
Az Antikrisztus leghatalmasabb
Választott szolgája, kinek az Ur
Megengedte, hogy büntetésül jöjjön
— Ó jaj — Firenze, bűnös gögödért,
Szegény Firenze, pogány vétkidért!

PAN:

Nem — nem büntetni jöttem, élni csak!
És látni boldog embert — boldogat!
A nád közt lelkem mély álmokat szőtt

És visszatérni hitte az Időt . . .
Életre hívott őshazám szava,
Syrinxnél lágyabb, édes muzsika . . .

SAVONAROLA:

Honnan jöttél?

PAN:

Te ismered hazám.
Ismertek engem régen bölcsek is
És pásztorok és játszó gyermekek.

SAVONAROLA:

De hol — de hol?

PAN:

(beszéde közben képek jelennek meg újra.)

A Hymettos tövén
S hová a Pelion mély árnyékát veti
S völgyekben a szél nádam zizegteti;
A hús Alpheios vagy az Eurotas partján
Vígán futottam nimfák könnyű lábnyomán
És szőrös kentaur, a hő déli verőn
Rekettye bokrok közt ha pihent heverőn,
Hátára vettem a visszapattanó
Ágról magam és míg patái csattanó
Irammal futottak a lágy zsombékon át,
Lába ritmusára fujta sípom dalát,
S a napfény ragyogott ércszínű bőrömön . . .
Vagy Arkadiában, ha pásztorleány . . .

SAVONAROLA:

Görög vagy és Jézust nem ismered?

(Felmutatja a keresztet.)

PAN:

Láttam a gyermekekkel játszani
És láttam . . .

SAVONAROLA:

Láttad? . . .

PAN:

Mikor szenvedett.

SAVONAROLA:

(megborzong. Magában.)

Nem hihetem — nem, nem lehet! . . .

(Hangosan.)

Varázsló vagy — tudod mi vár reád,

Ítéleted a Nyolcak asztalán

Meg van pecsételve: a tűzhalál.

Térj meg — és vedd fel a kereszt jelét!

PAN:

Én rajtam nem segít!

SAVONAROLA:

Átalkodott!

Pogány göggel tagadni hogy mered

A szent kereszt megváltó erejét!

PAN:

Ha ember volnék, térdem meghajolna,

De bünt vagy erényt én nem ismerek!

Csak emberlélek folyamodhat hozzá,

A természet megváltatlan maradt:

A víz, a tűz, a föld, a lég pogány!

SAVONAROLA:

(kétségbeesetten.)

Ki vagy — mondd hát, ki vagy?

PAN:

Az ősi Pan!

Savonarola meginog, keze közé szorítva a keresztet, térdre esik. — *Pan* hatalmas alakja csaknem bolthajtásig ér, a köpeny megcsúszik vállán, a mécses fénye ércesen csillog bronz bőréen.

A rémület csendje percekig tart.

SAVONAROLA:

Ur Jézusom segíts! Nem csalt tehát
A borzadályos sejtelem!

PAN:

(újra szép ifjú alakjában.)

Barát!

Szegény barát!

SAVONAROLA:

(felugrik.)

Vigyázz! . . . Hozzám ne nyúlj!

(Pan visszalép a sötétbe.)

Ó Istenem! Ó Istenem! . . . A bűn
Miatt, hogy teljesedjék, engeded,
A Pletho szentségtörő álmait! . . .
Gyermekszemem mi borzadállyal látta
Pogány testét a San Francesco íve
Alatt feküdni annak, aki *ezt*
Remélte, várta: — pogány istenek
Feltámadását! . . . Ó Uram, Uram!
Kegyelmeddel nézz újra ránk! Vihar
Dobálja Egyházad hajóját rég,
Vér, tűz és borzalom az álmaim . . .
Firenze — jaj, Firenze! Kedvesem!
Pusztulnod kell és névtelen leszel!
Pogány rablóknak, gyilkosoknak háza,
S utcáidon a farkasok hada
Lesz farsangi menet . . . Ki szólt — ki hív? . . .

(Kámzsája hátracsúszott fejeéről, haja nedvesen tapad, könnyei
omlanak.)

Ismét a hang . . . Követlek — mondd hová? . . .
Az Ur szólít . . . de oly sötét . . . tudom,
Emlékezem, hogy mennem kell. . . előre . . .

(Kezét a kereszttel maga elé nyújtja — vakon tapogatózva tesz
néhány lépést.)

A *Mécses* lángja nyugtalanul nyúlik fel — lobog — az *Arnyak*
futkosni kezdenek a szegletekből, a falon körül, a mennye-
zetre fel.

PAN:

(előre lép.)

Ébredj!

SAVONAROLA:

Ki vagy?

PAN:

Csak én vagyok — a rab.

SAVONAROLA:

(ingadozva, szakadozottan.)

Vagy úgy . . . igen . . . Itéleted: halál,
Holnap a tűzhalál — a máglya vár . . .

(Egyszerre erélyesen.)

Gonosz varázsló — megrontád a várost!
Pogány vígságát százszoron pogánnyá
Csiholád fel és a szent Szűz palástját
Levette volt szentségtelen kezed!
S tisztem szerint, hogy bűnbánatra hívlak,
Elutasítod a kereszt jelét,
Hazug formád pogány félistenek
Képe szerint váltod!

PAN:

Hazudni én! . . .

Tudod, hogy mily igaz vagyok, mert oly
Igaz vagy, mint a természet, te is
Rokon! . . . De künn hazug minden — az élet
S az emberek; mint elképzelt hitük,
Pogányságuk is épen oly hazug
S ezért megyek álmodni újra vissza,
Tűzön és légen át — haza, haza! . . .

SAVONAROLA:

Holnapra meghalsz bűnidért! De tégy
Bűnbánatot!

PAN:

Meghalni nem lehet!
Rejt lelkében a föld, a tűz, a lég,

S velem táncol fel a vízbuborék.
 Álmodni hívom az emberi lelket
 S tán visszahív pogány hittel kiejtett
 Ősrégi szó engem is újra még —
 De színes hang hatalma nem elég
 Többé, hogy az anyag lelkét kiváltsa
 S új életforma körtáncába rántsa,
 Mint most Firenze szép, hazug szava . . .
 Mert Firenze hazug, hazug, hazug!
 Játék s hiúság istenek neve
 Az ajkain — s pokoltól ijedezve
 Nem tudja, melyik alvilág övé . . .
 Zeus sors-nyilát ha közékük veti,
 Kereszthez fut a meztelen szobroktól
 S ha napja süt, újra Phoebost szeret!

SAVONAROLA:

Igaz . . . igaz! . . . De nem — hazug az ajkad!

PAN:

De *te* tudod — mert egyetlen igaz
 Te vagy ember, ujjongó városodban —
 Te tudod azt is, hogy akit kezéd közt
 Védsz — és ki védi szentelt hitedet,
 Nem idegen — nem ellenség nekem:
 Mert ott a mélyben — lélek gyökerében,
 Egy az *igaz* hit . . . egy a szeretet!

SAVONAROLA:

Pan . . . a keresztet . . .

PAN:

Hagyd nálam, barát!

Méltatlanul nem érintem a testet,
 Melynek szenvedését, az istenit
 Láttam idők előtt. Hagyd itt barát
 — E szó nekem nemcsak ruhát jelent —
 Barátom volnál, ha te elfogadnád,
 De elrejtéd ruhádba kezéd . . .

SAVONAROLA:

(az asztalra teszi a keresztet.)

PAN:

Köszönet érte! . . . S ha máglyámon égek,
 El ne feledd megnézni a tüzet
 S a felcsapó láng füstjét úgy kövesse
 Szánakozó tekinteted, hogy benne
 Viszontláss! . . . Ámde te ne félj! Ha majd
 Eljön kegyetlen órád néked is —
 Övé a lelked, tested az *enyém*,
 S mitől félték, semmi az ördögé
 Lényedből nem lesz . . . Az ég veled!

Savonarola szóttalanul kimegy.

A Sötétség egészen az asztalig húzódik a szegletekből. —
Pan ledobja köpenyegét magáról, teste szinte világít a sötét-
 ben; két kezét az asztalra támasztva, a kereszt felé hajlik. —
 A *Feszület* sugározni kezd.

PAN:

Hogy fájhatott neked, ledöntött fa,
 Szegény testvér, hogy szenvedés oka
 Lett összerótt tagod; s ti vasszegek
 Kiken a vére végigsírt, minék
 Ily gyászos feladat volt sorsotok? . . .
 S te szeretet,
 Ki testemet
 Kétszer megvédted, — magad s az anya —
 Megmentenél most is? . . . Kegyelmed bársonya
 Megvédné az anyagot is, tudom,
 S kit nevedben áldoznak fel, rokon —
 Az öntudattalan természet . . .

(Elgondolkozik.)

Menekülni? . . . Miért? . . . Amit vetett
 Az ember kockajátéka, csak hadd legyen
 S folyjon tovább: a nagy történelem! . . .

A *Fény* lassan kihuny, a mécses elaludt . . . A Sötétség —
 mintha innen folynék ki az egész világra — mint mérhetetlen

űr fogja körül a rabot. A nagy csendben csak a *Pan* lélekezése hallik.

A sötétség mélyén egy nagy ellipsis alakú folt kezd fényleni... szétsugárzik... s mire a cella megvilágosodik tőle, az a fehér ruhás *Férfi*, aki időknél előtte a gyermek szatir felé nyújtotta kezét, az aureola közepén áll — kilép belőle — a sugarak ingadozva követik.

PAN:

Te vagy az — Te! ... És élön jösz felém?

JÉZUS:

Időtlen úton hogy itt megjelentél,
Csak tévedés — tovább ne tévelyegjél!
Emberalakban csalódás ne várjon,
S az égi kegyelem, hogy meg ne álljon
Egy szenvedésnél se, *lelket* találjon
E földi tested! ... S *ez* az élet-álom
Ugy diadalmaskodják a halálon,
Mint megváltott lélek; — a szenvedésed
Értem legyen és fájdalom vetésed
Az én aratásom! ... Megáldalak —
S mert burka volt ez a pogány alak
A szeretetnek — im megváltalak!

Pán megrendülve térdre hull — két karját mint áldozó hellén terjeszti ki. — *Jézus* jobb kezét felemeli — a sebhely sugárzik rajta — a sugarak *Pan* fejére hullanak.

Ugyanazon éjjel. Firenze környéke. — A dombok halvány, kísérteties színben pihennek a lemenő holdfénynél — messziről imbolygó ködfátylak, ébredő halvány árnyak lebbennek meg a bokrok között; néha halk zúgás, vagy elhaló kongás, magasan a levegőben — panaszkodó szél, vagy az esti harangszó elmaradt rezdülése, melyet a holdsugarak ringatnak.

Egy *ember* fekete kámzsája mozog az ezüst szürkességben, sötétsége küzd az áttetsző színnel.

A Hold egy pillanatra a dombtetőn fennakad — a fák mögé csúszik — elvész... Sötét.

SAVONAROLA:

(bizonytalan léptekkel megy, megbotlik.)

Eltévedtem talán? . . . Nem, nem lehet
 Tévedni annak, kit az Úr vezet! . . .
 Emlékszem akkor éjjel is, mikor
 Otthonról szökve jó anyám karjából,
 Először vett körül a titkos éj
 — Bologna útján tévelyegtem akkor —
 Egy fény jelent meg távol, hogy vezessen!
 Ma újra vándorút visz idegenbe,
 Mert itt kell hagynom — tán új Sodomát,
 Nem nézve vissza a pogányhitűre,
 Akit az Úr a pusztulásra szánt . . .

HANG:

(ezüstös, mint a holdfény — az itt maradt harangszó.)

Firenze szép tűzszin virág,
 Firenze nem pogány világ!
 Égő világ, izzó virág,
 Keresztfa benne minden ág!

SAVONAROLA:

Ó jaj, Firenze! Én szegény Firenzém,
 Hiába sírtam volna sorsodat?
 Ezért hív titkos szó a távozásra? . . .
 De nem — nem is az ítélet miatt:
 Hiszen a legnagyobb vészt elkerültem,
 Leküzdve sátán és az Antikrisztus,
 Ki a szentelt kereszttel szembeszállt —
 Uram, ha most már elbocsátasz engem,
 Firenze vívja ki a többit már!
 Az Ur szavának magját elvetém,
 Reátok bízhatom a gondozást —
 Az aratás a tietek legyen!
 Az én napom a pihenésre hív . . .

HANG:

(a fáradt szélben remegnek, suttognak a levelek.)

Sóhajtsuk csendesen:

Tűzaratás leszen!
 Vihart vet szélanyánk
 Szikrából szörnyű láng!

SAVONAROLA:

Nem — nem a máglya látása riaszt,
 igazságos ítélet az — tudom —
 S nem is a lustaságnak ördöge,
 Hogy helyemet így titkon elhagyom...
 Alázatnak fogadd el, ó Uram,
 Hogy elmúlt éltem lábadohoz teszem,
 A boldog névtelenség a jövőm
 S legyen halálom is a senkié!...
 ... Kis szőlős-kert, hol ásóm nem pihen
 Csak oltárod szent tisztje hogyha hív —
 De templom lesz a kertem is — madárdal
 S méhzümmögés a himnusza... De hol?...

HANG:

(madár rebben, gyík siklik, galy reccsen.)

Hol a fent és hol a lent?
 Ami elmúlt hova ment?
 Honnan jövőnk tétova,
 Hol és honnan és hova?...

SAVONAROLA:

Ki nem hagyál el s biztosan vezettél,
 Intésed döntse el a sorsomat —
 Hittel várok a régi, égi jelre!...

Nagy Csend, melynek még suttoágása sincs.

SAVONAROLA:

Mily nyugalom és csöndes béke ez!
 Mily illatos az éj!... S a csillagok
 Ragyognak, mint még nem láttam soha!...
 Mi rebbent itt a sűrű bokrok alján?...
 Hol is járok? . . . Nem ismerem magam
 S az utamat! Ó Istenem segíts!

Halvány *Csillogás* az út közepén; — lüktetve nagyobbodik,
szétsugárzik — lihegve indul előre.

Ott, ott! . . . Im megjelent a jel! Megyek!
Nem csalt meg hát — igaz lelkem szava! . . .

(Sietni kezd a fény után.)

A *Világosság* áttetsző lesz, magjából sötétebb vonalak ki-
gyóznak szét — rajzzá válnak, egy *Alak* körvonalává . . . Ut-
jában a bokrok felmerülnek a sötétből s utána a leveleken fény
marad — ezüst por csillogó nyoma.

A *Sugárzás* a dombtetőre ér, ezüst permetege beszórja a cip-
rusokat — visszafordul — még gyorsabban lebeg — széltől
űzött világító felhő — vissza Firenze felé.

SAVONAROLA:

Mi ez? . . . Megfordult . . . visszamegy! A cél
Firenze lenne újra? . . . Tán lidércfény,
Mely kísértésbe csal — hatalmi vágyat,
A győzelem elégsége lángját
Akarja lelkem alján szítani?
De int felém! . . . Követni kell-e most is,
S folytatni, amit végzettnek hívék? . . .
Ó Istenem — tudod mi vár reám:
A harc és újra harc — és soha béke!
S holnap a máglya . . . tán ártatlané,
Mely új máglyának adhatja tüzét . . .

HANG:

(a levelek csillognak az út mellett.)

Tűz, ezüst, arany,
Szürke hamva van!
Tűz, arany, ezüst,
Lángból szürke füst!

SAVONAROLA:

Örök vihar közt — hagyj egyszer pihennem!
Békés az éj . . . s én oly fáradt vagyok!
Olyan békés az éj — s megtört a vállam,
Kereszted jaj nehéz . . . már nem bírom!

ALAK:

(Savonarola mellé lép, fényével elborítja — körül minden a sötétségbe zuhan.)

Küldött az Úr szőlője pásztorául
S te elfeledve hivatásodat
Habozva késlekedsz?

SAVONAROLA:

Én Istenem!

Hát megtévesztett a lelkem szava
S a görög isten élethangja bennem
— Ó jaj nekem — talán visszhangra lelt...?
Az Antikrisztushoz húzott a lelkem
S az Ur „Ádám hol vagy“ hívó szavára
Színe előtt rejtőzni indulék...
S a kísértőt fellázadva követtem...?

Az egész Természet felébred — suttog, sóhajt, suhog, liheg.

HANGOK:

(többfelől.)

1. Eljött Pan, ki tudja?
2. Felhő, napsugár!
3. Táncolás az útja
Táncos társra vár!

1. Elszáll Pan a lángban!
2. Szellő, szálló álm... .
3. Álmodásban
Ujra feltalálom!

AZ ÉJ:

Csitt, hallgatás!
Pihenni már!
Az aratás
A csendben vár...

A fénylő *Alak* Savonarola előtt már messze haladva szórja csillogását maga körül... Itt a sötétbe vadul tör bele az emberi hang.

SAVONAROLA:

Ó borzadás — mi elfog önmagamtól!
 Nagyobb akart uránál — szolga lenni
 S keresztjét földre dobta! . . . Ó bocsáss meg
 S jeléül add meg martirságomat!

(Térdre hull, mellét veri; a kámzsa végig borzong testén.)

Az *Alak* megáll — mellette a fényen hatalmas kereszt sötétlik
 át — lángra lobban — mint máglya ég.

SAVONAROLA:

Uram, legyen a te akaratod!

Éj és Csönd újra szétterül a völgyben. — A *Fény* mind távolabb lebeg, *Savonarola* futva indul utána. — Az *Alak* kisebbé válik — a város felébe emelkedik — világító ködfolt, mely bele-tűnik keleten a derengő hajnalba.

SAVONAROLA:

(megáll, szemét lehunyva hátraveti fejét, kiaszott arca tündöklök. Kitarja két karját — élő kereszt — vár a sugallt szavakra, míg ajkáig érnek.)

Firenze — már jövök, gőgös Firenze! . . .
 Jövök! Az Ur vezet feléd! . . . De tudd meg,
 Mint Krisztus hadvezére lépem át most —
 Nem mint szegény barát határidat!
 És harc lesz addig itt, amíg keresztet
 Zászlóm a Medicik házára tűzve
 S Jézus nevét felírva palotádra,
 Élő királyoddá őt nem teszem —
 Hogy szent várossá légy virágos, fényes,
 Hazug, pogány Firenze — gyermekem . . . !

Keleten hajnalodik — a Valóság betör az éjbe.

Savonarola a város felé siet — feketén, feltartóztatlanul.

Másnap reggel, a Ponte Vecchio előtt. A folyó zománcos zöld, apró hullámtörésein fehér villanásokkal; szemben a tarka házak a vízig érnek — egy művész gyermekjátékai egy még na-

gyobb művész megvilágításában. — A híd vidám-könnyedén emelkedik és oly fantasztikusnak látszik, mintha ebben a percben varázsvessző hívta volna elő, hogy egy szóra ismét eltűnjék. — Itt-ott a házak közt kihajló bokrok galyait sodorja a víz. — Az egész megfordított remegő képben csillog vissza a víztükörből.

Csend... Majd mankó kopogása hallik — két *koldus* jön. Elhelyezkednek a hídfőnél. Az egyik féllábú, a másik sebekkel borított. — Színes rongyaik enyhítik rútságukat.

ELSŐ KOLDUS:

Nekünk jót tett Lorenzo azzal a
Pogány éjjel: mert valahányszor eddig
Az emberek túlságosan sokat
Kiabálták, amit a Pater eltilt
A templomban — megnő az alamizsna.
Tegnap csupa ezüst pénz volt!

MÁSODIK KOLDUS:

Igaz, hogy
A Medici ült az aranyozott
Szekéren, mint pogány isten, maga?

ELSŐ KOLDUS:

Dehogy! Ő volt, aki a bestiára
Ugrott és istentkáromolva csűf
Szavakkal énekelt...

MÁSODIK KOLDUS:

Vagy mind a kettő!
Olyan varázslótól sok kitelik!
Mondják, gonosz éjféli sertepertén
Az ördögtől kapja a kincseit!

ELSŐ KOLDUS:

S akit ma égetnek? Igaz, hogy a
Sátán maga...?

(keresztet vet.)

Én Jézusom segíts

A Megrontó ellen — a Belzebub
Maga, s ezért ég tűzbe még ma el?

MÁSODIK KOLDUS:

Meglátod, csak aféle látomás
Ködből és levegőből — elrepül
Mikor akar; Lorenzo hívta fel
Titkos varázsszavakkal éjfelen,
Hogy helyt álljon helyette . . .

Két *polgár* jön és találkozik a hídfőnél.

ELSŐ KOLDUS:

A Krisztus hét sebére, jó urak!
(Csonka lábát mutatja.)

MÁSODIK KOLDUS:

Nézd, nézd uram, hogy tűrő gyermekét
Isten sebekkel látogatta meg!

(A polgárok pénzt dobnak nekik.)

ELSŐ POLGÁR:

Te is oda mégy?

MÁSODIK POLGÁR:

Oda!

ELSŐ POLGÁR:

És mit mondasz az ítélethez?

MÁSODIK POLGÁR:

Nagyon helyes, hiszen már alig lehet keresztény embernek Firenzében élni! Tisztára pogányok lettünk; az Isten házába is meztelen szobrokat akar beállítani Lorenzo.

ELSŐ POLGÁR:

Szent Sebestyénbe szerelmesek lesznek a lányaink; úgy áll ott a Madonna mellett a képeken, meg nem

gyötört testtel, mint egy pogány isten — bezzeg régen máskép festették a martirokat!

MÁSODIK POLGÁR:

Ezért engedte meg az Ur, hogy az ördög elevenen bujkáljon házaink között — kijátszva tömjént és keresztvetést . . .

ELSŐ POLGÁR:

A barát nem hiába beszél! Ha így folytatjuk, el kell jönni az ítéletnapjának!

MÁSODIK POLGÁR:

Még hozzá hallom, hogy a kamatlábat újra leszállítják. Hogyan fogjuk tőkéinket elhelyezni?

ELSŐ POLGÁR:

Igaz, hogy a Medici beteg lett az ünnepélyen s elutazott?

MÁSODIK POLGÁR:

Beteg . . . ?

(Körülnéz.)

Részeg cimboráival üvöltve járta be a várost hajnalig. Most aztán odadobja az egyiket!

ELSŐ POLGÁR:

Na hiszen nem kár azért sem! Girolamo igazat beszél — hozzá kell tartanunk . . . Csitt, halkan!

MÁSODIK POLGÁR:

De siessünk, hogy jó helyet kapjunk!

(Elmennek.)

A milánói és nápolyi követ jönnek.

ELSŐ KOLDUS:

A Krisztus hét sebére jó urak!

(A követek pénzt dobnak sapkájába.)

MILÁNÓI KÖVET:

Irtam uramnak — nem tudom magam
Tájékozni; a nép hangulata
Lorenzo ellen fordult... ha a Frate
Mégis ravaszabb diplomata volna,
Mint hisszük — akkor kezdek félni tőle!

NÁPOLYI KÖVET:

Ugyan kérlek — a vig Firenze népe!
Sikert, pompát ha lát és egy erős kéz
Zabláját érzi, úgyis arra fordul...
A Medici nagyobb viharokat
Kiállt már, mint ez!... És ha sikerül
S elég pompás lesz az elégetés,
Lorenzonak mindenki megbocsát!

MILÁNÓI KÖVET:

Csak az baj, hogy Lorenzo a dologban
Savonarolának most engedett;
S ellenséggel szemben engedni egyszer,
Könnyen fegyverletételt is jelent...

NÁPOLYI KÖVET:

Nincs még korán? — Fenntartott helyeink
Megvárnak...

MILÁNÓI KÖVET:

Addig sétáljunk a parton.

(Továbbmennek.)

Fiatal leány az anyjával és egy ifjúval. Jönnek.

MASODIK KOLDUS:

Szép signorina, ég áldása rajtad,
Ne feledkezzél meg a koldusokról!

(Pénzt dobnak neki.)

IFJÚ:

Izgalmasnak ígérkezik a máglya —
Lorenzo nagy mester, azt mondhatom:

Az egyik ünnepélyt úgy rendezi,
Hogy mindjárt folytatása is legyen!

LEÁNY:

Én nem láttam a multkorit . . .

ANYA:

Hogyan

Képzelheti, hogy a leányomat
Elvittem volna éjszaka! — De most
A lelki üdve nem lehet veszélyben,
Mert Pater Girolamo rendezí . . .

(Tovább mennek.)

Több *polgár* jön sietve.

ELSŐ KOLDUS:

A Krisztus hét sebére, uraim!

(Mind pénzt dobnak nekik.)

MÁSODIK KOLDUS:

Most már jó lesz nekünk is készülődni:
Tenger nép jön, nézd csak! Legyen nekünk
Is jó aratásunk belőle . . .

Aznap délelőtt. *Domenico Bonsi* és *Guidantonio Vespucci* jönnek a *Via di Porta Rossa*-n át a *Piazza Signoria* felé. — Mellettük emberek sietnek el. — Távolból zaj.

Az ég felhős, a levegő nyomott, vihart éreztet. — Néhány fecske csap el alacsonyan a jövő-menők előtt.

BONSI:

Hallod, hogy zúgnak? A nép várja már
A máglyát!

VESPUCCI:

És az újabb ünnepélyt!

BONSI:

Meglesz, csak el ne verje az eső!

VESPUCCI:

Igaztalanság! . . . Ez a szép gyerek,
Ki tudja honnan — én Rómát gyanítom —
Tréfát jött üzni, szilaj, játszi kedvvel
S az éjszakát, hogy hú társúl nyeré
Még bolondabbá tette jó Firenzénk!

BONSI:

Hát a varázslások és a Madonna
Palástja Santa Fiore tempolmából?

VESPUCCI:

Eh, szóbeszéd! A piagnoniké,
Hogy olyan nagyra fújták fel, a vétek!
A nép meg minden máglyát szívesen lát . . .

BONSI:

Vigyázz, nem tudhatod, ki hallja meg!

VESPUCCI:

Mit bánom én! . . . Lorenzo is komor volt —
Mondják bántotta a dolog . . .

BONSI:

Talán

Már mosta is kezét?

VESPUCCI:

Te meg talán
Az örült Frate pártján szédelegsz?

BONSI:

Nos hagyjuk ezt! . . . Lorenzo nagy beteg,
A nép meg szélkakas . . .

VESPUCCI:

Csak nem hiszed, hogy

'A Magnificoval szemben ez a
Csuhas szédelő számba jön?

BONSI:

Hiszem

Vagy nem hiszem — mindegy! De nem bízom
Olyanban, aki márványszobrokért,
Vagy épen ócska iratok miatt
Elhagyta bukni saját üzletét...
De mit beszélek! — Én nekem a fő,
Hogy nyugton éljünk s hogy levantei
Jó üzletem épen most meg ne rontsa
Egy új zavargás, polgárháború!
Alig múlt tíz éve, a nápolyi,
Aztán meg a ferrarai viszály
Majd tönkre juttatott; most újra kezdjék
Egymás között a bíbor és csuha...

VESPUCCI:

Lorenzo nem tört bíborra soha,
Nem is hordott...

BONSI:

Hát akkor a fia!

PÁSZTOR LEÁNY:

(a Piazza felől sietve jön — tétovázik, aztán megszólítja az
urakat.)

Én jó uraim — megbocsássatok...

BONSI:

Mi kell, szép lány s honnan olyan sietve?

(Megsimogatja az arcát.)

PÁSZTORLEÁNY:

(visszahúzódik.)

Ej, hát már az urak...

VESPUCCI:

Na csak ne félj!
Hisz tréfált ez az úr! Mondd csak mi kell?

PASZTORLEÁNY:

Ugy-e, hogy nem igaz, amit beszélnek,
Hogy azt a szép, szegény pásztorfiút
Halálra keresik a városi
Kegyetlen népek?

BONSI:

Tán a kedvesed?

PASZTORLEÁNY:

Dehogy! Hisz kedvesem Antonio!
Antonio Burbo, a kecskepásztor —
Talán ismerik hírét — vagy magát...
A legerősebb a Careggi-völgyben.

BONSI:

Vagy úgy! Ki ne ismerné őt! Dehát
Mit búsulsz akkor a másik miatt?

PASZTORLEÁNY:

Olyan szép volt, mint a napfény a vizen,
Mikor belészórt virágot viszen,
Hangjáról azt hittem, hogy muzsika,
Míg meg nem szólalt sípjának szava...
Sírtam s nevettem — nem tudom,
Azt mondtam neki, hogy rokon —
S ha kacagott
Csókot adott
A levegő az ajkamon!
Aztán meg... aztán... jó uram,
Hiába szégyelném magam,
Míg sípja szólt
— Oly édes volt —
Hogy szép Tonio átkarolt...

BONSI:

No lám, egész regény!

PÁSZTORLEÁNY:

Az első csókot akkor kaptam én!

Az *emberek* mind sűrűbb csapatokban jönnek. Az egyik bele-
ütődik a pásztorleányba.

POLGÁR:

Mit állasz itt az útban? . . . Jobb lesz sietni, már meg-
indult a menet. Bocsánat uraim!

PÁSZTORLEÁNY:

(megfogja a kabátját és körülnéz segítséget keresve.)

Nem, nem uram! . . . Mentsük meg a szegényt!

VESPUCCI:

Elkéstél ezzel . . . elkéstünk mi is!

A *tömeg* megindul, félretaszítják a pásztorleányt, ki egy kapu
oszlopához sodródik.

Az utca lassankint kiürül, csak elkésetten jön egy-egy ember
— végül két polgárleány.

ELSŐ LEÁNY:

Egy contadina! Ne vigyük magunkkal?

MÁSODIK LEÁNY:

Nem jössz velünk? Máglyát még úgy se láttál,
Nem volt ilyen, emberemlékezetre!

ELSŐ LEÁNY:

És a tolongás olyan izgató!
Csak szép legény közelébe kerülnénk!

PÁSZTORLEÁNY:

Nem, nem megyek . . . ! Nem nézem szenvedését!
Még kis bárányt is sajnálok, ha béget
Fájdalmasan anyja után . . .

ELSŐ LEÁNY:

Nahát,
Maradj csak itt — falusi kis liba!

(Tovább mennek.)

Csend. Azután erősebb zúgás. — Énekhang messziről.

PÁSZTORLEÁNY:

Ó kedves Jézusom, jó angyalok
S ti szellemek, kik fűben-fában éltek;
Titkon segíteni az emberen,
Segítsetek szegény fiún, ha nem
Közületek való s ember — halandó...
Szent Antal, akit Tonio imád
És szent Borbála, pátronusaink,
Fogadjátok el böjti fogadalmam
És ezt is érte! — Toniotól kaptam
Szerencse pénzül; hadd legyen azé,
Ki itt találja véletlen a lépcsőn.

Kebeléből kis zacskót húz ki, pénzdarabot vesz ki belőle és a legfelső lépcsőfokra teszi. — Letérdel, meghajtja magát és imádkozik.

Az utca egészen üres, a Piazzáról hangzó zúgás kettévágva elhallgat. Langyos szél elhaló sip-hangot hoz magával — tavaszi kaszált fű illatát...

Az oszlop mellől *szent Borbála* lép ki, gyöngéden végigsimit a leány lehajtott fején, ki mosolyogva néz fel rá — teste lehajlik a lépcsőkre — csendesen elalszik.

Piazza della Signoria. Emelvény a Ringhiera lépcsőjén az előkelőségek és hivatalos személyek részére. — A papság sötét ruhái mellett a gonfaloniere, a nyolcak, a követek, vendégek színes öltözetei, csillogó láncai, ékszerei. — A Marzoccora gyermekek kúsztak fel, fehér combjuk és karjuk világít a bronzon. — A loggia oszlopai közt női ruhák pompás brokátjai.

A téren felfelé fordított arcok százai halvány és ideges borzalommal várnak — minden szem a tér közepén magas földhányásra emelt, még sötét máglya felé csillan — rajta oszlophoz kötve *Pán*, félmeztelen testtel. — A máglya körül a signoria

őreinek tarka ruhája és keresztbe tartott lándzsáik csillogása von kordont.

A vad zaj és kaotikus színek a külső sorokban enyhülnek — a szélen nemes hallgatás, kétely vagy sötét dac az arcokon. — Feljebb ablakok, balkonok, tetők virítnak a tarka mozgás díszében — a felhős világítás egyes színeket lehalkít, másokat foltokká mos el... A lehalló gyors beszéd zaja, a lenről felzúduló kiáltozásba hull bele — mely néha elhalkul, a csendig leapad, hogy egy magános kiáltás azonnal keresztül szegje s a zaj újra feláradjon.

A Palazzo tornya körül a galambok nyugtalanul repkednek.

Dominikanusok jönnek. Hosszúra nyúló fekete feltjük ünnepesty haladása belefolyik a színek zagyvaságába; híveik sötét csapata fanatikus énekkel követi a sort — egyszerre túlharogja a kiabálást az „Exsurgat Deus“ diadalmas éneke... A szétváló tömeg között a máglya felé vonulnak.

Elől *Savonarola*, kámzsája homlokába húzva, sötét arcát eltökéltség világítja meg — emberfeletti fanatikus akarat. Kezében ércfeszület csillog csuhája komorsága előtt. — A máglya elé érnek — az embertömeg újra összecsap mögöttük.

A zaj elcsitul... Álomszerű várakozás... Hirtelen szélroham oldalt repíti a gallérokat, a kalpagok díszét, a Palazzo zászlóját — mintha az egész tér, mint óriási hajófedélzet meginogna.

Egy kis csoport a tömeg szélén külön áll: *Pico*, *Michelangelo*, *Alessandro Braccio*, író, *Andrea Contucci*, szobrász, *Fra Bartolomeo*, *Filippino Lippi* festők és *Macchiavelli*.

MICHELANGELO:

Nem, nem! Ennek nem lett volna szabad
Megtörténni! Ne volna csak beteg
A Magnifico s volna csak Firenze
Falán belül...

PICO:

Miért is nem beszéltél

Te is vele!

MICHELANGELO:

Herceg — én elmegyek...
Nem nézhetem, hogy a nép mit művel!
(Lassan elmegy.)

PICO:

A nép! — Örülteként hogy rohant nyomán!
És most — és most...

MACCHIAVELLI:

De hercegem, a nép,
Ha nem tartja tirann erős kezében
Világos, hogy csak bolondot művel!

PICO:

De Girolamo...!? Hogy nem látta meg,
Nem érezte, ki ellen hadakoz!

MACCHIAVELLI:

Ki ellen? — És te mit gondolsz, uram?

PICO:

Mit gondolok?... Megmondjam-e neked,
Hogy akiket sok százszor megidéztünk,
Az egyik alakjában megjelent:
Gúnyolni vagy büntetni — nem tudom —
Hitetlenségünk... hívságos tudást...

MACCHIAVELLI:

Te beszélsz így — tudós herceg uram?
De hogy mire célzasz, nem érhetem...

PICO:

Jobb is talán!

(Magában.)

De ha felismerénk,
Vállalni mért voltunk olyan botor
Gyávák, hogy megtörténhetik e bűn?
Ha sóhajtoztunk érte hazugul,
Mért hagytuk cserbe így...?

CONTUCCI:

Isten kezétől
Remekbe formált pompás teste van!

LIPPI:

Oly ritka a tökéletes modell ma,
Vétek a művészettől elrabolni!
Egy szent Sebestyén — látom is a képet . . .

FRA BARTOLOMMEO:

Vigyázz szentségtörő szavadra!
Pogánnyá tennétek a szenteket!
Nézd, ki ott áll kereszttel a kezében,
Az új próféta tudja, mit cselekszik.

Savonarola a máglya elé lép és felemeli a keresztet *Pan* előtt. — A nap hirtelen kisüt, felragyog a kereszten, brokátokon, színeken, márványokon . . .

Pan meghajtja fejét a kereszt előtt; mikor felemelkedik, arca, szeme csodálatos extázisban ég.

SAVONAROLA:

(megdöbbenve lép hátra.)

Ha tévedtem — igazság Istene!
Jelét add meg . . . büntesd vakságomat!

A *gonfaloniere* int. Két *sbirre* égő fáklyával oda lép a máglyához és a farakás alá dugja. A Láng a hézagok közt kicsap — a fa nem gyullad meg.

KIALTÁSOK:

Varázslat! . . . Ártatlan . . . ! Feloldani!
Ördöggel cimborál! . . . Bocsásd el Frate!

FIATAL EMBER:

(a tömegben.)

Madonna, bár segítne engem is
Az ördög, hogy hideg jég-szíve lángra
Szerelmemtől lobbanna, mint a máglya!

FIATAL NŐ:

Uram, nem lát? Vigye odébb kezét!
Nem lobban lángtól lángra ez a máglya . . .

POLGÁR:

(szeméhez kap.)

Megint belécsapódott egy bogár!

ASSZONY:

Igen, annyi légyféle repked itt
Mint alkonyatkor a mécses körül.

PICO:

Bocsássatok! Megyek . . . nem nézhetem!
Nem is értem, miért jöttem ide!
Titkos varázserő megbabonázott
Hogy csöcselék közé rohanva nézzem,
Mitől minden benső részem remeg . . .

BRACCIO:

Talán gyűrűd kövét véletlenül
Rosszul cserélted ki, fenséges úr!

MACCHIAVELLI:

Nagy hercegem, a stoa mást tanít;
Emelkedj föl az eszme szárnyain . . . !

PICO:

Hagyd csak abba — ez nem a te vized!

(Magában.)

Mint két mágnes közt szolgál vasdarab
Ingadozom . . . Girolamo s a másik . . . !
A másik . . . üdvöm véle játszanám el?
Azzal, ki olyan szép és oly nemes!
Hátha már lelke van — emberi lelke . . . !
Vagy tán épen azért, mert a hitünk
Szerint, az ember-léleknek a tűzben
És szenvedésben megváltása rejlik,
Bánnunk nem is szabad, hogy ő e nagy

Misztériumnak részese lehet . . . ?
 Girolamó, Girolamo — felelj . . . !

(El akar menni, hirtelen visszafordul, áttör a tömegen Savonarola felé.)

BRACCIO:

Nekem maradnom kell — e jelenet
 Lesz művemben a legszebb fejezet.

A tömeg előre tolakodik, áttöri a kordont — zavaros kiabálás.

SAVONAROLA:

Én Jézusom! Segíts én Jézusom!
 Mert nem tudom, csoda-e vagy varázslat . . . ?
 Ha fel nem gyúl a máglya száraz fája,
 Ha ilyen tévedésnek vétke nyom,
 Nincsen jogom többé a vezetéshez! . . .
 De mért hivattál vissza éji útból,
 Ha híveim hitét kell vesztenem!?

PAN:

(mosolyogni kezd, amint ránéz; amennyire a kötelektől lehet,
 lehajlik — suttogva beszél.)

Tűz-testvér ébredj!
 Ne félts, a lélek
 Örök marad —
 Álomtest füstödnek
 Foszlánya csak!

Szállj szikra el,
 Láng lobbanj fel!
 Szítson a szellő
 Piros parázst,
 Csókolja csóvád
 A fájdalom-fát!

EGY ASSZONY:

Fra Girolamo, nem hallod hogyan
 Olvas reá gonosz varázslatot?

HANGOK:

(a levegőben Savonarola felett.)

Varázslat itt — vorázslat ott —
 A parázs tüzet nem adott!
 Lebben a lég — máglya nem ég!
 Ha-ha-ha! Nem segít az ég!

SAVONAROLA:

(megdermedve szoritja magához a keresztet — hátrál, miközben mereven nézi Pant. — Dadogva ismétli:)

Máglya nem ég — ha — nem segít — az ég . . .

PICO:

(épen odaért.)

Girolamo — testvér — atyám! Ne, ne!

PAN:

(félkarját kihúzza a kötelékből s lehajlik.)

Ébredj fel!
 Égned kell!
 Akarom!

(Rálehel a máglyára.)

A kihunyó Fáklyaláng felcsap. — Egy pillanat alatt az egész Máglya pattogó, sziporkázó, felfelé csapó vörös lángörvénné válik — fénye táncol az ablakokon, a fedeleken, a drágaköveken és a szemekben. — A palota párkányzatáról nagy erdei madarak repülnek fel sikongva.

A *tömeg* ordítva menekül a tűz közeléből. — *Savonarola* egyedül marad a tér közepén. Nem messze tőle *Pico*; felderült arca rendkívüli szépségében hasonlít a Panéhoz.

PICO:

Ó áldozat! Szép ember-áldozat!
 Isten — Istennek áldoztad magad!

SAVONAROLA:

(megborzong magában.)

Hogyan is mondta tegnap a sötétben . . . ?

„A felcsapó láng füstjét úgy kövesse

Tekintetem, hogy viszontlássam benne . . . “

A Láng lelohad — a Füst szétfoszló emberi formát mutatva száll fel — az átmelegedett levegő kristályvillogással reszket az egész Piazza felett.

Savonarola kezében az Ércskereszt mindig forróbbá, izzóbbá lesz, de ő erősen tartja. Arca a fájdalomtól megvonaglik.

SAVONAROLA:

Ó a kereszt — hogy égeti kezem!

Ártatlan volt! . . . A lelkem ég!

Most én következem! — — —

Firenze, 1907 tavaszán.

Mátyásföld, 1922 nyarán.

Budapest, 1928 telén.

JEGYZETEK.

6. *old.* „A nap már deléről“ stb. Lorenzo Medici „La caccia col falcone“ című verse néhány sorának átalakítása.

7. *old.* Fra Giocondo Veronában a leghíresebb antiquarius volt. (Roscoe: The Life of Lorenzo de Medici.)

8. *old.* „Próton men“ stb. Platon Symposionjából, az eszmei szépről: „mely mindig van és sem nem keletkezik, sem nem múlik el, nem növekszik és nem fogy, nemcsak bizonyos tekintetben szép, más tekintetben pedig rút . . .“

8. *old.* Petrus Avogarius ferrarai orvos volt. Néhány sor Lorenzóhoz írt leveléből. (Nem pontos idézet.)

9. *old.* Moirák, (parkák) — az ember sorsát intézik: Klotho fonja a fonalat, Lachesis meghatározza hosszát, Atropos elvágja. Sorsistennők.

11—14. *old.* A platonisták beszélgetése Pico és Ficino filozofiájából. (Villari: Life and Times of Savonarola. — Hasse: Die italienische Renaissance.)

13. *old.* „Agát, topáz, opál jó s rossz hatását.“ — Ficino rendkívül babonás volt; De vita coelitus comparanda c. munkájában leírja a csillagok, kövek, állatok stb. befolyását az emberre, s naponkint változtatta gyűrűje köveit. (Villari, i. m.)

15. *old.* „Ébred Platon“ — Ficino írta Lorenzonak, arra célozva, hogy újra kiadatta a Ficino Plato fordítását, mely 1491-ben meg is jelent Velencében. (Arnoldo della Torre: Storia dell'Accademia Platonica di Firenze.)

16. *old.* „Az új Orpheustól“ — Lorenzo szerint Ficinoban Orpheus éledt újra. (A. della Torre, i. m.)

16. old. „Lelked uralkodói fénye“ — Ficino Lorenzohoz: Instrumentum Dei es, etc.

16. old. „Hogy vagy különben melankoliáddal“ — Ficino melankoliáját a Saturnus befolyásának tulajdonította.

16. old. „Az Aldobrandino vendége voltam“ — Poliziano levele Lorenzohoz.

17. old. „Rosszul érzem magam“ — Lorenzo éveken át súlyos köszvényben szenvedett.

17. old. Polizianonak Lorenzo kis házat ajándékozott Fiesoleban.

22. old. „Hol járt az éjjel?“ — Polizianot ellenségei nagyon erkölcstelen életűnek írják le.

26. old. „A két delfin a Pazzik címere“ — a Pazzi összeesküvés alkalmával Giulianot, Lorenzo öccsét a domban megölték, Lorenzo is megsebesült. 1478.

26. old. „Kedveskedő szokással fontuk egybe“ — Laurus babért, de borostyánt is jelent. A Laurentius nevét az udvar hízlgői a laurus-ra vonatkoztatták. Lorenzo könyvei is babérággal voltak díszítve a címeren kívül. (Roscoe, i. m.)

27. old. „Az asztrológiában sem hiszek“ — Pico könyvet írt: Adversus Astrologos.

29. old. Giovanni, Lorenzo fia, 7 éves korában tonsurát kap, 13 éves korában bíbornok lett, de az insigniákat csak 1492-ben kapta meg, közvetlenül a Lorenzo halála előtt.

31. old. Giovan Lascaris két ízben utazott keletre kéziratok után; második útjából csak Lorenzo halála után érkezett meg, aki utolsó órájában is felemlegette, hogy nem érhetette meg ezt az örömet. (Roscoe, i. m.)

32. old. Sassetti, Lorenzo lyoni agense értesítette a francia ügyekről. (Armstrong: Lorenzo de Medici.)

33. old. „A gyapjú szerződés miatt“ — Anglia 1491-ben kötötte Firenzével s ezért kereskedők nagy privilégiumot kaptak. Velence, mely így forgalmának egy részét elvesztette, megtorlásul eltiltotta a ciprusi bor kivitelét Angliába, míg VII. Henrik meg nem fenyegette őket. (Armstrong, i. m.)

33. old. Lorenzo politikájához tartozott, hogy felügyelt az előkelő házak leányainak kiházásítására. Jó családból való

leány 1500 fiorinit kapott hozományul, Lorenzo leányai 2000—4000 fiorinit. (Armstrong, i. m.)

34. *old.* „A Savonarola pártfogása“ — Lorenzo, Pico kívánságára maga hívta vissza Firenzébe Savonarolát 1489-ben.

34. *old.* „Testvérem Giuliano gyermeke“ — Giulio törvénytelen gyermek volt, akit Lorenzo neveltetett. Később VIII. Kelemen pápa lett.

35. *old.* „Ha nem feledkeznél meg ígéretedről“ — Poliziano, aki fiatal korában rendkívül szegény volt, pénzvágó lett és sokat zaklatta Lorenzot, ki inkább állásokkal, mint pénzzel elégitette ki. (Armstrong, i. m.)

35. *old.* Simonetta Vespucci, a Giuliano ideális szerelme korán halt meg.

35. *old.* „Jó Clarice úrnóm“ — Clarice Orsini Lorenzo felesége 1488-ban halt meg. Mugelloban Poliziano a Lorenzo gyermekeinek nevelője volt és sokszor összeütköztek az anyával a biblia olvasása és vallásos gyakorlatok miatt, melyeket Poliziano ellenzett. (Roscoe, i. m.)

36. *old.* Botticelli teljesen a Savonarola befolyása alá került s képei közül többet megsemmisített. Lorenzo halála után udvarának sok művésze lett Savonarola híve.

37. *old.* Piero di Cosimo rendezte a legfantasztikusabb álarcos farsangi meneteket és ő rajzolta a diadalkocsikat. (Armstrong, Vasari.)

37. *old.* Lorenzonak fel szokták róni, hogy Lionardot nem ismerte fel. Pedig őt is foglalkoztatni akarta s csak mikor a Palazzo Publico kápolnájának oltárképét nem készítette el idejére, vonta meg tőle közvetlen pártfogását; de Milánóba is ő ajánlotta. (Armstrong.)

38. *old.* Michelangelo mint családtag élt a Lorenzo házában négy évig.

39. *old.* Bertoldo volt a Lorenzo művésziskolájának vezetője.

40. *old.* Baccio Ugolini és Ficino lanton játszottak a zeneestélyeken. A cseh Heinrich Isaacot Miksa császár diplomáciai ügyekben küldte Lorenzohoz; világi zenét is írt és ő komponálta a Lorenzo farsangi verseihez a zenét. (Armstrong.)

40. *old.* „Májusi verseim“ — Az álarcos és jelmezes menetek régi itál hagyományok felélesztése. Farsangkor, május el-

sején és szent János napján szokták tartani. Lorenzo különös fénnel rendeztette, maga is írt verseket hozzá: Canti carnascialeschi és részt vett benne.

41. old. „Priorrá választását megköszönni“ — Savonarola a Lorenzo beleegyezése nélkül nem lehetett volna priorrá. Az eddigi priorok ezt tudomásul is vették. — A következő sorok Savonarola és Lorenzo szavai. (Ranke: Savonarola. — Armstrong, i. m.)

41. old. „S ha meghalok“ — Lorenzo halálos ágyához állítólag maga hívatta el Savonarolát. A találkozást különbözőképen mondják el.

43. old. „Palle, palle“ — labda. A Medici címer hat vörös labda arany mezőben. Azt állították, hogy labdacsokat jelent, mert a Mediciek ősei orvosok voltak, de a humanista hízelgők a Hesperidák almájára vitték vissza a címer eredetét. (Heyck.)

44. old. „A nemesség gögös vére“ — A régi firenzei arisztokrácia lenézte a bankár Medici családot, mely nem volt nemes eredetű és a pénzváltók céhébe tartozott.

44. old. „A brüggei bukás“ — A brüggei Portinari-ház bukása 1484-ben a Medici-házat is megingatta vagyoniilag s vele együtt a többi firenzei kereskedő házakat. (Armstrong.)

44. old. „Az Orsini- és Vitelli-házak zsoldosai“ — Lorenzo uralmának gyöngesége volt, hogy hadsereget nem tarthatott; régebben a Medici-ház finánciális befolyása pótolta ezt. (Armstrong.)

44. old. „Ki hercegi család utóda“ — Giovanni Pico, Mirandola uralkodó hercegének volt fiatalabb fia.

45. old. „Fehér vezeklők“ — Már egy századdal Savonarola előtt jártak városról-városra prédikálni. A nápolyi hadjárat és a pestis járvány után egy-egy fanatikus zarándok megjelent a Piazzán, hogy bűnbánatra hívja az embereket. (Armstrong.)

45. old. „A Plato s Jézus egységes hitében“ — Pico filozófiájának végső célja a platonikus filozofia egyesítése a kereszténységgel. (Armstrong.)

46. old. „Ó Isten legfőbb jóság“ — Lorenzo egy himnuszából:
O Dio, o sommo bene come fai
che te sol amo e non ritrovo mai!

47. old. A régi megfeketedett quattrinikat akkor vonták be, mert nagyon hasonlítottak idegen pénznemekhez és új értéke-

sebbekkel cserélték ki; de ezt ki is használták az adózás javára. (Armstrong.)

49. *old.* Monte delle doti — a firenzei leányok hozományának letéti bankja, melyből Lorenzo először a volterrai háborúra vett ki; természetesen ez a jogtalan konfiskálás nagy ellenszenvet keltett. (Armstrong. — Villari.)

52. *old.* Priapus — a kertek istene.

56. *old.* „Május elsején a felvonulás meglesz“ — A firenzei arisztokrácia haragudott a sokba kerülő ünnepségekért, de a nép mint hagyományos szokást, kedvelte. (Armstrong. — Heyck.)

68. *old.* Piero Medici, Lorenzo idősebb fia és utóda, erőszakos jellem. Többször vet részt barátaival civódásokban, hol haláleset is történt. (Armstrong.)

69. *old.* „Nyávogók“ — piagnoni, siránkozóknak nevezték Savonarola híveit.

71. *old.* „Élő gárdával“ — A Pazzi összeesküvés után a köztársaság megengedte Lorenzonak, hogy fegyveres kísérettel járjon.

75. *old.* Pico egyszerű házban lakott a San Jacopo in Campo Corbolino-n; nem messze tőle a San Egidio utcában lakott Ficino. (Armstrong.)

77. *old.* Elia del Medigo, Averroës tanulmányozója, kiről könyvet is írt. A zsidó tudósok gyakrabban jöttek össze Pico-nál, kit a kelet gondolkozása nagyon érdekelt; leginkább vallási kérdéseken vitatkoztak. Ficino és Domenico Benevieni is jelen szoktak lenni. (A. della Torre.)

77. *old.* A tudós zsidók Italiában nagy szabadságot élveztek s híres orvosoknak elengedték a megkülönböztető jelek viselését.

78. *old.* Mitridatével Pico Perugiában ismerkedett meg; chaldeus és arab nyelvet tanult tőle. Zoroaester jóslatait és a cabbalát is együtt olvasták. Később Mitridate egy postillájában megtámadta Picot.

81. *old.* A számkabbala nagyon divatos a renaissance neoplatonistáinál, kik Pithagorasra és Philo-ra hivatkoztak.

89. *old.* A San Miniato al Monte kriptájában négy óriási oszlop áll a felső templomba és a chorust tartja; a többi finom oszlopok egy része antik.

89. *old.* Martir görögül tanut jelent.

93. *old.* A Medici kertet Lorenzo rendeztette be antik emlékekkel a fiatal művészek részére, hogy ott tanuljanak. Vezetőjük Bertoldo szobrász volt.

98. *old.* A San Marco kolostor kertjében egy damaszkuszi rózsafa alatt szokott Savonarola régebben prédikálni. — 1491-ben Savonarola már a domban beszélt, mert hallgatói nem fértek el többé a San Marcoban. (Villari.)

98. *old.* „Csontjaimat elégeti a tűz“ — Savonarola mondta magáról. (Ranke.)

99. *old.* „A Medici küldöttei“ — Lorenzo őt tekintélyes polgárt küldött Savonarolához, hogy mérsékletre bírják. De Savonarola visszautasította a közvetítést. (Villari.)

101. *old.* „Hol az elmúlt idők hite“ stb. — Savonarola saját szavai. A bibliát még a papság sem olvasta, nehogy rossz latinságával megrontsák klasszikus nyelvérzéküket. (Villari.)

104. *old.* „Nem marad kö kövön“ — Savonarola jövőbe látónak, Isten profétájának tartotta magát. Később a franciák bevonulása és pusztításai alkalmával sokan visszaemlékeztek jóslataira. (Ranke. — Villari.)

104. *old.* Camilla Rucellai, Savonarola fanatikus híve, szerelmes volt Pico-ba és megjósolta, hogy a liliumok megérkezéssel fog meghalni. S csakugyan azon a napon halt meg, mikor a franciák bevonultak Firenzébe. (Armstrong. — Villari.)

105. *old.* Marietta Strozzi valóságos hógolyó-csatát vívott balkonjáról imádóival. (Armstrong.)

110. *old.* „Ó Szentlélek“ — Savonarola szavai. (Ranke.)

112. *old.* A kereszt látománya egyike Savonarola vízióinak. (Ranke.)

118. *old.* A szultán 1487-ben ritka állatokat küldött Lorenzónak s különösen egy kameleopard keltette fel a firenzei nép érdeklődését. (Roscoe.)

119. *old.* Morello volt a Lorenzo kedves lovának neve. (Armstrong.)

120—121. *old.* A halál diadalának leírása: Vasari. A kar az eredeti nyomán. — A satirik karának szövege Lorenzo két versének felhasználásával: „Trionfo di Baccho e Ariadne“ és „Amore di Venere e Marte“.

125. *old.* „Konstantinápoly elesett“ — Savonarola gyermekkorában II. Piust hallatlan fénnel fogadták Ferrarában, mikor a keresztes háborúra jött gyűjteni. 1459. (Villari.)

127. *old.* Pico-nak szent híre volt rendkívüli tiszta és széreny életmódja miatt, mely abban a korban nagyon is feltűnő volt. (A. della Torre.)

140. *old.* „Lastrico burkolás“ — A XIII. század második felében kezdtek nagy kölapokkal burkolni az utcákat.

142. *old.* „Lemondani, mindent szétesztani“ — Pico saját szavai. Élete végén Savonarola hatása alatt be akart lépni a domonikánusok szerzetébe. (A. della Torre.)

142. *old.* Szokás volt a humanistáknál Plato szobra előtt örökmécset égetni. Egy fanatikus még szentté is akarta avatni.

157. *old.* „A Pletho szentségtörő álmait“ — Gemisthos Pletho híres humanista a görög istenek újra feltámadását jósolta. Sigismondo Malatesta elhozatta holttestét Riminibe s a San Francesco külső ívei alatt nagy pompával helyeztette sarkophagba. Ekkor Savonarola 14 éves volt. (Villari.)

157. *old.* „Vihar dobálja egyházad hajóját“ stb. — Savonarola himnuszai és beszédei után.

162. *old.* „Bologna útján“ — Savonarolának második bolognai útján volt az a látomása, hogy egy alak vezeti vissza Firenzébe. (Villari.)

165. *old.* „Küldött az Ur“ — Savonarola anyjához írt leveléből.

164—166. *old.* „Örök viharban“ — „Nagyobb akart uránál szolgá lenni“ — Savonarola prédikációi.

176. *old.* Az elégetés helye és napja ugyanaz, mint hét évvel később a Savonaroláé, akit 1498 május 23-án vittek máglyára.

(A renaissance korát tárgyaló általános műveket, melyek magyarra is le vannak fordítva és így ismeretesek, nem említtem fel.)

